

Пролетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 26 (2665)
1 ліпеня 1977 г.

ОРГАН МІНІСТАРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАУ БССР

цена 8 кап.
Выдаецца з 1932 г.

1944—1977

Мінск. Плошча Перамогі.

ота У. ЛУПЕНКІ.

СЛОВА САВЕЦКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

Праект Канстытуцыі СССР аднадушна адобрылі ўдзельнікі пленума Саюза пісьменнікаў СССР, які завяршыў работу 24 чэрвеня ў Маскве. Яны заявілі, што савецкія літаратары будуць і надалей шырока прапагандаваць рашэнні XXV з'езда КПСС, актыўна ўдзельнічаць у справе камуністычнага выхавання працоўных, у барацьбе за мір і дружбу паміж народамі.

Вялікая ўвага была аддадзена на пленуме абмеркаванню тэмы «Падлеткі:

проблемы выхавання і літаратура». Дакладчык — сакратар праўлення СП СССР С. В. Міхалкоў і выступаўшыя гаворылі аб велізарных клопатах Камуністычнай партыі, яе Цэнтральнага Камітэта, Палітбюро, асабіста таварыша Л. І. Брэжнева аб падростаючым пакаленні, пра тыя даброты, якія нясе развіты сацыялізм юным грамадзянам Краіны Саветаў. Праз усе выступленні праходзіла думка аб высокім абавязку пісьменнікаў ствараць творы, якія раскрываюць перад маладым чытачом працоўную романтику і героіку нашых будняў.

Пленум разгледзеў пытанне аб правадзенні абмену членскіх білетаў Саюза пісьменнікаў СССР.

Кар. ТАСС.

СЛОВА САВЕЦКІХ МАСТАКОЎ

Савецкія мастакі, як і ўсё савецкі народ, з глыбокай цікавасцю вывучаюць праект Канстытуцыі СССР і даклад Генеральнага сакратара ЦК КПСС таварыша Л. І. Брэжнева на майскім (1977 г.) Пленуме ЦК КПСС. Гэтаму пытанню было прысвечана пашыранае пасяджэнне сакратарыята праўлення Саюза мастакоў СССР, якое адбылося ў Маскве.

У праекце Канстытуцыі, адзначыў старшыня праўлення саюза Н. А. Панамароў, які выступіў з дакладам, адлюстраваны велізарныя клопаты Камуністычнай партыі і Савецкай дзяржавы: аб палепшэнні ўмоў працы і жыцця савецкага чалавека, ахове і пачаўшым духоўных каштоўнасцей грамадства, аб усямерным заахвочванні развіцця аду-

кацыі, навукі і мастацтва, прафесійнальнай і народнай мастацкай творчасці. Прыняцце новай Канстытуцыі СССР стане важнай вехай у гісторыі нашай краіны, новым крокам наперад на шляху будаўніцтва камунізму.

Адказваючы на бацькоўскія клопаты партыі, шматтысячны калектыў майстроў выяўленчага мастацтва прысвечыць свае творчыя сілы стварэнню твораў высокага ідэйнага і мастацкага ўзроўню, вартых гераічнага савецкага народа.

Сакратарыят праўлення Саюза мастакоў СССР прыняў пастанову, у якой цалкам і поўнасцю адобрыў праект новай Канстытуцыі СССР, палажэнні і вывады даклада таварыша Л. І. Брэжнева на майскім (1977 г.) Пленуме ЦК КПСС, і звярнуўся да ўсіх савецкіх мастакоў з заклікам правесці шырокае абмеркаванне праекта ва ўсіх рэспубліканскіх арганізацыях Саюза мастакоў СССР.

Кар. ТАСС.

60 З КАСТРЫЧНІКАМ У СЭРЦЫ

ЗДЗЕЙСНЕНАЯ МАРА

«Чалавецтва глядзіць у дзялячынь мінулага, каб асэнсаваць сучаснае», — так гаворыць адна з маіх гераінь.

Чаму мне прыйшла ў галаву гэтая думка?

Ацаніць па-сапраўднаму, з усёй аб'ектыўнай праўдай значэнне Вялікага Кастрычніка можна толькі так — успомніць жыццё нашага народа ва ўмовах царскага рэжыму. Але гэта справа гісторыкаў і сацыёлагаў. А мне хочацца сказаць пра сваё жыццё, пра свой лёс, падобны на лёс мільёнаў савецкіх людзей. Я часта задаю сабе пытанне: што было б са мною, калі б не Кастрычніцкая рэвалюцыя? Ці змагла б я — дачка сялянкі з глухой сібірскай вёскі, з беспрацоўнай, мнагадзетнай сям'і — атрымаць вышэйшую адукацыю, стаць артысткай з высокім званнем, вучыцца ў Маскве, працаваць у лепшых тэатрах краіны? Кастрычнік даў мне права на творчую працу, забяспечыў жыццё без страху за заўтрашні дзень.

Я спакойная за будучыню свайго сына. А большага шчасця для маіх не можа быць.

Я расла з маладой Савецкай краінай. Усе цяжкасці народа, пачынаючы з часоў грамадзянскай вайны—голад, разруха, а потым барацьба за жыццё маладой Савецкай рэспублікі, пафас будаўніцтва, энтузіязм першых пяцігодак, усе падзеі ў краіне — усё адбывалася на маіх вачах. Дзяцінства прайшло ля піянерскіх кастроў, юнацтва ў камсамоле, які мужнеў на вайне і на працоўным фронце. Таму цяпер, што б я ні іграла, ніколі не забываю, што я савецкая актрыса, што я ў вялікім даўгу перад Кастрычнікам. Хочацца як мага больш аддаць сіл нашай Радзіме, народу. Быць патрэбай і карыснай, быць актыўнай памочніцай у будаўніцтве новага грамадства.

Вось чаму мы, работнікі мастацтва, гарым заўжды вялікім жадаем іграць сваіх сучас-

каў, раскрываць праз мастацкія вобразы іх прыгажосць душы, іх высокую свядомасць і жаданне як мага больш аддаць сіл сваёй справе.

У вобразах, створаных і сыграных мною на сцэне, няхай гэты будзе камісар, сакратар райкома, разведчыца, простая работніца або дырэктар камбіната, я сустракалася з выдатным лёсам жанчын, якія аддавалі жыццё сваё за Кастрычнік, змагаліся за яго і змагаюцца па сённяшні дзень. І няма большага шчасця для артыста — як прызнанне яго працы, разуменне, што твая праца важная і неабходная. Кастрычнік увайшоў у наша жыццё, у нашу працу, у нашу свядомасць. Мне здаецца, гэта паветра, якім мы дыхаем. Можа быць, усё гэта гучыць неяк узвышана і романтична, але той факт, што на 1/6 частцы зямнога шара ў 1917 годзе народ узяў уладу ў свае рукі і стаў гаспадаром сваёй краіны і свайго лёсу, — не можа быць праявічай з'явай.

Гэта здзейсненая векавая мара народа. А мара — гэта паэзія.

Я кажу Кастрычніку — дзякуй!

А. КЛІМОВА,
народная артыстка СССР.

Юбілейныя стужкі «Беларусьфільма»

Героём новай дакументальнай стужкі беларускіх кінематаграфістаў «Рэвалюцыяй заклікання» стаў іх калега, адзін з арганізатараў савецкага кіно, рэжысёр і сцэнарыст Дзмітрый Басальга. У 1923—1926 гадах ён узначальваў акцыянернае таварыства «Пралетарскае кіно». У 1924 годзе па даручэнню ЦК РКП(б) здымаў на кінаплёнку пахаванне У. І. Леніна.

Багацейшы матэрыял, прадстаўлены ў новым фільме, расказвае таксама аб малодшым браце Дзмітрыя — Канстанціну Басальгу, які даставіў У. І. Леніну мандат дэлегата на V (Лонданскі) з'езд РСДРП ад большавіноў Усолья. Абодва браты таксама ўдзельнічалі ў рабоце гэтага з'езда, вялі нелегальную партыйную прапаганду, прайшлі праз турмы і ссылікі...

— Гэту стужку, якая расказвае аб лрыім лёсе сыноў беларускага сельскага фельчара, актыўных удзельнікаў рэвалюцыі, нашы кінематаграфісты прысвячаюць 60-годдзю Вялікага Кастрычніка, — гаворыць намеснік дырэктара кінастудыі «Беларусьфільма» Ю. Л. Рыбчонак. — Антраж ля, да юбілею выйдзе на экраны поўнаметражны дакументальны фільм «Гарызонты дарог», які расказае аб слаўным шляху, пройдзеным Беларуссю ў сям'і брацкіх рэспублік за гады Савецкай улады.

Завяршаны або знаходзяцца ў рабоце фільмы-парэтры вядомых партыйных і дзяржаўных дзеячаў рэспублікі, ветэранаў вайны і працы, герояў сённяшніх дзён.

У аб'яднанні мастацкіх фільмаў кінастудыі

заканчваецца здымкі нарэцкі «Чорная бяроза», якая ўзнаўляе падзеі 1944 года. Тады, адразу пасля вызвалення беларускай сталіцы, пачалося будаўніцтва Мінскага аўтазавода. Аб працоўным подзвігу былых партызан, якія змянілі вінтоўку на лапату і кельму, аб велізарнай дапамозе ўсёй краіны ў аднаўленні разбуранай вайной народнай гаспадаркі рэспублікі расказае ў сваёй новай нарэцкі заслужаны дзеяч мастацтваў БССР В. Чацверыноў. Гераічныя справы камсамольцаў і моладзі ў гады Вялікай Айчыннай вайны ўваскрэшае пяцісерыйная тэлевізійная мастацкая стужка «Чырвоная мяцеліца», работу над якой працывае малады беларускі рэжысёр М. Пташук.

Не хацелася б абмяжоўваць названымі фільмамі тэму Кастрычніка, якая прысутнічае практычна ва ўсіх нашых работах юбілейнага года. І ў новым тэлефільме па п'есе Генадзя Бокарава «Пускі», у якім працягваецца даследаванне маральна-вытворчай праблематыкі, паспяхова пачае ў яго «Сталеварах». І ў кінафільме па апавяданні Васілія Шукшына, які ставіць дэбютанты, выпускнікі Усесаюзнага інстытута кінематаграфістаў пад кіраўніцтвам вопытнага майстра, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР В. Турава. І ў нарэцкіх «Абчына» і «Сухар», дзе ўзнікаюць маральныя і эстэтычныя пытанні сучаснага жыцця. Ва ўсіх жа здзіўленнях партыі і савецкага народа — рэвалюцыйных, баявых і працоўных — жыўць неўміручыя ідэі Кастрычніка.

В. БІРУКОУ, нар. БЕЛТА.

У СВЯЗІ З ЮБІЛЕЕМ

За шматгадовую плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з сямідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум

Вярхоўнага Савета БССР ўзнагародзіў пісьменніка ЗАЗЕКУ Іосіфа Васільевіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

ВЫДАЕ «СОВЕТСКИЙ ПИСАТЕЛЬ»

«Дзве паэмы» — так называецца новая кніга народнага паэта Беларусі Арыадэя Куляшова. Творы паэта на рускую мову перакладзі Я. Хелемскі і Н. Кіслік.

Гэта не першая беларуская кніга, якая выйшла ў гэтым годзе ў выдавецтве «Советский писатель». Нядаўна чытачы мелі магчымасць азнаёміцца са зборнікам прозы народнага паэта Беларусі Пятруся Броўкі «Разам з камісарам», перакладзеным А. Астроўскім. У яго увайшлі апавесці «Вечная пляма», «Донька-Даніэль», апавяданні, успаміны аб вядомых савецкіх пісьменніках.

Аповесць «Ніжнія Байдуны», мініяцюры і новыя лірычныя запісы увайшлі ў кнігу Янкі Брыля «Акраец хлеба», перакладзеную Д. Кавалевым.

У планах выдавецтва на гэты год кнігі беларускіх праянаў Лідзіі Арабей «Мно трэба ехаць», Алены Васільевіч «Адно імненне», Івана Грамовіча «Сям'я Вішневых», Івана Пташківа «Двор, адкрыты свету», паэтычныя зборнікі Пятруся Броўкі «На лі ўзняваецца сонца», Веры Вярбы «Снежная горна», Васіля Зушкіна «Хлеб на ільновым лісі».

БЕЛТА.

ПЕРАМОЖЦА КОНКУРСУ — ПОЛЬСКИ ДАСЛЕДЧЫК БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

У Варшаве закончыўся трэці тур конкурсу на магістарскія і доктарскія дысертацыі, прысвечаныя Савецкаму Саюзу і тэме польска-савецкага супрацоўніцтва. Арганізатарамі яго былі Галоўнае праўленне Таварыства польска-савецкай дружбы, Галоўнае праўленне Сацыялістычнага саюза польскіх студэнтаў, Міністэрства навукі, вышэйшай

адукацыі і тэхнікі і рэдакцыя часопіса «Новыя дарогі». На конкурс паступіла 14 доктарскіх і 51 магістарская работа.

У групе доктарскіх дысертацый (у СССР ім адбываюць кандыдацкія) прэмію першай ступені — гадавую стажыроўку ў СССР — атрымаў малады даследчык Уладзімеж Стохель за работу «Адам Міцкевіч, Аляксандр Пушкін, Та-

рас Шаўчэнка ў беларускай літаратуры 1863—1917 гг.»

Пасля абароны дысертацыі ў Варшаўскім універсітэце У. Стохель перайшоў на работу ў Інстытут славяназнаўства Польскай акадэміі навук, дзе працуе і зараз у сектары ўсходнеславянскіх літаратур. Яго даследаванні «Янка Купала, Адам Міцкевіч і Тарас Шаўчэнка», «Польская, руская і Украінская літаратуры на старонках «Нашай нівы» ў значнай ступені грунтуюцца на працах беларускіх літаратуразнаўцаў.

Алесь МАЖЭЙКА.

СТАРОНКІ, АСВЕЧАННЯ РАМАНТЫКАЙ

Упершыню ў сваёй творчай прантыцы коласаўцы зяртаюцца да прозы выдатнага майстра савецкай літаратуры Алесандра Фадзеева, у рэпертуар прысвечаны сьвяткаванню 60-годдзя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, уключана інсцэніроўка раману «Разгром».

Раней на беларускай сцэне з вялікім поспехам ставіліся спектаклі паводле рамана «Маладая гвардыя». Так, напрыклад, у 1947 годзе, калі адзначалася трыццацятая гадавіна Кастрычніка, купаліўцы паказалі маштабнае сцэнічнае палатно, дзе так сакашта і тэмпераментна раскрыліся таленты Б. Платонава, І. Ждановіча, В. Галіны, І. Шацкі (рэжысура Л. Літвінава, сцэнаграфія Б. Малінара). Тады ж малады калектыў Брэсцкага тэатра імя Ленінскага камсамола Беларусі пераносіў образы рамана на сцэну ў рэжысуры Ю. Рашымава (мастак П. Расмакін). У бягучым рэпертуары Рэспубліканскага тэатра юнага глядача захоўваецца арыгінальны спектакль па п'есе А. Алескіна, напісанай паводле «Маладой гвардыі». Рускі тэатр БССР імя М. Горькага з глыбокім гра-

мадзянскім напалам іграе драматычную пазму «Разгром», што напісана М. Захаравым і І. Прутам; асабліва вялікі поспех маюць выканаўцы роляў Левінсона, Марозкі, Бары і дзючынікі-пастушкі — народныя артысты БССР І. Янкоўскі, заслужаны артыст БССР Ю. Ступаню, актрысы В. Клесановіч і І. Гарнуша.

Коласаўцы помняць узрушаныя водгукі аб іх «Несцерку» А. Фадзеева, яго высокую ацэнку камедынага відовішча, як вельмі народнага па духу. «З перцамі», помняць, што ізамердыю В. Вольскага і спектакль ён параўноўваў з «Вечарамі на хутары паблізу Дзіканькі» М. Гогаля і «Ляўшой» М. Ляснова, адзначаў ансамблевы пастасюк і асабліва чароўнага А. Ільінскага ў галоўнай ролі. Гэта харантарыстыка А. Фадзеевым асабліва сцэнічнага твора маецца на ўвазе і цяпер, калі Валеры Мазынін, прызначаны нядаўна галоўным рэжысёрам Дзяржаўнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа, прыступае да пастасюкі фадзееўскага «Разгрому» — твора суровай жыццёвай праўды і высокай рамантыкі змагання за Савецкую ўладу.

БУДУЧАЕ НАШАЙ ЛІТАРАТУРЫ

З АДКРЫТАГА ПАРТЫЙНАГА СХОДУ СП БССР

Штогод у беларускую літаратуру прыходзяць маладыя літаратары. Гэта самыя розныя людзі па узросту, спецыяльнасці, і ўсе яны ў аднолькавай ступені патрабуюць да сябе пільнай увагі з боку старэйшых таварышаў па працы. Выхаванне літаратурнай змены — пастаянная і першаступенная задача Саюза пісьменнікаў рэспублікі.

Гэтакім пытанню і быў прысвечаны чарговы адкрыты партыйны сход СІІ БССР, які адбыўся ў Доме літаратара.

Камуністычная партыя надае асаблівае значэнне рабоце з творчай моладдзю, бо ў гэтым бачыцца залог далейшага развіцця савецкай культуры. Сведчаннем таёнай увагі да выхавання літаратурнай змены з'яўляецца Пастанова ЦК КПСР «Аб рабоце з творчай моладдзю». Таму і размова на партыйным сходзе не абмежавалася здабыткамі і недахопамі першых кніжак маладых аўтараў, а вылілася ў абмен думкамі наогул аб выхаваўчай рабоце з пачаткоўцамі.

Ужо ва ўступных словах паэта Алега Лойкі (аб пазіі маладых) і навуковага супрацоўніка Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР Югена Леца (аб прозе) была выказана заклапочанасць выхаваннем некаторых пытанняў работы з маладымі літаратарамі. Мы маем нямаля прыкладаў, адзначыў у сваім слове Олег Лойка, калі першая кніжка паэта выходзіць з вялікім спазненнем. У нас ёсць наспраўду таленавітыя маладыя людзі, вершы якіх друкуюцца ў тоўстых часопісах, зяртаюцца на сябе увагу чытачоў, але на першую асобную кніжку яны змогуць разлічыцца толькі неўдзельна ў 80-х гадах. Гэта, відаць, адмоўна ўздзейнічае на самога аўтара, ды і чытацы няма магчымасці своечасова актывізавацца ў адносінах да творчасці данага паэта. Таму, думаецца, неабходна паскорыць выданне маладых, калі яны наспраўду таленавітыя. Акрамя таго, ёсць патрэба рабіць першыя публікацыйныя вершы ў нашых часопісах і «Кіме». Во часам бярэш у рукі першую кніжку — аўтар зусім незнаёмы, і вершы слабыя. Гэта ўжо сведчыць аб тым, што не ўважліва налейшы увага удзяляецца маладым паэтам у час выпуску кніжкі і асабліва напірададзі. Ёсць сэнс, адзначыў выслушачы, на наэтычнай секцыі Саюза пісьменнікаў зрабіць абавязковым абмеркаванне першай кніжкі, дзе б вілася канкрэтная гаворка з маладымі аўтарамі.

Ёсць свае праблемы і ў пачынаючых празаікаў. Тут нават узнікаюць цяжкасці з публікацыяй твораў у перыядычным друку. Калі паэты маюць магчымасць друкавацца ў газетах і тонкіх часопісах, то для празаіка, асабліва калі ён пачынае ў буйным жанры, адзіная магчымасць — часопісы «Полымя», а галоўным чынам — «Маладосць». Але і ён, як сказаў Юген Леца, не можа гэцінна расчыніць свае дзверы перад маладымі аўтарамі перш за ўсё таму, што яго памеры далёка не адпавядаюць прыплыву новых імён у нашу літаратуру. Рэдакцыйны партфелі трашчаць ад рунісаў, а чарга на публікацыю працоўскага марудна: пакнуць твор трапіць да чытача, мінае некалькі гадоў. Такім чынам штучна тармазіцца развіццё маладой прозы.

Я. Леца спыніўся на пытанні арганізацыі маладых літаратурных сіл рэспублікі. Нядрэ-

на было б, адзначыў ён, калі б у нас існавала аб'яднанне маладых пісьменнікаў, якое б з'яднала самых розных па прафесіі аўтараў, дало б ім маральнае права лічыць сябе паўнапраўнымі удзельнікамі літаратурнага працэсу, аомірковавала б і рэкамендавала іх творы да друку.

Далей дакладчык прааналізаваў першыя кніжкі прозы Васіля Гігевіча «Спелыя яблыкі», Міколы Воранава «Ветраны дзень», Анатоля Данільчанкі «Злены оераг», якія выйшлі з друку ў мінулым годзе. Аўтары іх — людзі самыя розныя як па сваёй прафесіі, так і па сваіх поглядах на з'явы сучаснай рэчаіснасці, на жыццё наогул, на чалавека. А. Данільчанка больш схільны і моцны ў нарысавым, сацыяльна-дакладным асэнсаванні жыцця; М. Воранава хваляюць яркія і адметныя характары людзей, іх узаемаадносіны паміж сабой; В. Гігевіча больш цікавіць герой сам па сабе, без прывазі да абставін і паказу яго ўзаемаадносін з іншымі людзьмі, яго цікавіць, нават здзіўляе чалавек як ён ёсць, з усім багаццем пачуццяў і адчуванняў.

Пафас часу — якасць. Гэтая мерка з'яўляецца галоўнай і ў падрыктоўцы літаратурнай змены. Менавіта з гэтага асцяку і падыходзіць выслушачы на сходзе выштыя прызані і паэты да творчасці сваіх маладых калегаў.

Зараз некаторыя з маладых пісьменнікаў, — сказаў Аляксей Кулакоўскі, — ідуць у літаратуру ўпэўнена, знаючы, якія фары ў адлюстраванні рэчаіснасці, іншы раз чытаецца апавяданне — няма там ні тэрачых учышкаў, ні значных падзей. Праз іхля раскрываецца чалавек. А прычытай — ёсць мастацкі твор. Ды і гэта гэта некалькі, нават крыху здзіўляе. Так што часам і ў маладых можна навучыцца.

Гэтую рэдактар часопіса «Маладосць» Геннад Бураўкін у пачатку свайго выступлення, нбы і адзначыў, думка Югена Леца, адзначыў, што «Маладосць» наспраўды мае невялікія магчымасці стаць наспраўду школай маладых літаратараў, і накуль што канкрэтная дапамога часопісе не атрымаў. Затым Г. Бураўкін зрабіў аналіз паэтычных кніжак Іакуса Ільшчыца, «Арменскі будні» і Віктара Іраца «У выхадны», і Ільшчыца — паэт змяні, натуральны, паэтычны, сказаў ён. Кніжка роўная, адчуваецца асоба паэта, яго адносіны да рэальных падзей, свой погляд на з'явы. Недараваліна, што так доўга чыкаў ён першую кніжку. А вось В. Ірац больш вясмуць, чым абрадаваў, хоць ёсць месцы, дзе адчуваецца паэт, з гэтым сёння многія заневажаюць ад рэдактараў кніжак, адзначыў далей прамоўца. У іх часам не хіпае рашучасці, а можа, і смеласці адрыцца выказаць заўвагі, патрабаваць дарабіць слабыя творы.

Аб творчасці Васіля Гігевіча, яго пошуках тэм, вобразу, стылю гаварыў на сходзе Мікола Гамолка. Браніслаў Спрычон і Іосиф Васілеўскі гаварылі пра першыя кніжкі Валеры Ільшчыца, Югена Лейца і Алесандра Мельнікава.

Наша жыццё шматграннае, і таму важна выхаваць у маладых літаратараў прагу пазнання глыбінных з'яў нашай рэчаіснасці. І ў гэтым ім патрэбна дзейная, канкрэтная дапамога. Такал была галоўная думка таварышаў, іхня прынялі ўдзел у гаворцы.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

ПРА ВЯДОМАГА САЛДАТА

Паміці воіна-беларуса Трыфана Андрэвіча Лукілювіча, сям'я якога загінула ад варожай самоежы у Мінску, а ён, на апошніх звестках, рызыкуючы сваім жыццём, выратаваў жыццё нямецкай дзяўчыны ў апошнім баі за Берлін.

(3 газет).

Ён да сайны
Стаў бацькам і салдатам.
Жыў у Мінску
Жонка і дачка.
Не бачыў ён
Бамбёжкі роднай хаты
І не вярнуўся да свайго кутка.
За край зямлі — к Берліну —
У шлях далёкі
Ён па чужой пакрочыў старане,
І там салдат —
Не быў ён адзіночкі —
Апошні удар наносіў па вайне.
Ужо займаўся ранак над
рэіхстагім,
Усёй Еўропы вырашаўся лёс,
А ён са зброяй
І сваёй адеагій
На плач дзядзючкі
Па-пластунску поўз.
Была на ўліку кожная хвілінка:
Не раз яго вайною апліло,
А ён хутчай

Дабраўся да дзядзючкі,
І прыкрыў яе рукою, нібы
крылом.
Была душа ў савецкага салдата
Дзіцячае усмешкі залацей.
Яго дачку, сям'ю забілі каты,
А ён з агню
Выносіў іх дзядзючкі.
Ад ран цяжкіх
Памёр ён той вясно, —
Магчыма, хтосьці ўжо забыў
яго.
Не, ён стаіць ў Берліне,
Мужны воін, —
І свеціцца ў вачах
Жыццёвая агонь.
Ён — воін-беларус,
З-пад Мінска родам,
О, колькі зведаў вогненных
завей.
І парадніўся ён
З таімі народам,
Германія,
З мільёнамі людзей.

ПРАПАНОУЮЦЬ ГОСЦІ З УКРАЇНЫ

Першая частка вядомай тэатральнай трылогіі украінскага савецкага драматурга Міколы Куліша п'еса «97» адошчана на пачатку выступлення ў Мінску Данецкага абласнога рускага тэатра. Твор даследуе складаны працэс фарміравання новай сацыялістычнай маралі ва умовах напружанай іласавай барацьбы на вёсцы (дарэчы, наступныя часткі трылогіі маюць назвы — «Камуна ў стэпах» і «Бывай, вёска!»). Калектыў рускіх артыстаў з горада Жданова прапануе мінчанам таксама цікавую рэпертуарную навінку — спектакль «Васа Жалязнога», пастаўлены па першаму варыянт п'есы М. Горькага, які меў назву «Апошні» («Апошні» тады ж аўтар называў «Бацька») і тут рэжысура і выканаўцы роляў ікніжца раскрылі дзіялектычную сувязь паміж сацыяльнымі паводзіннамі чалавека і яго духоўнай сутнасцю ў перыяд выспявання рэвалюцыйнай сітуацыі ў Расіі.

Такі пачатак гастрольнага ліпеня сведчыць аб тым, што госці адзначаюць 60-годдзе Вялікага кастрычніка спектаклямі глыбокай думкі і выразнага грамадскага гучання.

Калектыў Жытомірскага абласнога украінскага музычна-драматычнага тэатра прывёз у Мінск і традыцыйныя творы нацыянальнай сцэны, у прыватнасці, творы М. Старыцкага «За двама зайцамі» і «Майская ноч» (паводле М. Гогаля), вядомаму і заусёды папулярнаму аперэту І. Дунаўскага «Белая аначыя», феерыю Лёсі Украінкі «Лясная песня» і сучасную драму «Самыя шчасліва» Э. Валадарскага. У іх спектаклях глядачы беларускай сталіцы і яе госці убачаць заслужаных артыстаў Украінскай ССР А. Мядзведзева, Ф. Чарнюк, Е. Каваленка, В. Несцярэню.

Данецкі абласны драматычны рускі тэатр з горада Жданова вядзе апошні прэм'еры сезона — «Калі ідзе, азірыліся» Э. Валадарскага, «Харантары» В. Шукшына і «Восем жанчын, што жадаюць» Р. Тама (пераллад з французскай мовы). Калектыў, мастацкае кіраўніцтва якога ўзначальвае заслужаны артыст УССР А. Уцяганав, пазнаёміць мінчан са сваёй трактоўкай драмы беларускага аўтара — «Апошняя інстанцыя» М. Матуноўскага. Некалькі гадоў назад трупам дала вельмі арыгінальнае сцэнічнае тлумачэнне наведы К. Крапівы «Брама неўміручасці». Сёлета ў ролях бягучага рэпертуару мы убачым заслужаных артыстаў рэспублікі: С. Атчанаўшанку, М. Алютаву, Н. Бялецкую, Б. Сабурова, Г. Леснікава, В. Сяргеява, Б. Бурдзэйнага, Н. Юргенс.

Акрамя спектакляў для мінчан, госці правядуць творчыя сустрэчы з глядачамі буйных прадпрыемстваў і устаноў горада, выедаць да тых, хто працуе ў полі.

«Майская ноч» у пастасюцы жытомірцаў.

Сцэна са спектакля «Харантары» у пастасюцы Данецкага тэатра.

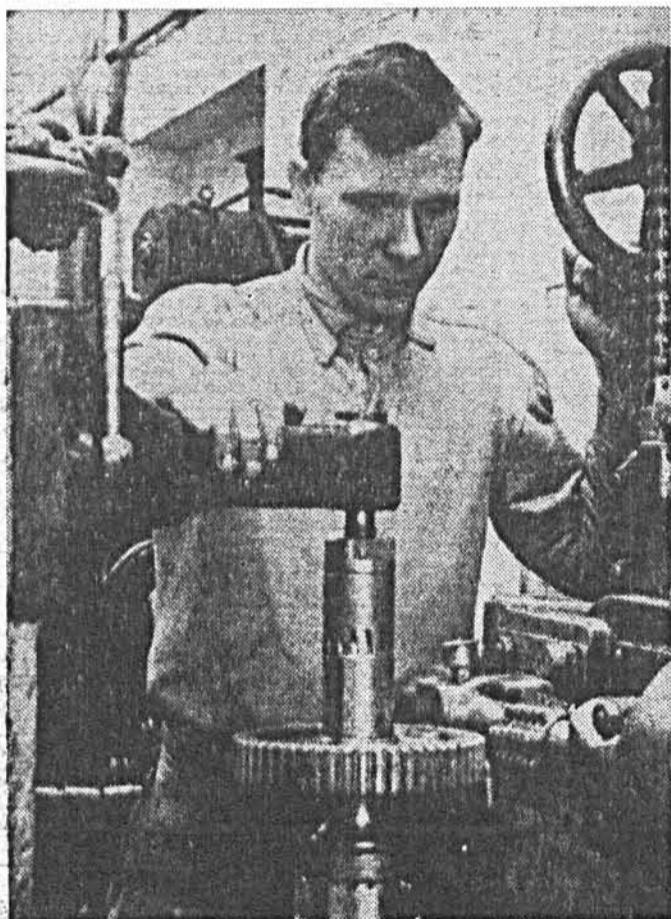
НОВЫЯ НАРОДНЫЯ

За шматгадовую і плёную работу па прапагандзе самадзейнага мастацтва, актыўны ўдзел у мастацкім абслугоўванні насельніцтва і творчых дасягненні ў першым Усесаюзным фестывалі самадзейнай мастацкай творчасці працоўных калегія Міністэрства культуры БССР прысвоіла назву «народны» наступным калектывам мастацкай самадзейнасці:

- харавому калектыву Юнішчанскага сельскага клуба Столінскага раёна;
- харавому калектыву Прыбарыўскага сельскага клуба Брэсцкага раёна;
- харавому калектыву Ляхавіцкага раённага Дома культуры;
- мужчынскаму хору Навагерніцкага сельскага клуба Шчучынскага раёна;
- харавому калектыву Дзятлаўскага раённага Дома культуры.

М. І. Калінін з групай нашых артыстаў і работнікаў мастацтваў у час Дняды беларускага мастацтва ў Маскве.

Ініцыятар пачыну па метадзе шматстаночнай работы на Гомельскім станнабудуўнічым заводзе І. Г. Кавалёў.

Настаўнік А. Г. Цынуноў, узнагароджаны ордэнам Леніна, са сваімі былымі вучаніцамі, танцама настаўніцамі С. Я. Прышчэпавай і В. П. Лысавай, янім уручаны медалі «За працоўную адзнаку».

Фота прапанавана рэдакцыяй Тамарай Чарнуха, супрацоўніцай Беларускага дзяржаўнага архіва кіна-фота- і фандасіменту.

АДУКАВАННЯ І культурныя людзі патрабаваліся ўсюды — і ў пра-мысловасці, і ў сельскай гаспадарцы, і ў іншых галінах нашага сацыялістычнага будаўніцтва. Імяна таму партыя і ўрад надавалі вялікае значэнне развіццю сістэмы народнай адукацыі, павышэнню культуры працоўных. На патрэбы асветы і культуры выдаткоўваліся значныя сродкі. Клопатамі і ўвагай былі акружаны педагогі, работнікі навукі і культуры, пісьменнікі, мастакі, артысты.

Падрыхтоўка нацыянальных кадраў вялася планамерна. Адкрываліся новыя школы, тэхнікумы, інстытуты. Расла колькасць студэнтаў. Рэспубліка мела 51 навукова-даследчую ўстанову.

У народнай гаспадарцы і культуры Беларусі працавала каля 28 тысяч спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй і каля 60 тысяч з сярэдняй. У гарадах і вёсках рэспублікі налічвалася больш за 5 тысяч урачоў — амаль у пяць разоў больш, чым да рэвалюцыі.

Прывяду яшчэ некалькі лічбаў, якія сведчаць аб высокім

уздыме культурнага будаўніцтва на Беларусі. У 1940 годзе ў рэспубліцы працавала больш як 4 тысячы масавых бібліятэк, 20 тэатраў, каля 4 тысяч клубаў, 25 музеяў і каля 800 кінаўстановак. Агульны тыраж кніг і часопісаў склаў 11,5 мільёна экзэмпляраў. Гэта ў 57 разоў больш, чым у 1917 годзе.

Красамоўныя лічбы! За кожнай з іх — плённая праца на ніве культуры дзесяткаў і соцень людзей. Свой пасільны ўклад у гэту скарбонку людскіх ведаў уносіў кожны з нас, пісьменнікаў, артыстаў, драматургаў.

У гэты перыяд беларуская літаратура ўзбагацілася новымі мастацкімі творамі Я. Купалы, Я. Коласа, К. Крапівы, М. Лынькова, К. Чорнага, Э. Самуйлёнка, П. Броўкі, П. Глебкі, А. Куляшова, П. Панчанкі.

У 1940 годзе за камедыю «Хто смеяцца апошнім», якая в'явілася выдатнай падзеяй у беларускай драматургіі, К. Крапіве была прысуджана Дзяржаўная прэмія СССР.

Дон» і М. Рымскага-Корсакава «Царская нявеста» паспяхова ішлі на сцэне Беларускага дзяржаўнага тэатра оперы і балета. К гэтаму часу адносіцца і пачатак сцэнічнага жыцця нацыянальных твораў беларускай музычнай драматургіі. Гэта оперы Я. Цікоцкага «Міхась Падгорны», А. Багатырова «У пушчах Палесся» і А. Туранкова «Кветка шчасця», балет М. Крошнера «Салавей» паводле аднайменнай аповесці З. Бядулі.

Артысты Л. Александроўская, Р. Млодак, І. Балодзі, М. Дзянісаў, В. Валчанецкая, Л. Аляксеева, В. Малькова, В. Ляпін, В. Каліноўскі, І. Мурамцаў, А. Нікалаева былі ў пары творчага росквіту, заўсёды радавалі глядача сваім талентам.

У 1940 годзе ў Маскве адбылася Дэкада беларускага мастацтва. Яна стала аглядам творчых дасягненняў работнікаў мастацтва рэспублікі.

У гэты ж час за выдатныя поспехі ў развіцці мастацтва Беларусі дзяржаўны тэатр оперы і балета ўзнагародзілі ордэнам Леніна, Першы Бела-

КРОКІ КАСТРЫЧНІКА

ГОД 1940

Каменіцруе Яўген РАМАНОВІЧ, пісьменнік, тэатразнаўца, заслужаны артыст БССР.

Трэба сказаць, што наша сцэнічнае мастацтва к гэтаму часу дасягнула значных поспехаў. Былі адкрыты новыя тэатры — абласны ў Мазыры, другі ў рэспубліцы рускі драматычны тэатр у Гомелі. Больш багаты, разнастайны становіўся рэпертуар.

З нязменным поспехам на сцэне Першага Беларускага дзяржаўнага тэатра ішлі п'есы К. Крапівы «Партызаны» і «Хто смеяцца апошнім», Э. Самуйлёнка «Пагібель воўка», А. Карнейчука «У стэпах Украіны», А. Афінагенава «Машачка», А. Астроўскага «Без віны вінаватыя». У спектаклях былі заняты выдатныя майстры беларускай сцэны — Б. Платонаў, Г. Глебаў, Л. Рахленка, Л. Ржэцкая, І. Ждановіч, В. Пола, С. Станюта, Г. Грыгоніс, Э. Міронава, С. Бірыла.

Значнай падзеяй у тэатральным жыцці рэспублікі былі пастаноўкі п'есы М. Пагодзіна «Чалавек з ружжом» і «Крамлёўскія куранты». Іх ажыццявіў калектыў Другога Беларускага дзяржаўнага тэатра. Ролю У. І. Леніна ў гэтых спектаклях выконваў заслужаны артыст БССР П. Малчанаў.

Шэраг цікавых пастановак ажыццявілі Тэатр юнага глядача і Дзяржаўны рускі драматычны тэатр БССР.

Балеты П. Чайкоўскага «Лебядзіна возера» і Б. Асаф'ева «Бажыцсарайскі фантан», оперы І. Дзяржынскага «Ціхі

рускі дзяржаўны тэатр і Беларуска дзяржаўная філармонія — ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга.

Супрацоўніцтва савецкіх народаў у галіне культуры атрымлівала далейшае развіццё. Пісьменнікі, артысты і мастакі саюзных рэспублік пашыралі сувязі між сабой. Беларускія пісьменнікі і дзеячы культуры выступалі на вечарах, прысвечаных важным датам літаратуры і грамадскага жыцця братніх народаў у Маскве, Кіеве, Ерэване. У Беларусь прыязджалі пісьменнікі іншых саюзных рэспублік. Лепшыя творы беларускіх пісьменнікаў перакладаліся на мовы народаў СССР. У сваю чаргу творы класікаў і сучасных пісьменнікаў савецкіх рэспублік перакладаліся на беларускую мову.

Праца творчая, натхнёная... Яна была адметнай рысай жыцця кожнага сумленнага грамадзяніна нашай рэспублікі. Здабыткі яе падвёў XVIII з'езд Кампартыі рэспублікі, які адбыўся ў маі. З'езд падкрэсліў неабходнасць пастаянна паліпшаць кіраўніцтва прамысловасцю, сельскай гаспадаркай, культурным будаўніцтвам, дамагацца паліпшэння дабрабыту і культурнага жыцця працоўных.

Мы імкнуліся да далейшага росквіту сацыялістычнай эканомікі і культуры. Мы марылі аб мірнай стваральнай працы. Але да нашай краіны ўсё бліжэй і бліжэй насаўваліся чорныя хмары вайны...

ЗАКОН, ПА ЯКОМУ НАМ ЖЫЦЬ

Пра такія Канстытуцыі мараць паняволеныя народы свету. За такія Канстытуцыі змагаюцца. Дзеля такіх справядлівых і глыбоканародных Канстытуцый здзяйсняюцца рэвалюцыі.

Праект новай Канстытуцыі Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, які мы ў гэты час горача і зацікаўлена абмяркоўваем, і сапраўды грандыёзны. Слухаючы па радыё выступленні, бачачы па тэлебачанні мітынгі, чытаючы ў газетах пра гэтае абмеркаванне, шчыра паядноўваючыся з радасцю ўсіх савецкіх людзей, часам нават дзіву даешся, як гэта ўдалося ў такіх сціслых межах — усяго некалькі газетных старонак! — змясціць такую вялікую праграму нашага савецкага ладу, праграму, па якой жыць і развівацца і ўсёй нашай дзяржаве цалкам, і кожнаму савецкаму чалавеку паасобку.

У ёй, нашай новай Канстытуцыі, людзі самых розных прафесій знаходзяць «свае», аптымістычныя і разумныя артыкулы, якія датычаць непасрэдна іхняй працы: медыкі — пра развіццё медыцыны, настаўнікі — пра будучыню нашай асветы, вучоныя — пра далейшыя навукі, рабочыя і сялянне — якраз пра тое, што іх хвалюе. А нас, пісьменнікаў, шчыра радуе, да прыкладу, 27 артыкул Канстытуцыі, дзе гаворыцца: «Дзяржава клопацца аб ахове і прымнажэнні духоўных каштоўнасцяў грамадства, шырокім іх выкарыстанні для павышэння культурнага ўзроўню савецкіх людзей». Гэткімі адносінамі да духоўных каштоўнасцяў можа ганарыцца толькі самая дэмакратычная канстытуцыя самай перадавой краіны ў свеце.

У нашай Канстытуцыі ёсць усё: і якім павінен быць савецкі чалавек, і што ён мецьме ад дзяржавы і што дзяржава патрабуе ад яго, як жыць, што рабіць, як адносіцца да іншых, што адстойваць і як адстойваць.

Канстытуцыя вельмі хораша высвятляе, адкуль мы пачаліся — з грозных і чырванакрытых дзён Вялікага Кастрычніка, які стаў нашым жыццём, а таксама куды мы ідзем — тое прываблівае наша светлае заўтра — камунізм, які мы шчыра і настойліва будзем.

Кожны раздзел, кожны радок Канстытуцыі — гэта развіццё спраў Кастрычніка, ідэй Кастрычніка, задум вялікага Леніна. І таму вельмі сімвалічна і дарэчы, што наша новая Канстытуцыя нараджаецца менавіта ў слаўны, юбілейны год Вялікага Кастрычніка, гадавіны, якую неўзабаве будзем святкаваць і мы, і нашы шчырыя сябры ва ўсім свеце.

Савецкая дзяржава, можна сказаць, нарадзілася з мірам на вуснах — срод самых першых яе слоў былі: «Мір народам». Гэтыя словы яна правяла праз усё свае ранейшыя Канстытуцыі, пацвердзіла і ў гэтай, заявіўшы, што асноўнай задачай нашай знешняй палітыкі будзе барацьба за мір ва ўсім свеце...

«Уся ўлада ў СССР належыць народу». Не ведаю, як на каго, а на мяне гэтыя мудрыя словы, колькі б я не чуў ці не чытаў іх, заўсёды дзейнічаюць урачыста і магічна. Як жа трэба верыць у свой народ, як жа трэба паважаць яго, даваць яму, ганарыцца ім, каб вольна так хораша запісаць у Канстытуцыі!

Памятаю, мне аднойчы давялося прысутнічаць на першай сесіі аднаго з чарговых скліканняў — якраз тады, калі ранейшы склад Вярхоўнага Савета БССР здаваў свае паўнамоцтвы, а новы — прымаў. І вольна ў тых хвіліны, калі Беларусь фактычна была без улады, пакуль сесія не сфарміравала новага ўрада, неяк вельмі ж ужо адчувалася ўся адказнасць моманту і нават з'явілася нейкае хваляванне, трывога. Але трывога гэтая хутка прайшла — зразумела, вольна гэтыя даяркі і міністры, слесары і акадэмікі, механізатары і пісьменнікі, камуністы і беспартыйныя, што попел, як роўныя, спакойна сядзяць у зале, вольна зараз абяраць новы ўрад, які і будзе кіраваць рэспублікаю да чарговага заканчэння сваіх паўнамоцтваў.

Вольна яна, наша савецкая дэмакратыя ў дзеянні! Вольна ён, ээальны ўдзел шырокіх народных мас у кіраванні дзяржаваю.

Мы ўсе роўныя ў дзяржаве і перад дзяржаваю.

Жанчына і мужчына — роўныя.

Усе людзі розных нацый і народнасцей — роўныя.

КПСС існуе для народа і служыць народу.

Якія гэта вялікія і прыцягальныя афарызмы нашага жыцця, запісаныя ў праекце новай Канстытуцыі, і якія яны ўзвышаюць нашу дзяржаву ў свеце і ў стагоддзях!

Нездарма за мяжой зараз так многа гавораць пра нас. Яно і зразумела: першая ў свеце дзяржава сацыялістычнага грамадства абнародавала сваю новую Канстытуцыю. Нават там, за мяжой, змушаны прызнаць, што гэта — «гістарычны дакумент», «падзея вялікай міжнароднай важнасці».

Наша Канстытуцыя засведчыла і пацвердзіла цудоўны лозунг, з якім — у сэрцы і ў думках — і нарадзілася наша Вялікая Кастрычніцкая сацыялістычная рэвалюцыя: «Чалавек чалавеку — чалавек!» Не воўк, вораг, надобразычлівец, як гэта часцей за ўсё і бывае ў капіталістычным грамадстве нажывы, а чалавек!

І таму якімі ж цынічнымі і бруднымі здаюцца сёння абвінавачванні — нават з чых-кольвек высокапастаўленых вуснаў! — у парушэнні свабод у СССР. Тым больш дзіўна бывае, што для такіх «свабодалюбцаў» самымі жаданымі сябрамі з'яўляюцца фашысты Чылі і расісты Радзіі, ПАР.

Не, пані! Паважаць чалавека так, як паважаюць яго ў Савецкім Саюзе (гэта пацвярджае і наша новая Канстытуцыя), вы не ўмеце і вам гэтаму трэба яшчэ многа і многа вучыцца.

І дарэмныя вашы намаганні. Нікому не ўдасца зганьбаваць, зменшыць значэнне нашай светлай Канстытуцыі, нашага векапамнага закона, па якому нам жыць і будаваць камунізм.

Яна СІПАКОЎ.

3 ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА

Яраслаў ПАРХУТА

На партызанскіх могілках у Гута-Міхаліне

Стаю з непакрытаю галавою,
З думай нялёгкаю,
З думай цяжкаю.
Наўкола — магілы, магілы, магілы...
Колькі сяброў тут вайна загубіла!

Ды хлопцы мне бачацца
Толькі жывымі,
Вясёлымі,
Дужымі
І маладымі.
Іх не скасілі варожыя кулі —
Здаецца, яны ля кастроў прыдрамнулі...

Спіце спакойна, таварышы, спіце,
Зямныя
І добрыя сны толькі сніце:
Пра тое,
Як маці дамоў з Міхаліна
Адносяць кашамі лясную маліну,
Як сушыць вазёрка грыбы ў баравінах,
Як жоравы гуртам бяруць журавіны,
Як у палескую кожную хату
Прыносяць дзіцятак бусел цыбаты...

Паўлюк ПРАНУЗА

Рыгору БАРАДУЛІНУ

Тут, пэна, так светла і ясна
Ад люстраў блакітных азёр?
— Дзень добры, зялёны Браслаў!
— Дзень добры, Ушацкі бор!

Не можаш не пакланіцца
Помнікам і курганам.
Даўно тут прайшла навалніца,
Пакінуўшы ў сведкі нам

Сівыя дубы і бярозы,
Зямлянкі — жытло партызан.
Чужыя гулі бамбавозы
Над лесам, над цішай палян.

Вятры тут суровыя дзьмулі.
Блакада. Агонь. Балаты.
Чарнявы хлапчук Барадулін
З бядой тут спаткаўся тады.

Яна яго няньчыла ў лесе
Пад посвіст снарадаў і мін.
Кальскай задымлены месяц
Здаваўся між гонкіх ялін.

Ці ж можаш пра гэта забыцца?
Даўно адгрымела вайна.
На скронях тваіх серабрыцца
Пражытых гадоў сівізна.

Мікола ПРАКАПОВІЧ

Песня

Прачыналася сонца,
плавала
ў вышыні.
Пачыналася песня звонкая
з цішыні.

Папрасіла яна ў крынічанькі
крыштало,
паляцела пазычыць мудрасці
на раллю.

Нагадача зяюля ёй
доўгі век,

даў душу сваю
Чалавек.

Вечна песні той
з намі жыць.
Вечна ты яе
беражы.

Рэчка нешта шаптала,
Біўся зорны прыбой.
Ты мне ціха сказала:
— Як мне добра з табой!

Рэхам лес адгукнуўся:
— Як мне добра з табой!
Шар зямны здрыгануўся:
— Як мне добра з табой!

З рэчкі вынеслі хвалі
Зорак казачны рой.
Вусны ціха шапталі:
— Як мне добра з табой...

Мар'ян ДУКСА

Балада цвіцення лёну

Адразу, як дождж праскакаў
хапатлівы,
Рассыпаўшы звонкі сярэбраны лёскат,
Крутнулася сонца з-за хмары гуліва—
І вокаімгненна зайгралі пляёскі.

І нібы адкрылася ніва другая,
І проста ў вачах адбыліся дзівосы:
Над самай зямлёю блакіт палыхае,
Захочаш — пакратай рукамі нябёсы.

Па-свойму святкуюць убор васільковы
Празрыстыя струны—сцяблінкі густыя.
З душы матылямі запыхалі словы —
І цёплыя словы, ды толькі не тыя...

А ніва высокія мары вяшчуе,
Ва мне нараджаецца радасць вялізнай.
І вуснамі гулкую песню шапчу я,
А песня чамусьці выходзіць
прыблізнай...

Здзіўлены, палетак нябеснага лёну
Завабіць хачу у разгорнуты сшытак.
Малюнак і сіні, і светла-зялёны,
Але нерухомы — звычайны адбітак.

Ствараю упарта малюнак наступны,
Намацаваю голас блакітнай паэмы.
Ля самай дарогі цвіце недаступна,
Здаецца, такая банальная тэма.

Уладзімір ВЕРАМЕЙЧЫК

Сон

У Сочы, на вуліцы Руж,
Прыснілася родная вёска:
Стагі варухлівыя груш,
Тыноў заімшэлых палоскі.

І мроіцца мне: басанож
Іду муравой зіхатлівай,
Нядаўна стараўся тут дождж:
Паўсвету у лужах шчаслівых.

Каровы ідуць на папас,
Пастух на ўсю вёску грукоча...
Не знаў я у мудры той час,
Што дзесьці ёсць мора і Сочы...

Паеду к далёкаму сну
Без розных курсовак лячыцца,
У матчынай хаце засну —
Наўрад ці мне Сочы прысніцца.

19 ЛІПЕНЯ 1936 года чылійскі консул у Мадрыдзе Пабла Нэруда ў памяшканні «Сірко прынсэ» чакаў аднаго з лепшых сваіх сяброў — Федэрыка Гарсія Лорку. Яны дамовіліся ў той вечар паглядзець не дужа сур'езнае, але даволі забаўнае відовішча — «барачбу кіч».

«Чаму б і не паглядзець на Пераапрачутага Трагладыта, Абісінскага Душагуба і Арангутанга Зламыснага?»

Але на спатканне Федэрыка не з'явіўся.

У той вечар ён ужо ішоў сваёй апошняй дарогай. Нам больш ніколі не давалася ўбачыцца. Ён напатаў сваіх забойцаў і душагубаў. (Тут і далей цытуецца па кнізе: «Пабла Нэруда. О поэзии и о жизни. Избранная проза», М., 1974. — Н. М.).

Апошняя дарога Нэруды пазначана вераснем 1973 года.

Няўжо заканамерна, каб лёсы вялікіх паэтаў былі трагічнымі?

У памяці мільёнаў іспанцаў і людзей іншых краін грамадзянская вайна ў Іспаніі адзначана смерцю паэта Федэрыка Гарсія Лоркі.

Нядаўні фашысцкі пераварот у Чылі для мільёнаў і мільёнаў людзей адзначаны смерцю паэта Пабла Нэруды.

Больш застаетца болем, даўні ён ці нядаўні.

«Я прыйшоў да паўднёвых дажджоў і нешматслоўя халодных краёў». Цяпер ужо яго, Пабла Нэруда, чакаў Гарсія Лорка — тут, на Беларусі. На гэтай зямлі сябры не маглі разлучыцца.

«...Я сам родам з глухой правінцыі, з краіны, адгароджанай ад усяго свету суровай геаграфіяй. Я быў самым занябытым з паэтаў, і мая паэзія была вузкамясцовай, журботнай і дажджлівай. Але я заўсёды верыў у чалавека. Я ніколі не траціў надзеі. І, магчыма, якраз таму я аказаўся тут са сваёй паэзіяй і са сваім веданнем».

Я, амерыканец бедных нагор'яў, цяжарны жалезам, дзе чалавек з чалавекам ваюе, а людзі саююць з зямлёй.

(Пер. Г. Бураўкіна).

Пра яго, «сірату вулканаў і рэкі», «зне-навідзеўшага зморк», пра сусветна вядомага чылійскага паэта Нэруда, жыццё яго і творчасць напісаны дзесяці кніг у адным толькі Савецкім Саюзе. Беларускаму чытачу даступны гэтыя выданні, як літаратуразнаўчыя, так і тамы паэзіі Нэруды ў перакладах на рускую і іншыя мовы народаў СССР. І кожны раз, разгарнуўшы чарговую кніжку, бываеш уражаны багаццем душэўных граней, якія нанова ўсё паўней і паўней выяўляюцца ў асобе геніяльнага творцы. Письменник В. Тэйтэльбойм называў Нэруду айсбергам з агню і лёду, — і нам відна толькі яго нязначная частка».

Зборнік выбранай лірыкі «Крывы бунтоўнай кроплі» каштоўны ўжо адным тым, што пашырае наша ўяўленне пра гэтага «айсберга». Дзякуючы высокай дбайнасці і дасведчанасці Карласа Шэрмана, укладальніка і рэдактара, зборнік хораша адметны творамі, дагэтуль не публікаванымі ў перакладах на блізкія беларускае мовы, у прыватнасці, на рускую. Невядомыя раней вершы склалі не толькі раздзел «З пасмяротных выданняў», яны росна праглядаюць і ў папярэднім раздзеле «З прыжыццёвых выданняў».

...я адтуль, з таго Паралля—зямлі трапятной. зямлі, цяжарнай вінаградом...

(Пер. Ха. Жычкі).

Сучасны, прасветлены зажураны, ці безаглядна страсны ў глыбокай, усеўладнай плыні інтымных перажыванняў; ашаломлены, прыгнечаны страшнымі катаклізмамі, якія абрушваюцца на чалавека ў прыродным свеце, і бескампрамісна-гнеўны, бунтоўна-непрымірымы да любых праяў насілля, нялюдскасці ў свеце сваявольным; чуйны, тонкі, ранімы і поўны надзеі, веры ў міралюбную, цудоўную справядлівасцю будучыню... А над усім гэтым — бязмежная, бессмяротная любоў да радзімы! («Я—паэтычны патрыёт, нацыяналіст, які пакланяецца блакітным гарам Чылі»). І жыццё-любоўства, непадуладнае ні гору, ні расчараванню, жыццё-любоўства—гаючая крыніца вытанчаных од, гімнаў жыццю, захапленню яго веліччу і хараставам, праяўленню у самым маленечкім!

Калібры, найманы з істогаў птушых, экваторыяльны вугольчы крылаты, пушынка насення лясоў першабытных, вясёлыя жывалы ў жывым апларэні, калібры — наш луннік і спаларожнік!

(Пер. Я. Семлянона).

П. Нэруда. Крывы бунтоўнай кроплі. Выбраная лірыка. Пераклад з іспанскай. Серыя «Паэзія народаў свету». Мінск, Мастацкая літаратура, 1976.

Мы ведалі гэткага Нэруда. І цяпер мы пазнаём яго і, узіраючыся дапытлівай, наноў адчуваем, як усё ў ім натуральна, праўдзіва, глыбока — сяброўства (раздзел «Элегія»), мудрая іронія ў адносінах да сябе, усмешлівае паблаглівасць і шкадаванне да тых, у чым успрыманні ўсё харастава свету зводзіцца да голай канструкцыі, шкідэта, пазбаўленых покрыва таямнічасці:

Што рабіць тут павінен я: аддавацца бясконцаму роздуму, ці ўзяць і пачаць закусаць рамонам?

(Пер. М. Стральцова).

Мы пазнаём яго, паэта Нэруда, па незвычайнай, заўсёды ўражліва-нечаканай і дакладнай вобразнасці, па загадкава-ўзварушлівай асацыятыўнасці, па непаўторнаму адзінству канкрэтнасці і адцягненасці, манументальнасці і жывапіснай узнёслаці, па сваеасабліваму, аднаму Нэруду ўласціваму, рытму творчага дыхання. Пазнаём яго ў лепшых перакладах кнігі «Крывы бунтоўнай кроплі».

Чытаючы, звяртаючы пераклады з арыгіналамі, пераконваешся ў слушнасці крытычнай думкі В. Росельса, выказанай на старонках «Літаратурной газеты»: «...майстры павінны перакладаць майстры. Але не проста майстры, а майстры

У падрадкоўніку: «Раскавайся за кісларод, // кажу ўражанаму падарожніку, // не патрабую жыцця ўзамен // за прывілею празрыстую». Калі ў папярэдніх перакладах («Яшчэ адзін», «А ўсё-такі я існую», «Успаміны пра дружбу») пэўны, але лёгкі адыход ад тэксту—без гэтага не абыходзіліся!—паэтычна апраўданы, то тут апошні радок «ты зразумеў мяне?» здаецца лішнім, і зусім не таму, што ён адсутнічае ў арыгінале, а таму, што зніжае ўзровень Нэрудам тон размовы з падарожнікам.

У мастацтве дробязей няма. Кніга «Крывы бунтоўнай кроплі» атрымалася няроўная, у мастацкіх адносінах стракатая, — казалася, безумоўна, тое, што аднаго паэта перакладалі аж чатырнаццаць чалавек. Можна было б толькі парадавацца, калі б сярод беларускіх паэтаў набралася больш чым тузін знаўцаў іспанскай мовы...

Не разумею выдавецкай практыкі — раздаваць матэрыял для перакладу выпадковым людзям. Такім, хто і перакладае гадзі ў рады, а да таго ж яшчэ і не мае духоўнай аднасці з перакладаемым паэтам, хто гатовы перакладаць сэнны з іспанскай, заўтра з чувашскай,

Бунтоўнае сэрца Нэруды

У той справе, за якую яны бяруцца. Лісце жытэ зімою. Тайна, разам з карэннем?

Чаму навучылася дрэва ў зямлі, Каб весці размову з нобам?

(Пер. А. Куляшова).

«Выбраныя фрагменты» з «Кнігі пытанняў» Нэруды — не толькі скрупулёзная дакладнасць, строгае, вернае арыгіналу, узголе ўласцівае А. Куляшова—перакладчыку, які б іншамуны твор ён ні перастараў па-беларуску. У гэтым раздзеле зборніка перададзена само трымаценне паэты, якое жыццё нэрудаўскія вершы, абумоўлівае іх таямнічую аб'ёмнасць. Гэта ж трэба сказаць і пра старонкі з «Элегія», узноўленыя Р. Барадуліным.

Нэруда, гаворачы пра сваю «Оду Леніну», сумняваўся, ці змог ён перадаць хоць сотую долю таго, што ўяўляе сабой Ленін: «Нешта атрымліваецца толькі тады, калі пасобныя фрагменты жыцця пачынаеш бачыць і разумець, як бачыў і разумеў ён».

Хіба гэтая думка не справядлівая і ў адносінах да сутнасці працы перакладчыка? Нешта можа атрымацца толькі тады, калі той, хто бярацца ўзнаўляць на роднай мове твор іншамунага паэта, узгадаванага адметнымі гістарычнымі, геаграфічнымі, сацыяльнымі, культурнымі умовамі, здолеў убацьчы і зразумець чужую крыніцу натхнення так, як бачыў яе і разумеў сам аўтар арыгінала. Тэкстуальна дакладнасць заклікана дапамагчы гэтаму. Праўда, памагае яна толькі майстрам сваёй справы, а з-пад рук рамеснікаў у такім выпадку звычайна выходзяць бяскрылыя радкі, і тут ужо нічога не зробіш.

Раздзел «Элегія» ў «Выбранай лірыцы» Нэруды, падрыхтаваны Р. Барадуліным, вылучаецца якраз той духоўнай дакладнасцю зместу, без чаго немагчымы быў бы праўдзівы воплік лірычнага героя знакамітага чылійскага паэта.

Выдатна загучалі вершы Нэруды і ў працытанні іх М. Стральцовым. Выдатна — таму што суадпаведна першакрыніцы і ў метрычнай арганізацыі, і ў лексіцы, і ў эмацыянальным вырашэнні. Творам Нэруды, нягледзячы на ўяўную адвольнасць рытмікі, характэрна гнуткая, тонкая мілагучнасць, — нездарма шмат з іх перададзена на музыку М. Стральцова ўдалося хораша перадаць гэтую іх уласцінасць. Сваеасаблівы прытчы з кнігі «Жоўтае сэрца» перастараны па-нэрудаўску расказана і вобразна. Лёгка прарэчаны могуць выклікаць хіба што пасобныя мясціны ў вершы «Ранак, нашоены на паветры». Вось гэтая, да перакладу:

Расплавайся за кісларод хоць сорамам (?), чуюш? — так я сназаў падарожніку, — не патрабую жыцця, настаюнага на празрыстасці, — ты зразумеў мяне?

а паслязаўтра з хіндзі, — чаму б і не, усё роўна з падрадкоўніка? Я не супраць падрадкоўніка, хоць, папраўдзе, не ўяўляю, як можна разлічваць на поспех, калі не маеш магчымасці ўчытацца ў тэкст арыгінала, услухацца ў яго гучанне, усяядоміць, як перадаецца туга, а як радасць ці любое іншае пачуццё. Гэта ж так важна — улазіць эмацыянальную напоўненасць твора! Нэрэдка ж падрадкоўнік захоўвае сваю сутнасць і пад шыльдай «местаці пераклад». Асабліва часта гэта адбываецца з верлібрамі — відаць, з-за ўяўнай лёгкасці формы.

Такім добрасумленным падрадкоўнікам уяўляецца мне верш «Уводзіны ў маю тэму» ў інтэрпрэтацыі А. Лойкі, хоць побач—цудоўна зроблены ім жа пераклад «Тэнцыючы з неграмі», паэтычнай, вобразнай, бліжэй да Нэруды, да арыгінала, чым, да прыкладу, у П. Грушко, рускага перакладчыка і знаўцы нэрудаўскай паэзіі.

Тэкстуальна дакладна, але заземлена, незмацавана гучае перакладаў Ха. Жычкі. Гэта тым відавочней у параўнанні (для таго, хто не ведае іспанскай) з рускімі варыянтамі «Нараджэння», «Жорсткага агню», «Загінуўшы», створанымі А. Савічам, асветленымі яго глыбокай любоўю да паэзіі Нэруды.

Нэруда, нягледзячы на метафарычную складанасць асацыятыўнага мыслення, надзвычай ясны, празрысты, лаканічны. Ён выбірае такія словы, якія нясуць вялікую сэнсавую нагрукку, і часта азначаюць сабой два, а то і некалькі паняццяў. Тым, для каго іспанская мова — родная мова, няцяжка ўлавіць паэтычную думку аўтара, а вось перакладчыкі нярэдка губляюцца перад сілай непрывычнай вобразнасці, і ў выніку мова іх аказваецца ненатуральна (для Нэруды!) ацяжэлай, цямнянай, як, да прыкладу, у «Запазеце» (пер. С. Грахоўскага) альбо ў «Спева Балівару» (пер. Г. Кляўко).

«Спеў Балівару» — малітва, малітва ўзнёслая, вытанчаная, як уся паэзія Нэруды. Беларускі ж варыянт — спатыканне, блытаніна моўная там, дзе ў арыгінале — выключна адухоўленая дакладнасць думкі і радка. Знікла вобразнасць, завершанасць формы. Верш з трапяткова, урачыста-паэтычнага, узнёслага зрабіўся цяжкім, грувасткім, неўразумелым, — асабліва першымі строфамі. Сярэдняя частка зроблена трохі паэтычнай, але завяршыць твор на, здавалася б, намацаванай высокай ноце перакладчыку не хапіла дыхання:

Аднойчы Балівара ўранні я стрэў неспадзеўна ў Мадрыдзе, ля брамы—стаіць Пятый поли там нядрэнна (?)...

Яшчэ большай несудадпаведнасцю духу арыгінала пазначаны верш «Подзвіг» (пер. Г. Кляўко).

Бездань мора аб сгаім маўчала горы(?), ды зямля ўскрыліла іх надзеі-мроі... Якое гора — у марской бездані? Што за надзеі — ды яшчэ і абавязкова «мроі!».. — ўскрыліла зямля?

А падрадкоўнік строгі да суровасці (як таго і патрабуе ўнутраная логіка тэмы): «Раз марскія глыбіні абыходзілі маўчаннем іх (людзей.— Н. М.) ліхалецці, // надзеі успеліла зямля».

Сходнай адвольнасцю перасыпаны ўсёш верш:

...сон з вачэй прагналі, хто цярэў ад болю, селянін адкрыта выславедаў гора.

А падрадкоўнік: «...з імі (Фідэлем Кастра і яго аднадумцамі. — Н. М.) працнуліся сонныя, // пакінулі крыўды сваю габніцу, // матулі аддавалі сыноў сваіх, // селянін раскаваў пра сваю пакуту».

Альбо яшчэ: ...каты падалі, не страціўшы наболу (?), трапна іх сама вясна знішчала стрэлам, што лажыўся смерцю, плламо разбою (?), на нашулі іх...

А вось падрадкоўнік: «...каты дрыжалі і падалі, // выбітыя са сваіх умацаваных вясной // стрэлам, які аздобляў, // нарэшце, смерцю іх кашулі...» Як бачна, вобразная прастата, суровая паэтычнасць арыгінала аказалася падмененай малауразумелым шматслоўем, мудрагелістасцю.

Сходнае адбылося і ў І. Калесніка з санетам «Бычыная кроў». Па-першае, не вытрымана форма твора, санета ў перакладчыку не атрымалася: Нэруда бліскуча валодаў і традыцыйнымі формамі вершаскладання. А па-другое, і гэта значна сур'езней, І. Калеснік проста не зразумеў сэнса верша, адсюль і такая няўдалая інтэрпрэтацыя.

Віно-мацунак, пэўна, так было! (?) Брыльянтаў не насілі вінаробы: Карнавалі кроў і пот чало, Ныбыта руж пурпуравых аздоба.

За выключэннем першага радка, які выклікае пэўнае недаўменне (што — было?), астатняе гучыць даволі лагічна: віно рабіў бедны, спрацаваны люд. Аднак у Нэруды гэзорка зусім не пра вінаробаў, а пра само венгерскае віно «бычыная кроў», чые «продкі гарачыя» — продкі віна — «не насілі ні дыядэм, ні дыямантаў, // кроў і пот карнавала іх чало // ружай водарнага пурпура».

Хоць дзіўна (?), з ружы час стварыў быка,

А кроў зрабілася віном бунтоўным... І кроў-віно ці з кубка ці з глянца, Як ружу, п'ём з табы, гандроўнік. А вось падрадкоўнік: «Абярнулася ружа быком нецярыпным, // кроў стала віном вандроўным, // а віно — (пераходзіць) у кроў іншую. // Дык вып'ём гэту ружу, вандроўнік».

Віно сялянскае—дзідоў быццё (?). Іх рукі намазолены рана. Бычыны сэрцаў чутна ў іх быцце (?). Удар адзін—ледзь целліца жыцця (?). Хоць кроў віруе і в'руе з раны, Над нам не уладна небыццё (?).

Усё тут блытана, неўразумела і не адпавядае арыгіналу. «Віно сялянскае быццё з продкамі, // чые рукі заскарузля і родныя, // ты бык з аксамітным сэрцам. // Смяротны ўдар рога твайго дорыць жыццё, // і пакідае нас распасцёртымі на зямлі, // дзе дыхаем і спываем ўскрытай табою ранай».

Каментарый, які кажуць, лішні.

Я не выпадкова так падрэзана спынілася на хібах перакладчыкаў. Я глыбока пераканана: калі б «віно чылійскае» пераліваў у гулкі бурдзюк мовы сваёй толькі той, хто — сам выдатны «вінароб!» — валодае не толькі сакрэтам захававання гэтага «віна», але і ўмее пранікнуць у незнаёмую яму «тэхналогію вырабу», то зборнік выбраных перакладаў з Нэруды аказаўся б на шмат вышэйшым мастацкім узроўні. Пераклад з іншай мовы закліканы не толькі пашыраць стыльвія мажлівасці роднай літаратуры, узбагачаць яе вобразна-выяўленчую, жанравую, рытміка-інтанацыйную палітру. Пераклад служыць узаемаўзабагачэнню культуры. Пра гэта абавязана помніць і дбаць як самі перакладчыкі, так і выдаўцы.

І ўсё ж, і ўсё ж!.. Беларускі чытач з прыемнасцю возьме ў рукі невялікі томік выбранай лірыкі Пабла Нэруды, з удзячнасцю прыме працу лепшых беларускіх майстроў слова і — асабіста знаёмага з выдатным чылійскім паэтам — іспаніста Карласа Шэрмана, які з вялікай зацікаўленасцю і любоўю да двух народаў, дзюх літаратурнаму нэрудаўскага запавету: «Сваімі новымі вершамі я хацеў бы з'яднаць самых розных людзей. Каб пакончыць з іх вымушанай адчужанасцю».

Ніна МАЦІШ.

ДНІ ПАКУТ, ЗМАГАННЯ ДНІ

Пра Мінск напісана шмат, асабліва пра мужнасць і гераізм яго жыхароў у гады Вялікай Айчыннай вайны. Вершы і паэмы, апавяданні, аповесці і раманы, фотаальбомы і буклеты вяртаюць нас у грозныя дні пакут і народнага змагання. Данаўняжы мастацкі летапіс горада-героя мемуары партызанскіх камандзіраў, успаміны непасрэдных удзельнікаў вайны, дакументальныя аповесці беларускага пісьменніка Івана Новікава «Руіны страляюць ва ўпор», «Дарогі скрываюцца ў Мінску», «Да світаня блізка».

І вось новая кніга І. Новікава «Бессмертне Мінска». Пабудаваная як шырокі мастацка-дакументальны нарыс пра горада-героя (хіба што раздзелы «Істокі» і «Возрождение» хутчэй інфармацыйнага плана, чым даследчага), яна асноўным зместам сваім скіравана ў гады вайны.

З хваляваннем чытаеш пра баі, што разгарнуліся на подступах да горада ў першыя дні вайны. Вораг улічваў тое, што дарога праз Мінск вядзе на Смаленск, а адтуль самы прамы і блізкі шлях да Масквы, вось чаму мінскі напрамак быў у фашыстаў галоўным. Усю адказнасць разумелі і савецкія воіны, што стаялі насмерць.

У раёне паміж Радзюшкаўскай і Заслаўскай дзвізіі палкоўніка С. Іоўлева, першае баявое хрышчэнне пад Астрашчым горадам атрымалі байцы і ка-

мандзіры 100-й дзвізіі генерал-маёра І. Русіянава, якая пазней стала Першай Гвардзейскай.

26 чэрвеня пад Радзюшкаўскай дзеяльніць свой неўміручы подзвіг экіпаж самалёта М. Гастэлы...

Рабілася ўсё магчымае, каб стрымаць шалёны націск ворага, але сілы былі няроўныя, і пад вечар 28 чэрвеня першыя фашысцкія танкі ў раёне станцыі Балотная ўварваліся ў горад. Мінск быў заняты, але, як высветлілася неўзабаве, не скарыўся ворагу.

І. Новікаў аб'ектыўна і падрабязна аналізуе тую абстаноўку, што склалася ў гэтыя дні ў горадзе. Як вядома, кіруючыя органы рэспублікі не паспелі пакінуць тут загадзя арганізаванае падполле.

Арганізуючай сілай падполля сталі старыя камуністы, удзельнікі грамадзянскай вайны, якія не змагі эвакуіравацца на ўсход: «...там, где есть хотя бы один настоящий коммунист, там представлена и партия. И Мінское подполье подтвердило это с огромной силой». Лявонцій Адзіноцкі, Антон Орскі, Сцяпан і Уладзімір Амелянянкі, Іван Матусевіч... Дзесяткі людзей не вагаліся ні хвіліны, яны добра разумелі, што наперадзе адзін шлях — шлях барацьбы.

Аўтар прасочвае, як ствараліся асобныя падпольныя групы: чыгуначнікаў, «нафтаві-

коў»... Спачатку людзі аб'ядноўваліся для сумеснай барацьбы па прыкметах агульнай работы, сваяцтва, сяброўства, пазней такія сувязі значна пашырыліся: «Словно подземные родники одновременно забилы по всему городу, образуя могучий, неуправляемый поток народного гнева... Проложить же единое русло этому — потоку — пакуль што не было каму. А дзеяльні падпольшчыкаў былі відавочнымі: знаходзілі трупы фашыстаў, нехта рваў тэлефонную сувязь, абстрэльваў нямецкія машыны... Пайшлі чуткі, што ў горадзе ёсць спецыяльныя пакінутыя кіруючыя цэнтры, які і ўзначальвае ўсё падполле.

Ініцыятарам абмеркавання планаў далейшых дзеянняў стала група «нафтавікоў». Тады ж і быў створаны дадатковы партыйны камітэт — «донпартком», які ўзначаліў І. Казінец (на-ранейшаму падпольшчыкі меркавалі, што ў Мінску ўжо дзейнічае падпольны гарком).

«Первые шаги», «Есть организация!», «Когда слово стреляет...», «В огненном кольце» — гэтыя і іншыя раздзелы кнігі пра першыя крокі Мінскага падполля, пра пачатак усенароднай барацьбы з ворагам. І. Новікаў сабраўшы багаты фактычны матэрыял, пазнаёміўшыся як з архівамі, так і са сведчаннямі жывых удзельнікаў падзей (успаміны асобных з іх прыводзіцца ў нарысе), дае аб'ектыўную карціну становіш-

ча, што склалася ў горадзе ў цяжкія месяцы акупацыі. З аднаго боку — зверствы фашыстаў, з другога — выключны гераізм і самаахвярнасць падпольшчыкаў. Вораг быў вельмі асцярожны і хітры, падпольшчыкі ж не мелі патрэбнага вопыту ў барацьбе, не хапала многім з іх і цяварозай ацэнкі падзей. Яны часам проста ігнаравалі небяспеку, парушалі канспірацыю, былі празмерна даверлівыя.

Асабліва шмат недахопаў было ў дзейнасці так званых Ваеннага савета партызанскага руху. Пісьменнік і тут не прыхарошвае фактаў, і не адцяняе паасобна з іх — ён расказвае так, як было. Здрада кіраўнікоў савета ў час першага правалу падполля дала магчымае фашыстам правесці новыя арышты.

Падрабязна гаворыцца ў кнізе і пра другі этап у дзейнасці Мінскага падполля, калі ўжо былі ўлічаны горкія памылкі, вопыт папярэднікаў, змянілася сама структура будовы арганізацыі. Аднак на-ранейшаму падпольшчыкам не хапала патрэбнага прафесіяналізму. «Так можно ли, — падагульняе расказ пра першыя два этапы гадзілля І. Новікаў, — ставіць вину на, главным в неравной схватке с гитлеровскими карательными органами, факт массового провала подполья? Нет, это не их вина, а их беда. Перед историей они сохранили святую чистоту советских па-

триотов, героев, шедших на великий подвиг с чувством великой гражданской и партийной ответственности за судьбу своей Родины».

Новы этап у дзейнасці падполля пачаўся ў 1943 годзе, калі пленум ЦК КП(б)Б прыняў спецыяльную пастанову аб абстаноўцы і задачах работы партыйных органаў і арганізацый у акупіраваных раёнах рэспублікі. Раздзелы «Удар за ударом», «В бой вступили «Мстители», «Артур» в стане врага», «С юшошкой отвагою» (апошні пра дзейнасць камсамольна-падпольшчыкаў і несаюзнай моладзі) — працяг праўдзівага расказу пра барацьбу ў акупіраваным Мінску. Зноў называюцца дзесяткі прозвішчаў, прыводзіцца шматлікія прыклады мужнасці, бесстрашнасці, самаахвярнасці ў імя Радзімы.

Па досвідку 3 ліпеня 1944 года ў горад уварваліся танкавыя карпусы генерал-маёраў А. Бурдзейнага і М. Пацова. Горад быў вызвалены...

Вядома, у кнізе і шмат таго, пра што мы ведаем ужо з іншых выданняў, чыталі ў самага І. Новікава. Аднак ад гэта значэнне яе не паслабляецца. Тое, што перажыта народам, вылакутавана ім на нялёгкіх этапах гістарычнага самасцвярджэння, заўсёды будзе варты ўвагі ўдзячных нашчадкаў. Прыемна, што цяпер, святкуючы чарговую гадавіну вызвалення рэспублікі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, можна пазнаёміцца з гэтым цікавым творам І. Новікава.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

ПРАЎДА ЖЫЦЦЯ,
ПРАЎДА
ХАРАКТАРАЎ

Першую кнігу Уладзіміра Дамашэвіча «Заклінаю ад кулі», якая выйшла ў 1960 годзе, чытачы і крытыка сустрэлі прыхільна. Аналізуючы яе, С. Александровіч адзначаў, што ў беларускаю літаратуру ідзе здольны праявіць, які ўмее раскрыць складанасць і шматграннасць чалавечых пачуццяў, веліч і высакародства характараў людзей. Утрыманне на вышнім узроўні ўдалага дэбюту, і не проста ўтрыманне, а і пайсці далей — складаная задача, і яна пад сілу толькі сапраўднаму таленту, мастаку, звалюцца для якога складае як бы самую атмасферу творчасці» (І. Навуменка).

Шлях У. Дамашэвіча — гэта, можа, часам і няроўны, але рух наперад. З кожнай новай кнігай пашыраліся тэматычныя абсягі яго творчасці, паглыблялася даследаванне характараў, адшліфоўваліся стыль. І вось, нарэшце, сустрэча з аднатомікам выбранага — плёнам яго шматгадовай працы.

Сабраныя разам, аповесці і апавяданні як бы данаўняжы і «падсвечваюцца» адзін адным, па-новаму раскрываюць грані таленту пісьменніка, дазваляюць прасачыць працэс яго мастакоўскага настанлення, паразважаць аб творчай індывідуальнасці аўтара.

З усіх твораў прыкметна вылучаецца аповесць «Між двух агнёў», у якой найбольш поўна раскрыўся талент У. Дамашэвіча як пісьменніка-аналітыка, надзеленага глыбока гуманістычным мысленнем, душэўнай чуласцю, схільным да востра псіхалагізаванага пісьма...

«Валі... Толькі табе я абавязаны самым дарагім... што не мае цаны і не вымяраецца ніякай меркай...» — так гаварыў Валі Калейнік партызанскі камандзір Саша Бяссмертны...

А праз некалькі дзён, успамінаючы ў халоднай камеры-адзіночцы хвіліны найвялікшага ўзрушання, якія прыйшлося ёй тады перажыць, «нечуванай, ні з чым не параўнальнай, неабдымнай, дарагою цаною адваяванай у смерці, радасці, Валі плакала. Не, не ад бяссілля. Ворагі не бачылі яе слёз. Яна мужна вытрымала ўсе катаванні і не выдала сваіх сяброў. Плакала ад таго, што смерць, якая чакала яе, была такой недарэчнай цяпер, калі забілася, затрапятала пад грудзьмі новае жыццё: «Як хацелася жыць, песьціць малое, дачакацца малярнскага шчасця!...»

На самай высокай, трагічнай нощ абрываецца жыццё адной з прывабнейшых гераінь Дамашэвіча Валі Калейнік. І смерцю гэтай сціплай жанчыны, якая з'яўляецца ўвасабленнем не толькі гераічнага, а і душэўнай чысціні, высакародства, пісьменнік зноў напамінае аб незлічоных страхах у той вялікай і правай вайне...

У. Дамашэвіч, Выбраныя. Аповесці і апавяданні. Серыя «Бібліятэка Беларускай прозы», Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.

У. Дамашэвіч уважліва паставіўся да ўсіх праяў душы сваёй гераіні, якая ў нечым галоўным вельмі падобна да той, някрасаўскай, што стала для нас мерай духоўнасці і маральнай чысціні.

Характар Валі, якім пісьменнік свярджвае гуманістычны сэнс і прыгажосць чалавечага жыцця, выступае ў аповесці як сапраўдны савецкі характар, што ўвабраў у сябе ўсё лепшае з маральнага вопыту народа. Без афектацыі, псіхалагічна пераканаўча паказвае ён, як у суроваю ваенную пару трансфармаваліся ў гэтым характары не толькі цудоўныя душэўныя якасці, а і багатыя сацыяльныя пачуцці, якія выявіліся ў беззапаветнай адданасці Радзіме, вернасці высокім ідэалам, выхаваным савецкім ладам жыцця.

Але ўнутранае высакародства, разуменне свайго шчасця ў тым, каб быць з народам, змагацца разам з ім, гадоўнасць да самаахвярнасці ў імя «перамогі вялікай справы, якую тварыў народ», было характэрна далёка не ўсім. І гэта — галоўная думка, якую праводзіць аўтар на вобразе Лявона Лукашыка. Пісьменніку важна было не толькі раскрыць драму гэтага чалавека, а і высветліць той шлях, які прывёў яго да ідэйнай і маральнай дэградацыі, адказаць на пытанне, у чым караніліся вытокі здрадніцтва.

Да вайны Лукашык быў, здавалася б, не такім блякім чалавечкам, нават больш: школьнікі і аднавіскоўцы паважалі гэтага аскетичнага з выгляду настаўніка, які любіў сваю прадмет і перадаваў сваю любоў дзецям. Да працы ён адносіўся добраахвотна, але трывалай духоўнай сувязі з жыццём аднасялячын не было: не хадзіў на школы, у кіно, ні з кім не сябраваў. Гэта быў дзівакаваты, таямнічы чалавек, які жыў у баку ад людзей. Ва ўмовах вайны перавагу атрымала самае горшае, што жыло ў супярэчлівай натуре Лукашыка. Яго маральнае падзенне каранілася ў адарванасці ад народа, у пэтрываласці прычынаў і перакананняў, у эгаістычнасці яго натуре.

Яшчэ Дабралюбаў свярджваў, што ніколі нельга паручыцца за мараль чалавека без цвёрдых перакананняў: тым больш за карыснасць яго для другіх. Праз пэўныя псіхалагічныя калізій высвечваецца гэта думка ў творы. Уся аповесць — гэта як бы лагун жыццёва праўдзівых эпізодаў, у якіх прасочваецца шлях Лявона Лукашыка да бяссілля і ганьбы.

Унутраная слабасць, «гниласць» душы героя раскрыты праз шматлікія дэталі, унутраныя маналогі, аўтарскія характарыстыкі, рэтраспектыўныя сцэны, якія ўведзены ў мастацкую тканіну твора, а таксама праз мноства эпізодаў, карцін, учынкаў героя, ханя, праўда, далёка не ўсе з іх аказаліся ў дастатковай ступені матываванымі, пераканаўчымі.

Аповесць «Між двух агнёў», якая апавядае аб гераізме і здрадніцтве, аб смерці і жыцці, аб каханні і нянавісці, сваім пафасам скіравана ў будучае: не павінна быць больш войнаў, якія «калечыць усё жывое на зямлі — ад раслін да чалавека». Яна — сучасная, бо, як адзначаў А. Бачароў, «актуальнасць не заўсёды ў сённяшніх фактах, але заўсёды ў сённяшніх пачуццях».

У аснове аповесці «Студэнты апошняга курса» — пасляваеннае жыццё. Але вайна пульсуючым нервам б'ецца і па яе старонках. Напамінае аб сабе руінамі, «шкілетамі дамоў, якія глядзелі на свет мёртвымі вачынямі вакоп», шрамамі на тварах былых франта-

вікоў, заўчаснымі іх смерцямі. Горка па душы, калі чытаеш поўныя драматызму радкі:

«Жанчына з мыльцямі, без нагі... О, божа! Можна змірыцца з лёсам мужчыны — ён часта вяртаецца з войнаў то без нагі, то зусім знявечаны, але жанчына!.. Маці!.. Вось яна, гэтая топкая, далікатная, звышчулая істота — жанчына, якая стварае прыроду для самай святой і патрэбнай місіі — радзіць і гадаваць дзяцей, працягваючы на зямлі жыццё — яна сёння інвалід... Хто за гэта адкажа? Хто?»

Пісьменнік яшчэ раз пацвердзіў сваю прыхільнасць да глыбокага даследавання характараў, які вызначае чалавечай надзейнасцю. Найбольш сугучны аўтару лад душы і думак студэнта-юнака Русіновіча, і думаецца, што з усіх герояў аповесці ён найлепш выражае ідэю, якія хваляюць пісьменніка. Сіла гэтага юнака — у яго чулай і спагадлівай душы, у яго жаданні аддаць людзям у «сто разоў» больш, чым зроблена для яго, «заўсёды памагаць тым, хто будзе мець у чым-небудзь патрэбу, ніколі не аставіць чалавека ў бядзе, не застацца глухім да чужога просьбы».

Ціхмяны, разважлівы, крыху флегматычны хлопец, якому нават песні падабаліся «сумныя, журботныя, з роздумам і тугой, з жалобай на чалавечы лёс», прыцягвае нас сваёй сялянскай развагай, вечнымі пошукамі менавіта свайго слова, свайго думкі, шчырай верай у высакароднасць чалавечых адносін, кахання, дружбы. Ён як бы цэментуючае звязно сярод сваіх, такіх розных па характары, сяброў, і толькі яму яны могуць даверыць самае патэмнае. За знешняй непрыкметнасцю раскрывае пісьменнік натуре ўпэўненую, пачуццёвую, здольную да глыбокіх перажыванняў. І ў нас не ўзнікае сумнення ў тым, што ён будзе добрым настаўнікам, які зможа зрабіць усё, каб данесці да сэрцаў дзяцей прыгажосць роднага слова, абудзіць прагу да ведаў, выхаваць сумленныя адносіны да жыцця. Сваё пакіраванне ў высокую школу Русіновіч успрымае як неабходнае, адзіна правільнае рашэнне, таму што «Лявонавічы патрэбны... без іх застаюцца перакрытымі, проста непрычытанымі творы таго ж Багушэвіча, таго ж Купалы, Коласа».

Звяртае ўвагу даследчыцкая аргументаванасць і мастацкая дакладнасць, з якой пісьменнік раскрывае характар галоўнага героя, абвострае пачуццё часу, імкненне аўтара да паўнаты і глыбіні выяўлення чалавечых адносін, лірычна-ўсхваляваная танальнасць мовы. Але ў творы сустрэкаюцца і недахопы. Аўтару часам нестае ўвагі да слова, патрабавальнасці да адбору мастацкіх дэталей, яму трэба пазбаўляцца і дэкаратыўнасці.

Апавяданні, якія ўвайшлі ў кнігу, таксама напісаны ў розны час. Яны расказваюць аб лёсе працоўных Заходняй Беларусі ва ўмовах беларускай акупацыі, аб суровых выпрабаваннях чалавек на вайне, даследуюць маральна-этычныя праблемы сучаснасці. Для большасці з іх характэрны арыгінальнае сюжэтына-кампазіцыйнае рашэнне, пераканальнасць канфіліктаў, высокая мастацкая і псіхалагічная культура вобразаў. Яны сведчаць аб тым, што У. Дамашэвіч — тонкі псіхалаг, схільны да драматызму, вострых канфіліктаў, незвычайных сітуацый, у якіх найбольш поўна выяўляюцца характары і ўнутраны свет герояў. Яго апавяданні, як і аповесці, хваляюць псіхалагічнай зместнасцю вобразаў, тонкім лапцізмам і ўспрымаюцца як глыбокі роздум пісьменніка над мінулым і сённяшнім.

Любоў КАРНІЛОВІЧ.

МІНСКАЕ МЕТРО... Як бы праявілі не выглядалі сотні і сотні аркушаў тэхнічнай дакументацыі, чарцяжы і схемы, для нас, мінчан, ды і для ўсіх жыхароў рэспублікі ў гэтых двух словах крыецца асаблівасць сэнсу. І не толькі таму, што метро ўпрыгожыць сталіцу, што будуць вырашаны многія транспартныя праблемы. Пра наша метро мы гаворым сёння з пачуццём гонару яшчэ і таму, што добра помнім гісторыю пасляваеннага Мінска, — горада, што выйшаў з вогненнай ваеннай віхуры ўшчэнт разбураным. І сёння, напярэдадні знамянальнай даты — дня вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, мы з асаблівай востраю адчуваем, колькі сіл, энергіі, таленту было ўкладзена саветскімі людзьмі, каб зрабіць Мінск такім, якім ён сёння паўстае перад усім светам.

МІНСКАЕ МЕТРО... Мы ўсе патрыёты свайго горада, і нам хочацца, каб наш метрапалітэн быў адметны сярод падобных збудаванняў у нашай краіне і за мяжой.

Пытанне гэта надзённае, бо будаўніцтва метро — пачалося!

Дзямі ў рэспубліканскай прэсе была апублікавана невялікая інфармацыя аб тым, што пачалася будоўля першых сталёвых паляў на будучай станцыі метрапалітэна «Батанічны сад». Ганаровае права стаць піянерамі гэтай будоўлі было дадзена экіпажу палябойнай устаноўкі «СП-49» спецапраўлення № 96 трэста «Будмеханізацыя». На першым аб'екце яму трэба зрабіць каля чатырохсот трынаццаціметровых паляў.

Першая чарга падземнай чыгункі, якая працягнецца на восем з паловай кіламетраў ад вуліцы Маскоўскай да вуліцы Валгаградскай, будзе мець восем станцый: «Маскоўская», «Плошча Лешіна», «Цэнтральная плошча», «Плошча Перамогі», «Плошча Якуба Коласа», «Акадэмічная», «Батанічны сад» і «Валгаградская».

Гэта, так сказаць, агульная параметр першай чаргі. А канкрэтна? Якое аблічча будзе ў нашага метро? Не кажучы ўжо аб зручнасцях, чым парадзе яно вока? Менавіта гэтым пытаннем і было прысвечана пасяджэнне «круглага стала» штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва», у якім прынялі ўдзел намеснік старшыні Дзяржбуда БССР, начальнік Галоўнага архітэктурна-планіровачнага ўпраўлення Мінгарвыканкома Ю. Грыгор'еў, старшыня праўлення Саюза архітэктараў БССР Я. Ліневіч, старшыня праўлення Саюза мастакоў БССР В. Грамыка, намеснік начальніка Галоўнага архітэктурна-планіровачнага ўпраўлення Мінгарвыканкома Р. Кнаўэр, кіраўнікі архітэктурна-каструктарскіх майстэрняў інстытута «Мінскпраект» Л. Пагарэлаў і Б. Юрцін, сакратары праўлення Саюза мастакоў БССР Э. Агуновіч і Г. Вашчанка, кандыдат мастацтвазнаўства М. Раманюк.

Гаворку распачаў **Ю. Грыгор'еў**: — Калі гаварыць пра тэхнічны бок, дык адзначу, што будаўніцтва метро будзе з тыповых канструкцый у асноўным на невялікай глыбіні.

В. Грамыка: — Чым гэта вымагаецца?

Я. Ліневіч: — Практыка будаўніцтва метро ва ўсім свеце паказала, што пры глыбокай закладцы метрапалітэна ствараецца пэраг нязручнасцей для пасажыра. Яму патрабуецца пэўны час, каб дабрацца на эскалатары да перона або падняцца на паверхню. Усё гэта стварае пэўны дыскамфорт.

Б. Юрцін: — Дарэчы, трэцяя чарга Маскоўскага метро таксама неглыбокая...

Ю. Грыгор'еў: — Не трэба скідаць з рахунку і фінансавы бок справы — «неглыбокае» метро каштуе танней. І ўжо каб болей не вяртацца да гэтага, скажу, што ў

Мінску не дазваляюць рабіць глыбокую закладку і гідргеалагічныя ўмовы.

Але ўсё гэта, так сказаць, тэхналагічны аспект. Дзеля яго, мабыць, у гэтым складзе нам не варта было б збірацца за «круглым сталом». Чытача штотыднёвіка, відаць, больш цікавіць архітэктурна-мастацкае аблічча нашага метрапалітэна. Павінен сказаць, што ў гэтым напрамку архітэктурная служба сталіцы правяла немалую работу. Зроб-

у арганізацыі гарадскога асяроддзя. Дарэчы, пытанні сінтэзу мастацтваў будоўль неўзабаве абмяркоўвацца на пленуме праўлення Саюза мастакоў...

Р. Кнаўэр: — Так, акрамя чыста функцыянальнага прызначэння, кожная станцыя павінна несці і эстэтычную, нарэшце, ідэалагічную нагрузку. У Пражскім метро, напрыклад, першая чарга якога нядаўна пабудавана, пайшлі па шляху ды-

дало б і ўжыванне нашых традыцыйных беларускіх матэрыялаў — драўніны, кафлі, вырабам якой некалі славіліся нашы майстры. Гэта адразу б унесла своеасаблівы каларыт. У нас і граніт свой ёсць — мікашэвіцкі.

Г. Вашчанка:

— Відаць, некаторыя станцыі наогул можна было б выкарыстаць пад выставачныя залы?

В. Грамыка

Ю. Грыгор'еў

Л. Пагарэлаў

Р. Кнаўэр

Г. Вашчанка

Э. Агуновіч

Я. Ліневіч

Б. Юрцін

СІН-
ТЭЗ

МЕТРО: МАС-

ТАЦ-
ТВАЎ

лены эскізы па архітэктурнай і інтэр'еру большасці станцый. Скажам, Л. Пагарэлаў і Б. Юрцін, якія тут прысутнічаюць, прапанавалі вельмі цікавыя, на нашу думку, вырашэнні станцый «Камсамольская» (яна павінна была быць на першапачатковым праекце, але ідэі распрацоўкі будоўль выкарыстаны пры будаўніцтве іншых станцый), «Акадэмічная» і «Батанічны сад», Ю. Градаў — аўтар праекта станцыі «Плошча Перамогі».

М. Раманюк: — А які ўдзел у гэтай справе прымаў мастак?

Ю. Грыгор'еў: — На жаль, пакуль што Саюз мастакоў не зацікавіўся будаўніцтвам метрапалітэна. А між тым, для нашых майстроў выяўленчага мастацтва тут адкрываецца вялікае поле дзейнасці...

В. Грамыка: — Я лічу гэта нейкім непараўменнем. Мы прыкладзем усе намаганні, каб прыняць дзейны ўдзел у мастацкім афармленні станцый. Менавіта тут можа ў поўнай меры праявіцца сінтэз архітэктурнай і выяўленчага мастацтва. Гэтая праблема цяпер адна з галоўных

займа, дакладнай візуальнай інфармацыі, электронікі. Мая ж асабістая думка: патрэбна побач з гэтым і мастацкая «начынка». Прытым не абы-якая, а тэматычная. Я маю на ўвазе, скажам, не сто метраў мазаікі — некаторыя нашы мастакі мысляць толькі такімі маштабамі, маўляў, чым больш, тым лепш, — а трапіна знойдзены мастацкі вобраз.

М. Раманюк: — Я думаю, што вопыт нашых манументалістаў можа многае падказаць у гэтым напрамку.

Наша Мінскае метро не павінна быць падобнае на аналагічныя збудаванні ў іншых гарадах. Я маю на ўвазе яго мастацкае аблічча. Яно павінна адлюстроўваць гісторыю нашага народа, яго культуру. Скажам, тая ж станцыя «Маскоўская». Тут бачыцца тэма інтэрнацыянальных сувязей Беларусі, у прыватнасці, братняй дружбы з вялікім рускім народам. Або, скажам, «Плошча Якуба Коласа». І тут можна нікава расказаць пра здабыткі нашай культуры, літаратуры ў прыватнасці.

Важна, каб у афармленні станцый не было згублена нацыянальнае зерне. У гэтым плане, мне здаецца, пэўны эффект

Б. Юрцін: — Гэта, як мне здаецца, немэтазгодна. Не трэба забываць, што асноўная функцыя метро — перавозіць людзей. Чалавек карыстаецца ім толькі як транспартным сродкам. Не ведаю, якую карысць можа даць знаёмства з мастацтвам на хаду.

І потым — карціны патрабуюць спецыяльнага інтэр'ера, асвятлення і г. д. Значыць, трэба распрацоўваць спецыяльны праект станцый, дзе б усё гэта было прадугледжана.

Л. Пагарэлаў: — Трэба ўлічваць тэмп метро. Тут ужо гаварылі, што ў Маскве некаторыя станцыі распісаны выдатнымі мастакамі. Распісаны нават столі. Але хто ў метро, дзе ўсе спяшаюцца, стане ўглядацца ў гэтыя творы мастацтва?

Г. Вашчанка: — Мне здаецца, самае галоўнае — знайсці адзіны ключ, адзіную танальнасць мастацкага вырашэння ўсіх станцый. Тут усё важна — ад сюжэта да аддзелачнага матэрыялу. У беларускіх манументалістаў немалы вопыт. І мы многае зможам зрабіць. Але ці не поз-

Лісьмо ў рэдакцыю

МАЁ МАЦЯРЫНСКАЕ ДЗЯКУЙ!

Сем гадоў назад трагічны выпадак абарваў жыццё мыйго сына Леаніда Якубовіча, шахцёр, маладога беларускага паэта. Гора маё, безумоўна, не

можа сучыцца ніякі час, але боль на сэрцы меншае, калі адчуваеш шчырую, таварыскую падтрымку яго каліжніц сяброў, тых, хто працаваў поруч, разам

вучыўся на факультэце журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна ці проста быў знаёмы з ім.

Сяргей Новік-Пяюн нядаўна прыслаў мне калекцыйны зборнік вершаў маладых паэтаў «Рунь», у якім змешчаны і вершы Леані. Прышла кніжка «Мелодыя святла» ад Васіля Жуковіча. У адным з вершаў ён успамінае майго сына, свайго сябра:

А я з паэтычнай арбіты чынаў, Леані, вершаў тваіх. Я ведаю, што іх не рабіў ты — у сэрцы выношаў іх.

А з ім ім хвалілі перагортвала я старонкі зборніка «Дзень добры, мамі!». Ціна Маціш, Васіль Жуковіч, Уладзімір Васілевіч, якія прыслалі кніжку, зрабілі мне найлепшы падарунак — у кніжцы ж ёсць два вершы Леані: «Мацірынін наказ» і «Жаданне».

Часта наведваюць мяне, прыносяць на магільу Леані кветкі салігорскі журналіст і паэт Аляксей Кур'ян, іншы супрацоўнік газет «Шахцёр» і «За камуністычную працу», дырэктар музея ў вёсцы Чапляі Вячаслаў Канстанцінавіч Ванцулевіч, рабочыя «Беларуськаля». Рыгор Вагом'я, Іван Верашкеніч, Стэфан Раманюсіч, Іван Мікула і многія іншыя.

ня? Тут гаварылі, што архітэктары ўжо ўсё прадугледзелі...

Л. Пагарэлаў:

— Работа толькі пачынаецца. Зроблены першыя эскізы. Яшчэ ўсё наперадзе. І мастакі, калі яны ўключыцца цяпер, змогуць многае зрабіць. Нарэшце, я не ўяўляю будаўніцтва метро без іх удзелу. Было б вельмі карысна, калі б за кожнай станцыяй быў замацаваны вопытны манументаліст.

В. Грамыка:

— Гэта слушна. Але тут павінен быць асцярожны падыход. Мне ўяўляецца, што над афармленнем кожнай станцыі павінен працаваць не адзін мастак, а цэлая група.

Г. Вашчанка:

— Нам трэба ў самы бліжэйшы тэрмін вызначыць і групы мастакоў, і людзей, якія гэтыя групы ўзначаліць. Толькі трэба пры гэтым назбегнуць фармальнага падыходу. Я маю на ўвазе, што пры замацаванні мастакоў за станцыямі неабходна ўлічваць іх схільнасці, вопыт у распрацоўцы тых ці іншых тэм. Скажам, адзін шмат працаваў над тэмай Вялікай Айчыннай вайны, другому — блізкай тэма роднай прыроды і г. д.

Ю. Грыгор'еў:

— Нам трэба падумаць і аб тым, каб прыцягнуць да работы добрых дызайнераў. Метро — гэта перш за ўсё і эручнасць, мэтазгоднасць усіх кампанентаў. Выяўленчыя сродкі павінны быць лаканічнымі, адразу трапляць у цэль. У гэтым сэнсе Пражскае метро, дзе мне даводзілася быць, можа стаць прыкладам.

Э. Агуновіч:

— Візуальная графіка — таксама рэч не другарадная. Як бы ні арыгінальна, па-свойму ні была аформлена кожная станцыя, знакавая сістэма паўсюдна павінна быць аднолькавая. Пераносіць да сябе знойдзенае ў іншых гарадах не варта. Трэба знаходзіць сваё. Члены афарміцельскай секцыі Саюза мастакоў, думаю, з задавальненнем возьмуцца за гэтую справу.

Р. Кнаўэр:

— Ужо цяпер на многіх участках трасы першай чаргі будучага метро стаяць агароджаныя пляцоўкі, дзе выдзюца будаванні і іншыя работы. З цягам часу гэтых пляцовак будзе ўсё болей і болей. Улічыце, што будаўніцтва станцыяў будзе весіцца адкрытым спосабам. Трэба, каб людзі ведалі, што робіцца за агароджай. Дык воў, ці не падумаць нам менавіта пра эмблему будаўніцтва метро? Не метро, падкрэсліваю, а будаўніцтва яго.

Э. Агуновіч:

— Слушная прапанова, над якой трэба падумаць. Карысна даў бы адкрыты конкурс на такую эмблему. Метро ж будзе шмат гадоў — толькі першая чарга будзе закончана ў 1984 годзе, а там і другая, і трэцяя...

В. Грамыка:

— Я думаю, што наша сённяшняя сустрэча з архітэктарамі вельмі карысная. Мы сталі больш уяўляць тое кола праблем, якія звязаны з архітэктурным і мастацкім вырашэннем Мінскага метрапалітэна. Нам трэба трымаць цесны сувязі, раіцца; дапамагаць адзін аднаму. Бо ўсе мы аднолькава зацікаўлены, каб наша метро было выдатнае.

Ад рэдакцыі:

Спадыёмся, што гутарка за «круглым сталом» штодзёнікі «Літаратура і мастацтва» зацікавіць нашых чытачоў. Разам з тым, як відаць, чытачы заўважылі, што многія праблемы, звязаныя з сінтэзам архітэктуры і выяўленчага мастацтва, яшчэ чакаюць свайго вырашэння. Работа ў гэтым напрамку толькі пачынаецца. Хацелася б ведаць і вашу думку, паважаныя чытачы. Якім бы вы хацелі бачыць наша метро менавіта з мастацкага боку? Чакаем вашых пісем.

Гутарку завісаў **М. ЗАМСКІ.**

Усім ім хочацца сказаць маё вялікае мядзярынкае дзякуй! Прыемна і тое, што ў музеі ўсё Чыялі ёсць куток, прысвечаны жыццю і творчасці майго сына, а 4-я сярэдняя школа Салігорска ноціць яго імля.

Я — пенсіянерка, але адзінокай слабе не адчуваю. Клопатам і ўвагай акружылі мяне сябры Лёні, добрыя, сардэчныя людзі. Яны прыносяць радасць у мой дом. Спадыёмся, што яшчэ дачакаюся і зборніка вершаў свайго сына.

Наталля ПОНТУС.

в. Радкава,
Салігорскі раён.

ХАТА стаяла над ровам, зарослым аleshнікам і лазняком. На дне яго, сярод хмызнякоў віўся, звінеў на каменчыках ручай. А ў зарасніках лезы кожную вясну спявалі салаўі. Заводзілі яны свае чароўныя песні яшчэ надвячоркам і цёхкалі да самай раніцы. Марыя любіла салаўіныя спевы і неаднойчы, каб лепей чуць іх, расчыняла акно.

Яе і самую звалі салаўём. Любіла Марыя спяваць, а калі падрасла, дык стала спяваць пад гітару на вечарах школьнай самадзейнасці і камсамольскіх сходках. Раілі вучыцца на спявачку, а яна паехала ў Віцебск і паступіла на бухгалтарскія курсы. І не паспела скончыць іх, як грывнула вайна.

Аднойчы ў хату да Марыі завіталі партызаны. Прывёў іх малады рухавы вайсковец, абвешаны рамянямі, з нямецкім кольтам у драўлянай аправе. Гэта быў камандзір атрада Аляксей Данукалаў. Ubачыўшы на сцяне гітару, зняў яе, узяў акорд і ўзрушана сказаў:

— Даўно не іграў. — І папрасіў сыграць Марыю.

Яна заспявала «Кацюшу».

Сяргей СВІРЫДАЎ

САЛАВЕЙ

— Ну, салавей, а партызанам памагаць будзеш? — спытаў Аляксей, калі Марыя даспявала песню.

— З вялікай ахвотай, — адказала Марыя.

Час ад часу Марыя брала кошык з хлебам, яйкамі, сырам і ішла ў Віцебск ці ў Лёзна, каб сустрэцца са сваімі людзьмі і атрымаць у іх патрэбныя для партызан звесткі.

Вяртаючыся дамоў, Марыя заходзіла ў партызанскі лагер. Тут яе з радасцю сустракалі камандзір Аляксей Фёдаравіч Данукалаў або камісар Афанасій Цімафеевіч Шчарбакоў.

— А, салавейка наш прыляцеў! Ну, што ты нам праспяваеш?

Яна ведала: «праспяваць» — значыць, даць патрэбныя звесткі. І падрабязна расказвала, дзе размешчаны нямецкія часці, колькі ў іх кулямётаў, гармат, колькі нямецкіх эшалонаў прайшло па чыгунцы Віцебск — Смаленск з захаду на усход і з усходу на захад.

Партызаны частавалі Марыю і прасілі паспяваць. У партызанскай сям'і яна адчувала сябе, як дома, і спявала ад душы. Ёй ахвотна і дружна падпявалі дзяўчаты і хлопцы, камісар і камандзір. А на развітанне давалі лістоўкі ці партызанскую газету.

У той раз камісар Шчарбакоў паклікаў Марыю да сябе: — Вось табе дарагі гасцінец, — сказаў ён. — З самай Масквы наш лётчык прывёз «Правду». Прачытай і перадай людзям. Хай даведаюцца, што робіцца на нашай Вялікай Зямлі.

Дэўно яна не чытала «Правды». З таго самага дня, як фашысты захапілі раён. Як не на крылах лаяла Марыя дамоў. Хутчэй, хутчэй, каб пачытаць «Правду» хлопцам і дзяўчатам, якія таксама ссумеваліся па праўдзіваму слову.

Пад вечар у хату да Марыі Вязовік прыйшлі сяброўкі і блізкія знаёмыя, каб даведацца пра навіны, якія яна прынесла з горада. (Мала хто ведаў, што яна звязана з партызанамі і ходзіць да іх).

— У горадзе пакуль няма ніякіх змен. Немцы пачалі яшчэ больш лютваць. Нібы звары халапоў людзей, расстрэльваюць, вешаюць. Проста жах! Зганяюць злосць за све няўдачы на фронтах. Затое мы можам парадавацца. — Яна дастала з-за пазухі газету.

— «Правда»! «Правда»! Дзе ўзяла? — узбуджана загаманілі навокал.

— Дай паглядзець!

— Дай мне!

— Дай мне!..

Дзяўчаты і хлопцы разгледзілі газету, як нейкае дзіва. Асабліва зацікавіў усіх артыкул аб выніках баёў Чырвонай Арміі пад Масквой з нямецкімі акупантамі. Марыя ўзяла газету, пачала чытаць. Затаяўшы дыханне, усё слухалі пра тое, як нашы воіны шуганулі гітлераўцаў з-пад Масквы на захад, якія гарады і буйныя населеныя пункты вызвалілі. І атрымлівалася, што на Калінінскім фронце ворага адагналі аж да самага Веліжа.

— Дык нашы зусім недалёка! — зноў радасна загаманілі.

— Ага! Мусіць, кіламетраў сто ад нас!

— Не сто, а восемдзесят, — удакладніла Марыя. — Я глядзела па карце...

І ледзь не сказала, што карта тая вісела ў штабе партызанскай брыгады «Аляксея». Ды схамянулася і растлумачыла:

— Карту бачыла ў адной свайой віцебскай знаёмай.

Потым сказала, што Чырвоная Армія хутка вызваліць і нашу Беларусь. І заклікала дапамагаць ёй.

— Спытаеце, як дапамагаць? А так: не здавайце немцам хлеб, бульбу, яйкі, малако. Не выконвайце іх загады. Збірайце зброю — ды ў партызаны.

Да позняга вечара гутарылі ў хаце. Потым напайголасу спявалі савецкія песні. Як заўсёды з гітарай у руках запявала Марыя.

Назаўтра, толькі Марыя сабралася ісці дамаўляцца калі і каго павядзе ў партызанскі атрад, як у хату ўваліліся двое: бургамістр Дручкін і паліцай.

— Ехалі міма і заскочылі. На хвіліну. Кваску папіць, — сказаў бургамістр.

— Кваску няма, — падаючы конаўку з вадой, — адказала Марыя.

— Бывае, — глынуўшы вады, бургамістр кінупаў позірк на гітару, — чуў, што ты, дзяўчына, іграеш і спяваеш, бы салавей. Паспявай і нам. У нас настрой ёсць паслухаць.

Марыя разумела, што Дручкін прыехаў не для таго, каб

«папіць кваску» ці паслухаць яе песні. Яго цікавіла штосьці іншае. Але што?

— Горла штосьці баліць...

— А ўчора не балела, як «Правду» чытала, — злосна спытаў Дручкін і закрычаў: — Дзе газету схавала?

У камендатуры Марыю дапытваў чырванашчокі, белабрысы з жалезным крыжам на грудзях гестапавец. Ён крычаў, ставіў Марыю да сцяны, цэліўся з пісталета, пагражаў расстрэляць, калі яна не прызнаецца, дзе ўзяла «Правду» і дзе партызаны.

Збітую, акрываўленую яе завалаклі ў халодны цёмны склеп і кінулі на падлогу.

Праз нейкі час дзверы заляскалі жалезам, і ў склеп з крыкам і стогнам уляцеў дзяцюк. Калі дзверы зачыніліся, дзяцюк моцна застагнаў і вылаяўся. Потым пасяціў кішэнным ліхтарыкам. Ubачыўшы Марыю, пачаў скардзіцца на немцаў, лаў іх усялякімі словамі. Потым прызнаўся, што ён таксама партызан з брыгады «Аляксея», ішоў у разведку і яго схопілі немцы. Білі, катавалі, дапытваліся, дзе знаходзяцца партызаны. Шморгаючы носам, быццам плануць, ён раптам загаварыў павесялелым голасам:

— Не, паміраць я не збіраюся. Хай лепш паміраюць мае злоснікі. І табе, дзяўчына, не раю паміраць. Давай прызнаемца ў сваіх грахах, і немцы адпусцяць нас. Уздэньны. Камендант мне абяцаў.

«Правакатар!» — зразумела Марыя, але выгляду не медала. Сказала, што ёй няма ў чым прызнавацца, бо яна ні ў чым не вінавата.

Хутка «падкідыша» выклікалі «на допыт». І больш ён не з'яўляўся.

Пакутваючы ад болю, холоду і голаду, Марыя ўсю ноч не магла заплюшчыць вачэй. Разумела, што гестапавец жывой яе не выпусціць. Пусціць кулю ў лоб... «Памру, але нічога не скажу», — цвёрда рашыла Марыя.

Раніцай пачуўся голас вартавога: «Вязовік, выходзь!» Хістаючыся, яна выйшла са склепа, падрыхтавалася да самага горшага.

— Малі бога, што нямецкі камендант аказаўся добрым і літасцівым. Загадаў адпусціць цябе дамоў, — казалі ёй у камендатуры.

Марыя ведала «літасць» каменданта. Ведала, што перамагла ворага свайой упартасцю, мужнасцю і стойкасцю. Адчувала, што вызваляюць не проста так, а каб прасачыць за яе сувязямі з партызанамі.

Дамоў яна не вярнулася. Пачала жыць у другой вёсцы, дзе добрыя людзі даглядалі і лячылі яе, пакуль яна не стала цвёрда на ногі. А калі стала, зноў пачала выконваць бавявы заданні партызан і ўжо ёж да самых светлых дзён вызвалення Лёзненшчыны ад гітлераўскіх акупантаў.

Спачатку яна працавала ў Лёзненскім райспажывсаюзе, а пасля вызвалення Віцебска — у гарвыканкоме. Вырасціла і вывучыла двух сыноў (адзін ваенны інжынер, другі — урач).

Наглядзячы на тое, што Марыі Георгіеўне ўжо за пяцьдзесят, яна па-ранейшаму бадзёрая і жыццярадасная. У вольную гадзіну бярэ ў рукі «Правду», чытае, успамінае і расказвае дзецям, сябрам і знаёмым, як у час вайны газеты і лістоўкі клікалі, нагналі савецкіх патрыётаў на барацьбу з гітлераўскімі рабаўнікамі. Як гітлераўцы баяліся, горш агню, палымых слоў ленинскай «Правды». Бо праўда гэтая непераможная!

МАГЧЫМАСЦІ АНСАМБЛЯ І ІХ РЭАЛІЗАЦЫЯ

РОЗДУМ ПАСЛЯ КАНЦЭРТА

Кожная сустрэча з Дзяржаўным ансамблем танца Беларускай ССР абуджае асабліва радасць, усхваляванасць, пацуду гонару за творчасць гэтага выдатнага калектыву, які стаў адным з лепшых у нашай краіне, шырока прызнаным і за яе межамі. Вялікая і ганаровая задача, што ўскладзена на ансамбль, заключаецца ў тым, каб захаваць і як мага больш шырока і ярка папулярызаваць лепшыя ўзоры беларускага харэаграфічнага мастацтва, ствараць новыя арыгінальныя творы, заснаваныя як на этнаграфічным матэрыяле, які характарызуе жыццё народа і самабытнасць яго нацыянальнай культуры, так і на матэрыяле сучаснасці.

Вядома, народны танец развіваецца, узбагачаецца новымі сродкамі мастацкай выразнасці. Ды толькі яго народная аснова пастаянна павінна захоўвацца. Толькі па-сапраўднаму паважаючы гісторыю свайго народа, беражліва ставячыся да народнай творчасці (яго звычаяў, традыцый, нораваў), можна ствараць арыгінальныя мастацкія творы, якія расказвалі б глядачу пра наш народ, пра яго характар, яго сучаснае жыццё і радасную працу.

Перад новым мастацкім кіраўніком ансамбля, заслужаным дзеячам мастацтваў Марыі АССР М. Мурашкі, стаяла складаная задача: заваяваць аўтарытэт балетмайстра, што зрабіць можна толькі дзякуючы глыбокаму веданню таго матэрыялу, які ляжыць у аснове дзейнасці ансамбля, імя якога ўжо гаворыць пра яго мастацкі напрамак і творчае крэда. Аднак новая праграма Дзяржаўнага ансамбля танца Беларускай ССР выклікала нечаканае расчараванне. Не ўсе пастаноўкі аднолькавыя па сваёй мастацкаму ўзроўню, і калі некаторыя нумары заслужваюць увагі з пункту гледжання балетмайстэрскай работы, дык, з іншага боку, музычнае суправаджэнне і выкананне мастаком касцюмаў не знаходзяцца на належным узроўні і не толькі не адпавядаюць стылю кожнага асобнага танца, але і ўвогуле маюць вельмі мала агульнага з беларускім фальклорам.

Але, перш чым гаварыць пра недахопы новай праграмы, хочацца адзначыць несумненныя ўдачы.

Добрае ўражанне робіць рускі народны сказ «Гусі-лебедзі». Сярод выканаўцаў — народная артыстка БССР С. Вульчыч (маці), Г. Грыгор'ева (дзячка) і іншыя. Гэта цэласная кампазіцыя, можна сказаць, свайго роду спектакль, які раскрывае тэму мацярынскай любі, мае

адзіную сюжэтную лінію: завязку, кульмінацыю, фінал. Выканаўцы тут не выхваляюцца танцавальнай тэхнікай, а даносяць да глядача натуральны выразнасць, пераканальнасць і шчырасць драматычных і лірычных эпізодаў. Гэтая непадробная прастата, з якой і пачынаецца сапраўднае мастацтва, знаходзіць самы цёплы водгук у душы глядачоў.

Танец «Лучынікі». Яго характэрная асаблівасць — спарэніцтва спрытных танцоўраў у выкананні тэхнічных элементаў руху паміж лучынкамі, пакладзенымі на падлогу накрыв. Глядач з цікавасцю сачыць за дакладнасцю выканання танцоўрамі мудрагелістых рухаў. Але — касцюмы гэтага танца яўна не прадуманы мастаком. Ні ў святочным, ні ў бытавым касцюме беларуса не сустракаецца такое «ўдасканаленне», як кароткія штаны да каленяў з банцікамі.

Танец-гульня «Блытаніна» пастаўлены балетмайстрам кампазіцыя цікава, і выконвае яго група салістаў з захваленнем, гуллівя. Аднак фальклорная аснова танца выклікае сумненне. У гістарычных звестках танец пад назвай «Блытаніна» не сустракаецца, ён можа быць мясцовага значэння, але, у такім выпадку, трэба было ўказаць, у якой вобласці, раёне або вёсцы ён запісаны, каб і дакументальна была апраўдана яго прыналежнасць да беларускага фальклору.

Адкрываецца праграма харэаграфічнай кампазіцыяй «Белая Русь». Гэты нумар, па ідэі, пазінен быў стаць свайго роду творчай візітнай карткай ансамбля. Тут трэба было паказаць усю веліч, шматгранную саеасаблівасць харэаграфічнага багацця розных абласцей рэспублікі, уваабленне ў саітную форму дынамічнага эмацыянальнага танца. У фінале ўся гэтая рознакаляровасць злілася б у адзіны творчы букет тэмпераментнага, маляўнічага «Крыжачка». Але — кампазіцыя «Белая Русь» у пастаноўцы М. Мурашкі прадстаўлена надзвычай скудным матэрыялам беларускай харэаграфічнай творчасці. Адны толькі прывітанні і танец «Крыжачок», які ўваходзіць у гэтую кампазіцыю не могуць адпавядаць такой усеабыдмай назве, як «Белая Русь».

...Харэаграфічная карцінка «Пайшоў Ляон да ўдавы». Мастацкія вобразы, узятыя ў канкрэтнай, рэальнай абстаноўцы і ўвасобленыя ў творы мастацтва, павінны быць праўдзівымі і пераканальнымі. Нашы класічныя абагульненыя вобразы народных персанажаў Лявона і Лявоніхі як бы сканцэнтравалі ў сабе жыццярэдасны дух народа, яго найбольш характэрныя нацыянальныя рысы. А што ж мы бачым у вырашэнні балетмайстра гэтай карцінкі? Лявон і Лявоніха прадстаўлены яўна адмоўнымі вобразамі. Лявон паказаны лавеласам, які ненатуральна выкручваецца перад удавой (артыстка Г. Кур'яновіч), ён здольны на ўсякае прыніжэнне і валяецца ў яе ў нагах. Лявоніха грубая, нетактоўная, паводзіць сабе на сцэне вельмі развязна (момант, калі Лявоніха лупцуе мужа ды яшчэ ў такт ударнага інструмента, — выглядае антымастацкім). Распрацоўваючы эпізодычныя ролі, балетмайстар павінен быў знайсці цікавыя, праясненыя тонкім гумарам камедыійныя моманты, не прыніжаючы годнасці вобразаў Лявона і Лявоніхі. Выканаўцы галоўных роляў А. Краснаглазаў і С. Каралёва яўна перайграюць. Яны павінны былі б паказаць вобразы сваіх народных персанажаў тактоўна, з тонкім гумарам, без грубасці, а, вядома, пэўная катэгорыя глядачоў (асабліва школьнікі) з такіх персанажаў смяюцца, ды ці вялікая ў гэтым удача? Што дае такі смех?

Такі ж напрамак мае і харэаграфічная сцэнка «Жылі-былі Лявон і Лявоніха» (склад акцэраў той же). У чым сэнс гэтага харэаграфічнага твора? Здавалася б, гэта павінна была быць бытавая замалёўка з жыцця такіх папулярных герояў беларускага фальклору. Але, на жаль, гэтага не здарылася: вобразы Лявона і Лявоніхі трактуюцца так, як і ў папярэдняй кампазіцыі. Дарэчы, варта памятаць аб тым, як праўдзіва і дэлікатна трактуе такі гумар драматычная сцэна (камедыя А. Макаёнка ў купалаўцаў).

Нельга абысці маўчаннем «Неглюбскія вачоркі». Пастаўка гэтага танца вырашана ў форме кадрылі, прычым носіць

характар лубачнай карцінкі. На жаль, і тут балетмайстар не выкарыстаў музычнае багацце дадзенай неглюбскай кадрылі. Гучыць мелодыя танца «Лядкоўская кадрыля», якая ўзаконена і асацыіруецца толькі з гэтым танцам. Вядучы артыст А. Пракошын аб'яўляе калена кадрылі вельмі невыразна — скоргаворкай. Што ж датычыць харэаграфічнага вырашэння танца, дык яно выглядае надуманым. Ды і наогул выканаўцы ненатуральна паводзяць сябе ў вобразах. Возьмем, да прыкладу, 3-е калена. На сцэне мы бачым штосці нахштарт дурнаватых з выгляду лялек. У другім калене пануе атмасфера крыўлення, штучна падкрэслены жэстаў і г. д. Як вядома, у народным быце беларусы заўсёды захоўвалі ветлівасць і высакароднасць у адносінах паміж мужчынамі і жанчынамі. За гэтым пільна сачылі старыя. Не тое — на сцэне...

Праграма ўключае ў сябе шэраг назваў старадаўніх абрадаў — «Валачобнікі», «Завіванне бярозы», «Каляды», «Веснавыя карагоды», але яны так і засталіся назвамі. Іх сутнасць, прыналежнасць да таго або іншага абрада не раскрыты.

«Валачобнікі» — мужчынскі жартоўны танец. Народнае святкаванне вялікадзя ў стары час суправаджалася хаджэннем «валачобнікаў» — людзей, якія абыходзілі двары, спявалі песні, усхваляючы гаспадара, гаспадыню і ўсіх членаў сям'і, за што атрымлівалі падарункі. Як жа распрацаваны танец «Валачобнікі» ў пастаноўцы ансамбля? Перш за ўсё, яны паказаны бланжна, аб гэтым гавораць і іх касцюмы, а харэаграфічнае вырашэнне танца падначалена яго знешняй форме. Назва «Валачобнікі» не мае нічога агульнага з тым, што мы бачым на сцэне.

«Завіванне бярозы» — дзяслочы лірычны карагод. Асноўнае ў гэтым карагодзе менавіта працэс завівання бярозы і кумавання, што ў дадзенай пастаноўцы адсутнічае. Мы толькі бачым, што выканаўцы носяць бярозку па ўсёй сцэне, перастаўляючы яе з месца на месца, дзяслочы паказаны з гірляндамі кветак. На самой жа справе гэта веснавы абрад. Дзяслочы спявалі вяснянкі, ва-

дзілі маляўнічыя карагоды, якія надавалі абраду асабліва каларытнасць, завялі вянкі. Кожная дзяслочына выбірала дзве невялікія бярозы і звязвала верхавіны іх у выглядзе вянка, затым дзяслочы складалі карагод і з песняй і танцамі праходзілі пад гэтымі вянкамі, пасля чаго падыходзілі да бярозы і прыносілі ёй з паклонам падарункі і кумаваліся.

Вось так, прытрымліваючыся народнага сюжэта, і трэба было раскрыць танцавальнымі сродкамі яго багацце! Гэта і з'явілася б высокім харэаграфічным мастацтвам.

...«Каляды або харэаграфічнае прадстаўленне: ваяваў Лявон з сілай цёмнай».

Святкаванне каляд у Беларусі, бадай, залішне апісваць, таму што і да гэтага часу (праўда, у некалькі іншай інтэрпрэтацыі) у многіх кутках рэспублікі захаваліся абрады, насычаныя, як і раней, тэатралізаванымі прадстаўленнямі з казой, жоравам, кабылай, мядзведзем і г. д. Варыянт, у якім ансамбль танца паказаў свята каляд, прымушае моцна задумацца. Для апраўдання назвы «Ваяваў Лявон з сілай цёмнай» балетмайстар уводзіць не апраўданыя мізансцэны з прадстаўнікамі «страшняй сілы цёмнай» — царцамі, што наогул у абрадзе калядаў ніколі не сустракаліся. Але і тут Лявон не на вышыні, а Лявоніха аказваецца дужэйшай за знясіленага Лявона, які валяецца на падлозе: адным узмахам мятлы яна выганяе «цёмную сілу».

А адкуль тут яшчэ і кікімары? Ці ж можна пераносіць вобраз кікімары ў беларускія каляды? Нават самая смелая фантазія балетмайстра пры сцэнічным увасабленні абрада павінна быць абумоўлена пэўнай ідэйнай канцэпцыяй і канкрэтным фальклорным матэрыялам, які служыць асновай у стварэнні ўзору народнай творчасці, а абраду тым больш. На чым грунтуецца пастаноўшчык, уключаючы ў народны абрад элементы фактота, шэйка і г. д.? Што гэта, саеасаблівая даніца модзе? Але мода мяняецца хутка, а сапраўднае мастацтва перажывае стагоддзі, і сакрэт яго ў тым, што адлюстроўвае яно сутнасць жыцця.

Герачіная паэма «Юнацтва рэалісты» — саеасаблівы мікраспектакль. Тэма велізарная. Адлюстравіць баявы герачізм, раскрыць мужны вобраз рэвалюцыянера ў дынамічным кароткім дзеянні (якое працягваецца 4-5 минут) — цяжка і, разам з тым, тэма павінна тут быць раскрыта гранічна ярка, канкрэтна і герачіна, інаш гледача яна не будзе хваляваць. Звязка пастаноўкі

ТРАДЫЦЫ І ЖЫВУЦЬ, ПАМНАЖАЮЦА

У Слоніміскім народным театры, якому хутка споўніцца 30 гадоў, нядаўна адбылася прэм'ера спектакля «Таблетку пад язык» па п'есе А. Макаёнка. У галоўных ролях заняты настаўнікі Валянціна Раневіч, Яўген Палішчук, інспектар раённага аддзела культуры Людміла Завадская, шафёр Уладзімір Піменаў і іншыя.

За гады свайго існавання ў театры было пастаўлена каля 80-ці спектакляў. Калентуў яго пастаянна выкладвае у Навагрудку, Зэльву, Мазы, Дзятлаву, Ваўкавыс, Ліду. Неаднойчы пабываў ён у Мінску, азначнаўс прысуджанскім праміямі. У 1959 годзе яму прысвоена званне народнага.

Апрача добрай акцёрскай ігры, поспеху ў значнай ступені спрыяе мастацкае афармленне спектакля, а тансма добра пастаўлена рэклама. Яе заўсёды убачыш у цэнтры Слоніма.

Ва ўсім гэтым вялікая заслуга галоўнага рэжысёра тэатра М. Варавашэвіча, загадчыка музычнай часткі М. Гарабца. Сюды часта прыязджаюць майстры сцэны Гродзенскага драматычнага тэатра, каб падзяліцца вопытам са сваімі малодшымі калегамі, даць кансультацыю, дапамагчы словам і справай.

Хацелася б прывесці адну лічбу: за гады існавання Слонімскага народнага тэатра на яго спектаклях пабыло звыш мільёна глядачоў.

Г. ГУСАК.

Гродзенскае культурна-асветнае вучылішча рыхтуецца адначасна свай трыццацігоддзе. Каля 4 тысяч спецыялістаў клубнай работы, кіраўнікоў самадзейных і танцавальных калектываў, тэатральных студый, аркестра народных інструментаў падрыхтавана тут за гэты час. З удзячнасцю ўспамінаюць сваю першую навучную ўстанову лаўраат Дзяржаўнай праміі БССР, аігрыса Беларускага дзяржаўнага Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы Лілія Давідовіч, вядомы беларускі сьпявак Анатоль Падгайскі, балетмайстар Рыжскага тэатра оперы і балета Уладзімір Віанэ і многія іншыя дзеячы культуры і мастацтва краіны.

У вучылішчы працуе народны ўніверсітэт культуры, клуб аматараў музыкі «Ліра», выпускаюцца вусны альманахі.

У асаблівай нашале — мастацкая сьмадзейнасць. Пяездкі аркестра народных інструментаў, ансамбля танца «Юнацтва», харавога калектыву, афіцэрыяда да працэўнаго гарадоў і вёсак Іпрыёманскага іраю сталі тут добрай традыцыяй.

Д. ЛУПАЧ.

Усмешкі — на памяць

Анатоль Мануха і Таня Сейна — удзельнікі танцавальнага ансамбля «Юнацтва».

«Юнацтва рэвалюцыі» шмат абяцае, музычнае суправаджэнне заклікае на подзвіг, а вось развіццё тэмы харэаграфічных сродкамі адсутнічае.

Сама назва харэаграфічнай мініяцюры «Пра каханне зязюля кукагала» гаворыць аб пясчотным каханні двух юных сэрцаў. Балетмайстар удала знайшоў вобразнае вырашэнне некаторых мізансцен (напрыклад, з кошыкам ягад). Але сцена пачастунку адзін аднаго (якая адбываецца ў вельмі хуткім тэмпе) выглядае ненатуральна і даволі груба.

Я з радасцю адзначаю і станоўчыя моманты работы балетмайстра М. Муршкі. Прытрымліваючыся патрабаванняў часу, ён імкнецца развіваць беларускі танец, узбагачаць яго новымі элементамі рухаў, якія бытуюць у народзе і якія ўласцівы стылю і характару беларускай харэаграфіі. Хацелася б пажадаць у далейшым балетмайстру знаходзіцца ў пастаянным творчым руху, у нястомных пошуках, у бясконцых творчых сувязях. Шукаць, шукаць, шукаць!

Пры ансамблі арганізаваны мастацкі савет, закліканы кваліфікавана дапамагаць балетмайстру ў яго творчай рабоце. Мабыць, мастацкі савет прыняў новую праграму і тым самым праявіў салідарнасць з вельмі адвольным вырашэннем многіх творчых задач. Гэта і не дало магчымасці балетмайстру ўбачыць свае недахопы. Лепш было б аб'ектыўна разабраць кожны нумар паасобку.

Кампазітар Д. Кабалеўскі нядаўна сказаў: «Каб берагчы культурную спадчыну, трэба яе добра ведаць... Я не магу не адобрыць пункт Закона аб неабходнасці беражліва захоўваць фальклор, гэтую дарагую скарбніцу...»

Новая праграма Дзяржаўнага ансамбля танца БССР, паказаная нядаўна ў Мінску, не знайшла колькі-небудзь значнага водгуку ў друку, не выклікала задавальнення ў прафесіянальным асяроддзі. Пра некаторыя прычыны такога прыёму я імкнулася сказаць у сваіх нататках. І, зразумела, гэта не перакрэслівае натхнёнай працы артыстаў ансамбля, адухоўленасць, непасрэдную эмацыянальнасць, шчырасць. Ім не трэба баяцца крытыкі, — добраазычлівай і аб'ектыўнай. А хваліць усё новае незалежна ад якасці — гэта дрэнная дапамога балетмайстру і яго супрацоўнікам. Ансамбль не мае патрэбы ў пабляжлівых да сябе адносінах.

Ларыса АЛЕКСЮТОВІЧ,
харэограф.

БЛІСКУЧЫМ развіталым канцэртам Нова-сібірскай дзяржаўнай тэатр музычнай камедыі завяршыў гастролі ў Мінску. Прысвяціўшы свой першы візіт у горад-герой 60 годдзю Кастрычніка, тэатр, як нам здалося, паказаў найбольш значную работу, якія даюць падставу меркаваць аб шырокім дыяпазоне яго дзейнасці. За восемнаццаць гадоў існавання калектыву ажыццявіў звыш сямідзесяці пастацовак, пятая частка якіх — 14 спектакляў — была паказана ў Мінску (дарэчы, тут жа адбылася прэм'ера яшчэ аднаго спектакля — «Залаты дым»).

Аб насычаным, інтэнсіўным жыцці тэатра красамоўна сведчыць яго «гастрольная географія»: Ленінград, Астрахань, Калінін, Перм, Баку, Ташкент, Алма-Ата, Ульянаўск, Варонеж... Гэта толькі частка маршрутаў калектыву, які самы адказны свой экзамен трымаў тры гады назад у Маскве. Цэнтральны друк адзначаў тады прывабную рысу творчага аблічча калектыву — развіццё добрых традыцый, успрыятых ад Новасібірскага тэатра оперы і балета.

Можна дадаць, што вернасць традыцыям неадрыўная ў тэатры музычнай камедыі ад пошукаў, звязаных, у прыватнасці, з вырашэннем праблемы «тэатр і яго час». Акрыленая рамантыка савецкай рэчаіснасці, праца, подзвігі і будні, героіка мінулага — вось што хвалюе тэатр у першую чаргу. Але з усім гэтым суседнічае вечна юнае пачуццё — каханне, у кожнай — самай сур'ёзнай — сітуацыі знаходзіцца месца для трапістага жарту, а дзе-нідзе і для сатырычнага смеху.

На афішы мы сустрэлі знаёмыя назвы класічных аперэт: «Цыганскі барон», «Сільва», «Баядэра», «Фіялка Манмартра», «Вясёлая удава», «Кароль вальса». Пераважаюць у рэпертуары творы савецкіх аўтараў: Дунаеўскага і Аляксандрава, Салаўёва-Сядога і Новікава, Лістова і Эшпая, Гаджыева і Канчэлі. Так практычна вырашае тэатр пастаўленую перад ім праблему. Савецкія аперэты з іх рэалістычнасцю драматычных калізій часцей за ўсё пазбаўлены традыцыйнага штампу ў характарыстыцы вобразаў і схематычнасці лібрэта, што дае магчымасць тэатру ў пэўным сэнсе зрушыць жанравыя акцэнтны. Дзеянне падаецца не ў звычайным «аперэтным» супрацьпастаўленні, а ў дынамічным развіцці. Само паняцце камедыйнасці становіцца значна шырэйшым і глыбейшым: разам з забаўнасцю нясе яно

жыццёвую навучальнасць, пазнанне характараў, выхаванне пачуццяў. Аперэты ў пастаўлены новасібірскай — гэта музычныя камедыі глыбокага зместу, якія вылучаюцца жыццёсцю і вобразнасцю рэжысёрскага вырашэння (галоўны рэжысёр народны артыст РСФСР А. Моўчан), арганічнасцю і маляўнічасцю дэкарацый, чуйнасцю аркестра (галоўны дырыжор Б. Цыгельман).

Першы спектакль, паказаны на мінскай сцэне, — «Няхай гітара грае». Назвай музычнай камедыі Фельцмана стаў радок з песні, якая гучыць у пралогу, нібы сімвал памяці жывых аб легендарных падзеях мінулай вайны на Малой Зямлі: Сённяшні дзень новарасійцаў, іх радасці і трывогі, не-

працы дзяўчына - цыганка, крок за крокам ідзе яна праз свае забавныя насустрэч новаму жыццю. Дзёркая, узбаламучаная Маша ўрэшце ператвараецца ў чулую, абяцальную дзяўчыну, якая заваёўвае каханне Калмыкова. Яркая акрэсленаецца вобраз Машы артысткай А. Ладзьжэнскай і ў вэральных нумарах спектакля (асаблівае ўражанне робіць расказ аб гібелі родных і фінальная арыя з другой дзеі). Індывідуальнымі рысамі надзелены вядучыя персанажы — Аляксей Калмыкоў (Ю. Цыганкоў), Міця Сіняглазаў (С. Савіч), Васёна (Н. Байдзіна). Арганічна ўпісваюцца ў дзеянне, быццам групавыя партрэты дзяўчат і хлопцаў, песні - жарты, дуэты «страдания», сцэны-танцы.

Няма такіх кантрастных, як

манера выканання, адсутнасць фарсіроўкі ў галасах, прастата рухаў, яснасць выражэння думкі, высокі прафесіяналізм хору, балета, аркестра. Так, цікавыя харэаграфічныя сцэны аздабляюць пастаўкі новасібірскага тэатра; непасрэдная «ўдзельнікі» сцэнічных падзей — хор і аркестр — тонка адцяняюць іх псіхалагічны змест. І, нарэшце, вызначаюць поспех спектакляў выканаўцы - салісты. Можна прыгадаць шэраг артыстаў, аднолькава моцных у класічным і сучасным рэпертуары.

Актрыса вялікага, прыгожага на тэмбру голасу А. Ладзьжэнская вабіць неардынарнасцю акцёрскай даравітасці і адточаным прафесіяналізмам. Яе Маша ў «Летуненіках», Адэта ў «Баядэры», Беатрыса ў камедыі «З каханнем не жартуюць» — гэта ўсё ярка акрэсленыя, індывідуальна вобразы, папоўнены музычна-паэтычнай натхнёнасцю. Вялікай сімпатый карысталася ў мінскай публіцы С. Юдзіна. Яе герані вельмі жывыя, энергічныя, настойлівыя, адданыя ў дружбе і ў каханні. Такія — Эюка («Няхай гітара грае»), Леся («Зычу табе каханне»). Артыстка ўмее цёпла, пранікнёна выканаць «маленькую арыю вялікіх пачуццяў», яна ж па-акцёрску досыць вынаходліва ў характарных партыях, развітых на рэчыматывах, дыялогах. М. Адзубейская, Т. Раманава, М. Аўрорская запаміналіся як цікавыя выканаўцы камічных роляў, характарных партый. З тонкім пачуццём гунару прадстаўляюць камедыйных гераней І. Вялянская, Н. Байдзіна, М. Шлыкава.

Прыцягнуў увагу глядачоў артыст А. Прохараў, асабліва пераканальны ён у станоўчых ролях: Іван Топалаў («Няхай гітара грае»), Шарыгін («Зычу табе каханне»). Цікавыя ў яго выкананні і персанажы «з хітрынкай»: віконт Каскада ў «Вясёлай удаве», Аюп у «Тыфліскіх вяселлях». Прывабныя вакальна і па-акцёрску вобразы, створаныя маладым салістам В. Панамаровым, закончаныя характары ўдаюцца артысту Ю. Цыганкову, у сатырычна - выкрывальных і камедыйных сцэнах, здаецца, не маюць сабе роўных С. Савіч і І. Бязуглаў.

Наша першая сустрэча з тэатрам музычнай камедыі горада Новасібірска зрабіла самую ўцешнае ўражанні. Актыўнае наведванне спектакляў аматарамі аперэты, сардэчны прыём публіцы — надзейная падстава для будучага працягу знаёмства мінчан з гэтым перспектыўным калектывам.

Вера СІЗКО.

ЗНАЁМСТВА АДБЫЛОСЯ

спадзявання сустрэчы, нечаканае каханне, душэўныя канфлікты, адценныя камічнымі сітуацыямі... Лірычнае і геранічнае, жартоўнае і сатырычнае, прыведзены ў раўнавагу пастаўчаным калектывам, дазваляюць стварыць музычна-сцэнічную аповесць аб духоўнай прыгажосці савецкага чалавека.

Вялікую цікавасць выклікала музычная камедыя Лістова «Летуненікі». Цыганка Маша сустракае на вакзале дэмабілізаванага з фронту Аляксея Калмыкова... Абараняя, але — прыгажуня, знясіленая горам, але сама кемлівасць! Яна з'яўляецца на сцэне раптоўна, яркім, стракатым клубком выконваючыся з-за куліс разам са сваім невялікім гримучым скарбам, выкінутым з нябачнага чыгуначнага вагона нелітасцівай рукой. І вось ужо абянтэжаны Аляксей слухае драматычны расказ дзяўчыны пра гібель яе роднага табара. У Машынай памяці «раскіданаецца» шырокі малдаўскі стэп, а на затемненай сцэне з'яўляюцца сілуэты цыган. Суровая харэаграфічная карціна ўзнаўляе трагічны эпізод вайны...

Асноўныя падзеі разгортваюцца на новабудуоўлі. Цяжка падаецца перавыхаванню непісьменная і нязвыклая да

у «Летуненіках», супрацьпаложэнні ў п'есе «Зычу табе каханне» на музыку Грахоўскага. Яе пастаўка вылучаецца дэталізацыяй рэжысёрскага замыслу, кожнага руху думкі і ўчынку героя, што асабліва ясна прасочваецца ў сцэнічным увасабленні лёсаў Арцёма і Лесі (артысты В. Панамароў і С. Юдзіна). Яны — лёгчык і маладая настаўніца — «знайшлі» адзін аднаго не адразу. Крохкае юнацкае давер'е ламаецца; рамантычныя ідэалы бяжыць. А калі ўзнікае запозненне ўзаемаразуменне, хочацца вярнуць мінулы страчанага шчасця, перажыць іх зноў ужо іначай... Пастаўшчыкам удаецца паслядоўна раскрыць логіку развіцця маладых характараў Лесі і Арцёма, падкрэсліць у героях нязменнасць пачуцця ўласнай годнасці.

Добра помніцца вечар знаёмства з новасібірскамі — адкрыццё гастролёў. Нязвычайны ўмовы — сцена беларускага опернага тэатра — збытэжылі спачатку нашых гасцей. Ці прагучаць галасы на поўную сілу, якія «акустычныя» сюрпрызы хавае зала? Аднак шчырая творчая захопленасць дапамагла акцёрам перамагчы скаванасць і напружанасць, а поспех першага ж вечара акрыліў. Публіку адразу пакарылі салісты: іх натуральна

Заняткі з будучымі кіраўнікамі аркестра народных інструментаў вядзе выкладчык Дзмітрый Максімавіч Дарашук.

Уладзімена іграе на балне першанурсніца аддзялення харавога дырыжыравання Фота АСТАРА.

БЕЛАРУСЬ - партызанка... Такою ўвайшла яна ў гісторыю Вялікай Айчыннай вайны. Мужна змагаліся ў тыле ворага яе верныя сыны і дачкі, ні днём ні ўначы не даючы спакою фашыстам.

Партызанскі рух быў масавы і гераічны. Такая ж масавая, народная па свайму ўзнікненню, распаўсюджанню, на ідэяна-тэматычнаму зместу была і вусная паэтычная творчасць партызан, партызанская мастацкая самадзейнасць.

Фальклор народных месціцаў — свайго роду гістарычны дакумент, які адлюстроўвае жыццё і баявыя падзеі ў варожым тыле, пачуцці і думкі савецкіх людзей у гады Вялікай Айчыннай вайны. Патрэба ў творчасці, цяга да музыкі, песні, падтэра самавыражэння былі, бадай, асноўнымі прычынамі ўзнікнення мастацкай самадзейнасці ў атрадах.

Музыка, спевы, канцэртныя выступленні становіліся дзейным сродкам агітацыі сярод

У атрадзе імя «Правды» (першай Мінскай брыгады) узнікла песня, прысвечаная камандзіру атрада Іваненку — Ліхому на мелодыю «Из-за острова на стрежень». У атрадзе «Марак» брыгады Аляксея Данукалава сачынілі «Партызанскую песню», якая стала баявым гімнам.

Нярэдка нараджаліся новыя музычна-паэтычныя творы. Вядомы імёны многіх самадзейных партызанскіх кампазітараў. Мелі музычную адукацыю, але па іншай «прафесіі», былы дацэнт Беларускай кансерваторыі І. Бары, асістэнт кафедры народных інструментаў кансерваторыі С. Маркоўскі, студэнтка М. Мінянкова. Пэўнымі спецыяльнымі ведамі валодалі М. Быкадораў, А. Вешаў, Д. Жураўлёў. Былі і такія, хто сачыняў музыку інтуітыўна, не ведаючы нават нотнага запісу, — П. Ляпіла, П. Шыдлоўскі, Я. Акушэвіч, М. Балашоў і інш.

просьбе салдатаў нямецкай арміі, пастараліся ўсё замяць, абмежаваўшыся выспячкамі выкананням. Праз год немцы, нарэшце, дабраліся да хаты Шапуравых, у якой знаходзіўся хворы бацька, падпалілі.. Зверскай расправай яны імкнуліся запалохаць людзей, «адвучыць» іх ад музыкі, якая абуджала ў народзе дух супраціўлення.

У партызанскім атрадзе Шапуравы разгарнулі музычную дзейнасць яшчэ шырэй. Новая аўдыторыя аказалася ўдзячнай і ўспрымальнай. Але ансамбль іграў не толькі для партызан Хадзімлянскага лесу. Музыканты — гонар брыгады Аляксея Данукалава — выступалі таксама перад жыхарамі навакольных вёсак.

Незвычайны шлях у атрад таленавітага хлапчука Коля Мордаса. Аднойчы, праязджаючы праз вёску, партызаны пачулі, як нехта ўдала іграе на гармоніку. Гэта быў Коля. Выршылі ўзяць яго ў атрад. Але як тое зрабіць, каб фашысты не расстралілі потым сям'ю?

І СТАНАВІЛАСЯ ЗБРОЯЙ

населенства, адорам фашысцкім паклёпам на партызан.

Аднак мелася нямаля цяжкая ісця ў развіцці партызанскай творчасці. Перашкаджала, напрыклад, і тое, што спачатку ў некаторых атрадах неадпаведна ролі мастацка-агвітацыйнай і агітацыйнай работы. У першыя месяцы вайны самадзейныя артысты не заўсёды знаходзілі падтрымку сваёй ініцыятывы. Ды і самі яны тады надавалі канцэртнам зусім не першаступеннае значэнне. Вось узяць зброю, запасіся толам і пайсці падрываць «жалезку» — гэта справа, гэта трэба! Нават баявыя камандзіры былі настроены скептычна: «Языком ды горлам Гітлера не пераможаш!».

«Кіньце вы, хлопцы, свае заняткі: зараз не да гэтага!» — гаварыў мастацкаму кіраўніку агітацыйнага імя Гастэля А. Цітову камандзір аднаго з атрадаў У. Федасеенка ў 1941 годзе. А ўжо ў пачатку 1943 года той жа Цітов яшчэ раз сустраўся з ім: «Што? Зноў з памі? Вельмі добра! — узрадаваўся Федасеенка. — Арганізуй нам канцэртную брыгаду — яна неабходная, як мінамётная батарэя на лініі агню».

Любоў да музыкі жыла ў атрадах яшчэ ў тыя дні, калі пра старэйшыя ансамблі там і не задумваліся. Спявалі вечарамі, ля вогнішча ці ў зямляніцы. Калі хтосьці меў музычны інструмент — хутка «падладжваўся» пад песню. Такое музычнае «для сябе» трывала ўвесь атрадаў. Гучалі папулярныя тады «Качошкі», «Тры танкісты», «Песня аб Качошцы», «Марш Будзёнінага», «Масква майская», народныя гістарычныя песні пра Сцяпана Разіна, Ермака, запарожцаў. Выконваліся таксама, акрамя беларускіх, рускія, украінскія, узбекскія, грузінскія народныя песні — у атрадах ваявалі прадстаўнікі розных народаў.

Цікава развівалася самадзейная творчасць. Раней за ўсё з'явіліся частушкі — бойкія двух- і чатырохрадкоўі, якія былі дзейным прапагандысцкім сродкам. Іх сачынілі, часта калектыўна, на вядомых частушчавых напевах. Затым узніклі і іншыя песні, песні-апазданні пра памятнае падзеі, герояў-камандзіраў, загінуўшых таварышаў. Створаныя на напевах даваенных і народных песень, а таксама на ўзору класічных і савецкіх вершаў, яны шырока распаўсюджваліся, былі вельмі папулярныя.

Былія партызаны памятаюць многіх музыкантаў-выканаўцаў, сваіх баявых таварышаў: баяніста М. Быкадорава, мастацкага кіраўніка агітацыйнага 760-га партызанскага падка імя Беразоўскага; В. Сіманаву — партызанку брыгады Аляксея Данукалава; Г. Апанасю — кіраўніка Лідскага партызанскага тэатра. У атрадзе «Месцівец» брыгады імя Вараніскага добра ведалі баяніста В. Яськова, гарманістаў У. Пугачова і А. Бялова, гітарыста А. Семянцова, Я. Валастных, які іграў на мандаліне; спявакоў С. Ажмякова, С. Кандрашэнку, Ф. Макарава.

Таленавітыя музыканты-самавучкі не былі рэдкасцю на Беларусі. Часам цэлыя сем'і складалі своеасаблівыя ансамблі. Адным з іх быў папулярны на Віцебшчыне яшчэ да вайны ансамбль сям'і Шапуравых. У поўным саставе яго ўдзельнікі ў чэрвені 1942 г. прыйшлі да партызан. Перад тым ансамбль музычараваў на акупіраванай тэрыторыі. Пенаўторны выпадак успамінае ў сувязі з гэтым Я. Шапураў.

Неяк раніцай, здасца, у кастрычніку 41-га, да іх у хату ўвайшлі тры салдаты ў нямецкай форме. Шапуравы спачатку падумалі, што фашысты прыйшлі набыць свае сумкі і кішэні «ейкамі», напоўніць флягі «мількам», папоркацца ў куфрах і шуфлядах. Салдаты ж растлумачылі, што яны — іспанскія камуністы, у грамадзянскую вайну ўсе ўтрох змагаліся за народную рэспубліку, параненымі атрымалі ў фашысцкіх засценках, пад прымусам нямецкага камандавання трапілі на фронт.

Убачыўшы ў пакоі піяніна, цымбалы і скрыпкі, адзін з іх на ламамай рускай мове папрасіў сыграць «Інтэрнацыянал». Калі Шапураў сеў за піяніна, іспанец адчыніў акно і папрасіў не знімаць нагі з недалей. Амаль уся вуліца чула магутныя гукі рэвалюцыйнага гімна. Па стойцы «смірна» застылі іспанцы. А потым далучыліся да людзей, што ішлі капаць бульбу. У полі правалі перад пачуццямі антыфашысцкі мітынг і, развітваючыся, заявілі: «Будзьце ўпэўнены — іводзілі іспанец у рускага не стрэліць! Немцы вайну прайграюць».

...Зрадынк данёс у паліцую аб «крамольнай музыцы». Але паліцаі, дачытаўшыся, што «Інтэрнацыянал» выконваўся па

Наладзілі невялікую ініцыятыўку. Група партызан прыехала ў сяло. Колю схавалі, быццам здрадніка, далі яму кухталёў, а пакідаючы вёску, некалькі разоў стрэлілі — маўляў, канец здрадніку.

Так Коля стаў байцом. Яго часта вазілі ў суседні атрад — вучыцца ў Міхаіла Бузюка, які скончыў кансерваторыю. Хутка вучань і настаўнік саставілі цудоўны інструментальны дуэт.

Увогуле, вучобе музыкантаў удзялялася вялікая ўвага. Артысты агітацыйнага імя М. Горкага вучыліся нотнае пісьма. Сістэматычна праводзіліся рэпетыцыі партызанскага аркестра, які склаўся з дзвюх скрыпак, баяна, акардэона, гітары. Ён не толькі суправаджаў песні, але і выконваў інструментальную музыку, якая карысталася не меншым поспехам у слухачоў. Тут быў свой канцэртны рэпертуар, складаліся літаратурна-музычныя мантажы (у іх выявілася характэрная рыса партызанскай самадзейнасці — спалучэнне канцэртна-эстраднага і тэатральна-сцэнічнага жанраў). Адзін з такіх мантажоў, «Мы помсцім», выконваўся пасля вайны ў Маскве, на Усесаюзным аглядзе мастацкай самадзейнасці.

У ансамблі атрада імя «Правды» напісалі і паставілі п'есу на сюжэт з жыцця партызан, якая заключалася песняй на мелодыю «Раскнілось море шырока». Вось яе апошняя строфа:

Напрасно старушка ідет
Фрыца дамой,
А Гітлер бредового блица,
Осиновый крест и с наской
стальной —
Вот все, что осталось
от фрица.

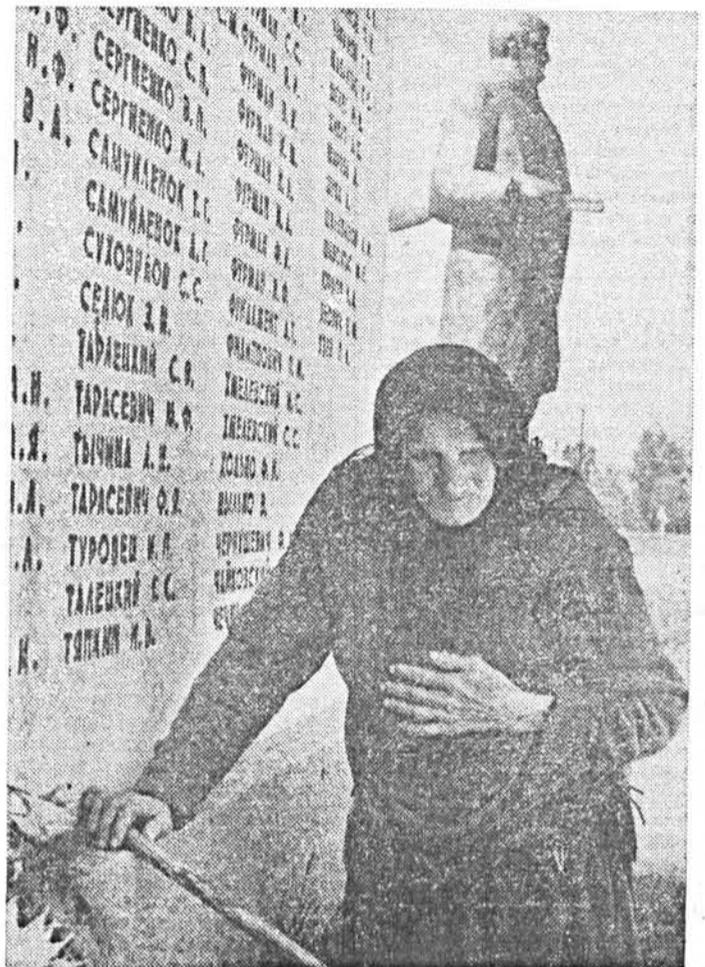
Песня пераплялася канцэртная і тэатральная дзейнасць таксама ў Лідскім партызанскім тэатры.

Вялікім і складаным быў шлях партызанскага музычнага мастацтва ў гады Вялікай Айчыннай вайны: ад музычаравання «для сябе» да сур'ёзных канцэртных выступленняў не толькі ў атрадзе, але і перад насельніцтвам. Ад імпрывізаваных канцэртаў да выступленняў па загадах распрацаванай праграме да мантажоў і нават п'ес.

І на ўсім гэтым шляху музыка была магутным сродкам згуртавання людзей, выхавання патрыятычных пачуццяў, немычэрпнай крыніцай упэўненасці ў перамозе.

І. ЗАБРОДСКАЯ.

ШАМЯЦЬ

Яшчэ зусім нядаўна яна ўсё яшчэ хадзіла за вёску, спынялася на скрыжаванні і пільна ўглядалася ў далечынь. Хадзіць сюды яна пачала даўно, амаль што не з першага дня, калі ў гэты палескі куток прыйшло вызваленне і яе малодшы Васіль разам з іншымі партызанамі, уліўшыся ў рады рэгулярнай арміі, рушыў на захад.

Вось тут, на гэтым скрыжаванні, ён у апошні раз абняў яе, пацалаваў і сказаў:

— Не хвалюйся, мама, беражы сябе. Скончыцца вайна — я гэтай самай дарогай вярнуся назад...

Правеўшы яго, яна не скранулася з месца, а ўсё глядзела ў той бок, куды ён пайшоў. А потым з надзеяй пачала ўглядацца ў твары салдат, што праязджалі і праходзілі міма: а раптам сярэд іх акажацца і яе старэйшы Сцяпан! Напярэдадні вайны служыў ён недзе пад Беластокам, а пачалася вайна — і з той пары пра яго яна нічога не ведала. Часам ноччу, успамінаючы пра старэйшага сына, яна думала чамусьці і такое: калі загінуў, дык ці закрылі яму вочы, ці пахавалі па-людску? Нібы гэта магло што-небудзь змяніць альбо аблегчыць яе і яго лёс. Праўда, сплахпіўшыся, яна адганяла гэтыя думкі і ўяўляла, як ён вернецца дамоў і як раней скажа:

— Мама, а ці назапасілі вы без мяне дроў на зіму?

— А раптам ён і сапраўды забег дамоў, а я стаю тут, — сумелася тады яна і пакрочыла назад у вёску.

Але ён не прыйшоў ні праз год, ні праз два. І толькі пасля шматлікіх пошукаў ёй прыслалі кароткае паведамленне, што яе сын Сцяпан Тарлецкі ў пачатку вайны прапаў без весткі. А дзе прапаў, пры якіх абставінах? Пра гэта ў паперцы не было ні слова. І таму цяплілася ў яе надзея, што, можа, дзе і жывы яе старэйшы, вось толькі вестку пра сябе падаць не можа.

А тут неўзабаве і на малодшага прыйшло паведамленне: радыёны Васіль Тарлецкі гераічна загінуў пры выкананні баявога задання. І зноў ні слова пра тое, як загінуў, дзе пахаваны.

А назаўтра яна пайшла за вёску, спынілася на скрыжаванні і стала пільна ўглядацца ў далечынь: чакала сыноў.

З таго дня ўсё і пачалося. На радаўніцу ці на Дзень Перамогі, калі людзі ішлі на могількі, каб памянуць сваіх блізкіх і знаёмых, яна сплшалася сюды, на тое месца, дзе ў апошні раз абняў яе малодшы сын і пабягаў вярнуцца.

Так доўжылася датуль, пакуль у іх вёсцы Навасёлкі, што на Петрыкаўшчыне, непадалёк ад трохпаварховага гмаха сярэдняй школы, на цэнтральнай плошчы не быў узведзены манумент у гонар тых, хто аддаў сваё жыццё ў барацьбе з ворагам за наша светлае сёння і яшчэ больш светлае і радаснае будучае. Больш чым сто трыццаць прозвішчаў аднаўскагоўцаў высечана на гранітных плітах, і сярэд іх — імёны яе сыноў.

І ў часы ўрачыстасцей, калі піянеры праводзяць тут свае зборы, калі людзі ўскладаюць вянкі да манумента, каб аддаць даніну павагі і пашаны загінуўшым, Малання Дзмітрыёўна таксама ідзе сюды. Ідзе, каб сустрэцца са сваімі сынамі. Каб падзяліцца з імі сваімі патэтнымі думкамі. Каб расказаць ім, якім замочным і шчаслівым стала жыццё, як непазнавальна абнавілася родная зямля, за якую яны аддалі свае маладыя жыцці.

У. ПРАВАСУД.
Фота У. ВЯХОТКІ.

У мастацтве мастацтваў сталіны завяршыла работу першая рэспубліканская мастацкая выстаўка пейзажа. Разнастайнасць пэўных вобразаў, шматграннасць мастакоўскіх дараванняў прыцягнулі вялікую ўвагу гледачоў і грамадскасці рэспублікі.

Выстаўка падвяла вынікі творчага шляху беларускага пейзажа за апошнія гады і дала магчымасць прааналізаваць асноўныя накірункі і праблемы яго эвалюцыі на сучасным этапе, што і было зроблена на пашыраным пасяджэнні сакратарыята праўлення Саюза мастакоў БССР.

Адметнай і станоўчай асаблівасцю гэтай выстаўкі пейзажа быў строгі, патрабавальны адбор работ пры фарміраванні экспазіцыі. Факт зусім немалаважна ў святле тых патрабаванняў, якія прад'яўляюцца партыяй і народам да мастацкіх твораў і якія прад'яўляюць самі сабе мастакі. Фарміраванне экспазіцыі выклікала даволі вострую дыскусію на абмеркаванні выстаўкі. Вядома, глядач не бачыў тых работ, якія былі адхілены ад удзелу ў выстаўцы, і не можа меркаваць аб іх якасці. Але несумненна і тое, што выстаўка значна выйграла б, калі б адбор работ быў яшчэ больш строгі.

Не варта быць спагадлівым да ўласных слабасцей, да шэрага, сярэдняга твора, што з'яўляецца на нашых выстаўках, дапускаць у экспазіцыю тое, што не павінна быць прадметам увагі. Слабыя, шэрыя, сярэднія творы змяншаюць сілу мастацтва, яго ўплыў на гледача, прыводзяць да размывання крытэрыяў і адзнак. І яшчэ трэба памятаць, што мастацтва — з'ява складаная, неадназначная, яно можа мець розныя формы, розныя грані. І трэба быць чутым да новага, разумець заканамернасць яго развіцця, а не трымацца раз і назаўсёды дадзеных нормаў і крытэрыяў, якія былі калісьці. Добра сказаў Даўжэнка: адзін бачыць лужыну, другі — адлюстраваны ў ёй зоркі. Як думае мастак, так ён і бачыць. Выстаўка пейзажа гэта наглядная засведчыла.

У многіх творах мастакі запрашаюць гледача да нетаропкага назірання навакольнага свету, да пэўнага сузіральніцтва. То там, то тут чытаем: «Дзень», «Раніца», «Апошні снег», «Вясна», «Пара сенакасная», «Зіма». Менавіта на цэлу чароду такіх назваў, якімі стракацелі многія палотны, звярнуў увагу дакладчык В. Яўсееў на абмеркаванні выстаўкі.

У пэўнай меры можна гаварыць аб сталасці такой тэндэнцыі, што прымушае больш пільна паставіцца да яе пазітыўных і негатыўных момантаў. А яны, на наш погляд, перш за ўсё заключаюцца ў тым, што іменна сузіральніцтва само па сабе становіцца нормай для некаторых аўтараў. Нам не хочацца папракаць мастакоў за тое, што яны захапляюцца, скажам, старой разбуранай высковай хатай альбо якой-небудзь царквою. Можна нагадаць хаця б славетную карціну А. Іванова «Галіна», у якой, як у кроплі расы, адбіўся цэлы свет. Нас засмучаюць не рачулікі ды сцяжынікі ў чарговым пейзажы, а выпрацаваны ў некаторых жывапісцаў навук рабіць «лірычныя карцінкі» хутка, не задумваючыся. Трэба падкрэсліць, што ў нас яшчэ бытуюць павярхоўныя адносіны да пейзажнага жанру. Многія лічаць, што мэга мастака-пейзажыста заключаецца ў тым, каб выказаць сваю любоў да прыроды, свой настрой і ў лепшым выпадку наглядна прадэманстраваць адпаведныя прыкметы часу. Нібыта любоў да прыроды — якасць выключная і жыве ў нас па-за часам, па-за сённяшнім днём. Такі падыход вядзе да таго, што пейзажыст аказваецца ў радах «чыстых лірыкаў», ад якіх не патрабуецца нічога, апрача замалавання ландшафтам і прыемнага яго ўзнаўлення.

Выстаўка ў значнай меры абвяргае гэтую тэндэнцыю. Экспазіцыя яшчэ раз засведчыла, што сродкамі мастацтва спраўдны пейзажыст вырашае істотныя праблемы часу.

Патрабаванне высокага ідэйна-мастацкага майстэрства і асабістай адказнасці ад мастака-пейзажыста — вось, бадай, лейтматыў большасці выступленняў прамоўцаў на абмеркаванні выстаўкі. Менавіта гэты тэзіс — больш патрабавальнасці да сябе, больш майстэрства і менш шэрасці ў творчасці — прагучаў у выступленнях А. Малішэўскага, М. Савіцкага, Л. Дударэнка і В. Грамыкі, Г. Вашчанкі, М. Кірэева і Л. Шчамялёва.

Паняцце пейзажа надзвычай ёмкае. Яно ўключае ў сябе і любоў мастака да прыроды, і ўменне бачыць прыкметы часу, і здольнасць разумець заканамернасці стваральнай дзейнасці чалавека ў прыродзе. Відзец, не менш чым аўтарам сюжэтна-тэматычных палотнаў на сучасную тэму, мастакам-пейзажыстам неабходна сувязь з часам. Нагадаем пейзажы В. Цвірко 50—60-х гадоў. Яны ўвайшлі ў

пейзажа прыцягнула вельмі многіх майстроў пэндзля. І хацелася б пажадаць, каб наступная прыцягнула яшчэ больш шырокае кола мастакоў, незалежна ад іх прыналежнасці да той ці іншай секцыі.

М. Данцыг: «На выстаўцы мы сапраўды бачым шмат добрага, зробленага нашымі мастакамі за апошні час».

Л. Дударэнка: «Прышоў час, калі мастацтва рушыла наперад, і таму трэба думаць ужо пра заўтрашні дзень, пра тое, якой будзе наступная выстаўка пейзажа».

І глыбока памыляецца П. Масленікаў, калі лічыць, што ў сучасны момант «працэс стварэння карціны разглядаецца як абстрактнае сачыненне, канструяванне фармалізаваных сістэм адлюстравання, якое нічога агульнага не мае з метадалогіяй рэалістычнай творчасці».

Менавіта пра становае тэндэнцы ў развіцці беларускага пейзажа, у якім колер становіцца «не проста фізічнай характарыстыкай рэчаіснасці, а актыўным кампанентам у вырашэнні вобразнай задумкі», пра больш вольныя кампазіцый-

сумнення, што мастак, як В. Цвірко, яшчэ парадуе гледача сваімі цудоўнымі пейзажамі-лесямі.

Дык што ж такое пейзаж — выпадковы ўсплёск эмоцый мастака або прадуманая структура глыбока вынашанага вобраза прыроды, эцюд ці паўнакроўная карціна з дакладна акрэсленай кампазіцыяй, пластыкай, малюнкам, у аснову якіх пакладзена вялікая задумка? Гэтыя пытанні хвалявалі многіх прамоўцаў.

Г. Вашчанка: «Сутнасць пейзажа павінна быць дакладна сфармулявана мастаком».

М. Кірэў: «Трэба быць актыўным у адносінах да таго, што адлюстроўваеш».

А. Малішэўскі: «На выстаўках павінна быць меней эцюдаў і болей карцін».

М. Гуцель: «Эцюдасць — гэта гібельная, бесперспектыўная для мастацтва канва, па якой можна зайсці ў тупік. Дрэнна, калі мастак становіцца фотарабом натуры».

А. Гуцель: «Эцюд можа быць самастойным творам мастацтва, які нясе ў сабе эстэтычны каштоўнасці. Я ўпэўнены, што толькі пасля соцень, а можа, і тысяч эцюдаў можна прыступаць да напісання карціны... Калі ў майстэрстве і ведаанне жыцця, можна ствараць карціну».

В. Грамыка: «Пейзаж, як сур'езны жанр, не даруе ні лёгкай думкі, ні «дачных» адносін да сябе, не даруе сузіральных адносін да прыроды».

М. Савіцкі: «Эцюд можа быць, вядома, удалым экспромтам. Але ў карціне павінны рашацца сур'езныя творчыя праблемы».

Л. Дударэнка: «Добра пісаць з натуры. Але такія работы сёння не гучаць упэўнена на выстаўках».

Л. Шчамялёў: «Эцюд — гэта той рабочы матэрыял, што потым можа быць выкарыстаны ў карціне. Але не абавязкова выстаўляць эцюд на вялікіх выстаўках».

Вядома, прасцей за ўсё сказаць, што ёсць цудоўныя эцюды і дрэнныя карціны. Але эцюд, на наш погляд, якім бы дабротным ён ні быў, застаецца эцюдам. Эцюды эмоцыямі, але на адных эмоцыях сёння пейзажа не напісаць. Бо ўзровень мастацтва сёння вызначаецца яго ідэйна-мастацкім зместам. І як бы ярка ні праявілі сябе на выстаўцы «ціхія» эцюдныя матывы, яны ўсё ж, як кажуць, не зрабілі пагоды.

На выстаўцы мы убачылі разнастайныя пошукі мастакоў, якія імкнуцца да сінтэзу непасрэдных натуральных назіранняў, рамантычных парыванняў душы і той яснай і выразнай архітэктонікі, якая ідзе ад традыцый класічнага жывапісу.

У шэрагу выступленняў у цэлым стапоўча былі адзначаны творы В. Сумарава, Э. Літвінавай, Г. Вашчанкі, В. Грамыкі, Л. Шчамялёва, А. Кроля, І. Рэя, М. Назаранкі, І. Дзьмухайлы, Б. Казакова, В. Захарынскага і А. Пашкевіча. Нам, акрамя таго, хацелася б успомніць розныя па манеры і вобразнай структуры палотны П. Данэлі, Я. Красоўскага, І. Пушкова, Д. Алейніка, В. Вярсоцкага, Б. Аракчэва, творы якіх пастаянна экспануюцца на ўсіх апошніх выстаўках.

Задачы, якія стаяць перад сучасным пейзажным жывапісам Беларусі, патрабуюць вялікай увагі да пытанняў майстэрства, і гэта датычыцца ў аднолькавай ступені і вобразнага боку пейзажа, і метадаў яго мастацкага ўвасаблення. І плошчы, і мініусы выстаўкі сведчаць пра тое, што беларускі пейзаж па-сапраўднаму «працуе» тады, калі ў ім гучыць тэма сучаснасці. І не ў сэнсе пералічэння прыкмет часу. Глыбінная маштабнасць вобраза павінна сведчыць пра наша дачыненне да зямлі, на якой мы жывём і працуем сёння.

КАМЕНТАТАР.

ЗА ВЫСОКАЕ МАЙСТЭРСТВА, ЗА ПАТРАБАВАЛЬНАСЦЬ МАСТАКА

гісторыю беларускага мастацтва не толькі таму, што ў іх па-майстэрску перададзены лірычны настрой. Значныя яны і іншыя. Тым, што выказалі агульнае для беларусаў беражлівае, няшчотнае пачуццё да сваёй зямлі, да людзей, якія змаглі за кароткі тэрмін залычыць уявы, нанесеныя вайной. Можна ўспомніць палотны В. Бялыніцкага-Бірулі, створаныя на нашай зямлі, можна прыгадаць дабротныя, сціплыя лірычныя навелы аб Радзіме, напісаныя ў свой час У. Кудрэвічам, Б. Звінаградскім, Ф. Дарашэвічам, С. Катковым і іншымі майстрамі пейзажа.

Так, пейзаж можа быць розным. Сельскім, гарадскім, індустрыяльным, гарацкім, монументальным, лірычна-камерным або эпічна-вельчым. Але ён не можа, як справадзіла адначасна ў сваім выступленні Л. Шчамялёў, быць па-за часам. Вядома, сувязь з вялікімі традыцыямі мінулага існуе ў нашым мастацтве, што падкрэсліваў В. Яўсееў на прыкладах так званых «ачышчанага» жывапісу Ю. Зайцава, Г. Скрыпнічкі, Б. Заборава, А. Пашкевіча. Але гэтая сувязь, памножаная на культуру сённяшняга мыслення, выразна акрэслена кампазіцыі і малюнка, паўстае ў некалькі іншай якасці, чым раней. Таму цяжка пагадзіцца з А. Гуцелем, які лічыць, што «ніякага паравоту, а тым больш перавароту, у беларускім пейзажы не адбылося». Паравароту, бадай, сапраўды не адбылося, але паравот ад чыста эцюднага пейзажа да карціны, дакладна арганізаванай па вобразнаму строю, па жывапіснай пластыцы, па кампазіцыі і малюнку — у наяўнасці.

Што ж новага мы убачылі на выстаўцы? Вось што гаварылі пра гэта некаторыя прамоўцы.

У. Бойка: «Выстаўка адлюстроўвае складанейшую праблему руху нашага мастацтва наперад».

М. Кірэў: «На гэтай выстаўцы ёсць мастакі, якія вельмі зацікаўлены ў прадмеце адлюстравання, якія любяць тое, што хочаць паказаць гледачу».

Г. Вашчанка: «Наша першая выстаўка

ня прыёмы арганізацыі вобразнага ладу пейзажа гаварыў і В. Грамыка.

Раздумваючы пра розныя накірункі ў беларускім пейзажным жывапісе, пачынаючы ад камернага, лірычнага, непасрэдна эмацыянальнага адлюстравання ў «чыста пейзажных» палотнах Г. Азгур, Н. Воранава, І. Карасёва, І. Дзьмухайлы, І. Пушкова, К. Шастоўскага, У. Мішейкі, А. Казака і заканчваючы абагульненым, зместным «карцінным» раскрыццём велічнага вобраза прыроды ў кампазіцыях В. Грамыкі, Э. Літвінавай, В. Сумарава, Л. Шчамялёва, хочацца падкрэсліць, што і тыя, і другія маюць права на паўнакроўнае жыццё. Не маюць права на існаванне толькі шэрыя, бязлікія, халодныя работы, якія не выклікаюць глыбокага пачуцця ў адказ у сэрцах гледачоў.

Мы за глыбіннае асэнсаванне прыроды, за вобраз вялікага эпічнага і эстэтычнага зместу, які выражае ўяўленні мастака аб Радзіме. Мы за грамадзянскасць успрыняцця, а не за вузкае кола паверхневых пачуццяў і пасіўную сузіральнасць.

У час абмеркавання выстаўкі гаварылася пра тое, што не ўсё яшчэ ў беларускім пейзажным жывапісе добра і гладка.

Трэба заўважыць таксама, што некаторыя мастакі на гэтай выстаўцы паўтарылі самі сябе, не павялі пранікнёнай размовы з натурай, і вобразы іх твораў не сталі адкрыццём у творчасці. На абмеркаванні многа гаварылася пра пейзажныя палотны В. Цвірко. У шырокім патоку сучаснага пейзажнага мастацтва гэты буйны майстар пэндзля займае выразнае месца, бо яго творы выражаюць сваё, самастойнае ўспрыняцце свету і пры ўсёй іх разнастайнасці вызначаюцца агульнай эмацыянальнай танальнасцю, маюць пэўную стыльваю афарбоўку, якую не цяжка выявіць. Уклад В. Цвірко ў беларускі пейзаж цяжка пераацаніць. Аднак яго апошнія творы, прадстаўленыя на выстаўцы, не былі свабоднымі ад паўтараў, ад выкарыстання аднойчы знойдзенага прыёму. Аднак няма

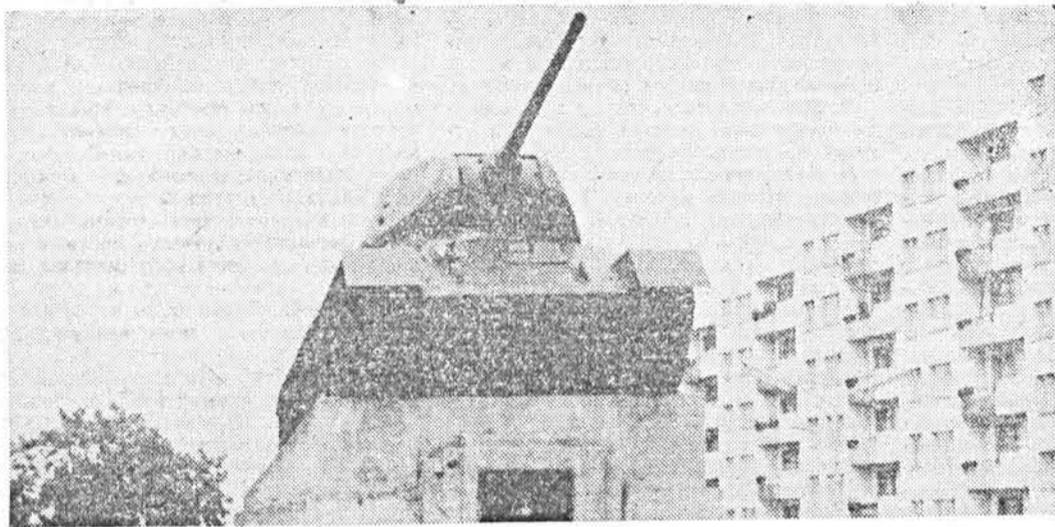

Залацісты, валанністы...

Ваноліца.

Фота І. ПАЎЛАВА.

Мінск.

З ПЕРШАГА і да апошняга дня вайны не было ніводнай буйной аперацыі, у якой нашы танкавыя і механізаваныя войскі не прымалі б актыўнага ўдзелу. У баях з гітлераўскімі полчышчамі савецкія танкісты паказалі сапраўды масавы герызм, храбрасць і мужнасць. 250 тысяч танкістаў узнагароджаны ордэнамі і медалямі, а 1.237 удастоены звання Героя Савецкага Саюза. Там, дзе некалі грэмелі бітвы, стаяць помнікі. Самыя розныя. І сярод іх пачэснае месца займае танк на п'едэстале. Грозная «трыццацьчвэрка» асабліва ў нашане на Беларусі.

Цудоўны і памалодому велічны горад-герой Мінск. Горад заводаў, фабрык, навукі і працы, горад культуры і мастацтва. Сталіца паўстала перад сучаснікамі, нібы Фенікс, з руін і попелу вайны. Полымя Вечнага агню, запаленага рукою партызана на плошчы Перамогі, як жывое сэрца, б'ецца ў яго каменных грудзях.

А не так далёка ад плошчы

Перамогі ля акруговага Дома афіцэраў, паўстаў іншы помнік — легендарная «трыццацьчвэрка» на гранітным п'едэстале. Гэта помнік гвардзейцам-танкістам — вызваліцелям Мінска ў 1944 годзе. Сталёвы волат, знішчаючы варожыя «тыгры» і «пантэры», адзін з першых уварваўся ў горад і знішчаў тут зеніткі і бронетранспарты, супрацьтанкавыя гарматы і самаходкі ворага. І калі зайшла гаворка, чыёй машыне застанца на п'едэстале вечнасці, камандаванне 4-й гвардзейскай танкавай бригады 2-га гвардзейскага танкавага корпуса ўказала менавіта на гэтую «трыццацьчвэрку». Камандзірам яе быў малодшы лейтэнант Д. Г. Фролікаў. Ведучы бой, ён раскрываў сістэму агню праціўніка і гэтым самым дапамагаў наступіць іншым экіпажам. За мужнасць і адвагу, праяўленыя малодшым лейтэнантам Д. Г. Фролікавым у баях за вызваленне Мінска, яму было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

Яшчэ восенню 1943 года

Савецкая Армія разгарнула баі за вызваленне Беларусі. У загадзе Вярхоўнага Галоўнакамандуючага 18 лістапада 1943 года адзначалася: «Войскі Беларускага фронту ў выніку імклівага наступлення рухомах злучэнняў і пяхоты ў ноч на 18 лістапада пасля трохдзённых жорсткіх баёў авалодалі горадам Рэчыца — буйным вузлом камунікацый і важным апорным пунктам абароны немцаў на правым беразе сярэдняга цячэння Дняпра».

У Рэчыцу першымі ўварваліся танкісты генерала А. Ф. Папова. Яны авалодалі паўночна-заходняй часткай горада. Ля Дняпра бой прыняў жорсткі характар. Немцы, прыцінуты да ракі, несучы вялікія страты, спрабавалі прарвацца да чыгуначнага моста, але перашкодай для іх сталі нашы танкісты. На тэрыторыі запалкавай фабрыкі «тыгры» і «пантэры» кантрацівалі баявыя парадкі нашых танкаў. Двое сутак змагаліся экіпажы гвардыі лейтэнанта Сцепанцова і гвардыі старшага лейтэнанта Ліверова. Восем атак адбіў

Яўсей ВАЙНРУБ,

Герой Савецкага Саюза,
палкоўнік, былы камандзір
танкавага злучэння

ТАНКІ

НА П'ЕДЭСТАЛЕ

экіпаж камандзіра танкавай роты гвардыі старшага лейтэнанта Смятаніна. І вораг не прайшоў..

У гарадскім скверы ля Дняпра пахаваны воіны, якія загінулі ў баях за горад. Побач узвышаецца на п'едэстале баявая машына адважнага экіпажа — камандзіра танка Міхаіла Русінава, механіка-вадзіцеля Анатоля Талалаева, вадчыка Івана Смірнова, зараджальшчыка Хведара Клякова. Іх слаўная «трыццацьчвэрка», нічы ў ганаровай варце, нерухама стаіць на п'едэстале ў галавах воінаў, якія спяць вечным сном у горадзе беларускіх нафтавікоў.

Баі за Магілёў пачаліся на далёкіх подступах да горада. На досвітку 25 чэрвеня 1944 года злучэнні 2-га Беларускага фронту фарсіравалі раку Бася, а праз суткі — раку Рэсту. Гэта ім адкрыла шлях да Дняпра. І вось на 120-кіламетровай адлегласці па фронту пачалося фарсіраванне магутнай ракі. На поўнач і на поўдзень ад Магілёва перадавалі часці павялі жорсткія баі за нашы рэнтэны плацдармаў.

Раніцай 27 чэрвеня 1944 года нямецкая групоўка надзейна была схопленая ў жалезныя клешчы наступаючымі часцямі Савецкай Арміі. Суткі працягваліся бой за горад. Калі 28 чэрвеня 1944 года над Магілёвам залунаў савецкі сцяг, асноўныя сілы 2-га Беларускага фронту прасунуліся на 90 кіламетраў ад сваіх выходных пазіцый і выйшлі на лінію Слабодка — Галоўчыні — Досаічы — Гарадзец.

У вулічных баях храбра змагаліся батальёны пад камандаваннем капітанаў В. В. Фаніна і А. Г. Філонова. Яны акружылі вялікую групу гітлераўцаў, якіх прымусілі здацца.

Веліч подзвігу складалася з дзеянняў кожнага байца, і гэты дзеянні ад задумы да ўвасаблення цэментаваліся ў адзіны баявы парыву камуністамі.

Пра ўсё гэта, пра масавы герызм воінаў напамінае танк. Яго прыбуксіравалі ў цэнтр з наваколіч горада. Нападлены ў баях варожым снарадам, ён факелам ірвануўся на варожы дзот...

Ля моста праз Нёман стаіць танк. Ён нагадвае пра слаўную перамогу савецкіх воікаў у баях за вызваленне Гродна, аб поўным выгнанні фашысцкіх захопнікаў са шматпакутнай беларускай зямлі. Гэты грозны сталёвы волат застанецца на веку помнікам 2-му і 3-му Беларускаму фронтам, воіны якіх аддалі жыццё за старажытны горад над Нёманам.

Па меры прасоўвання савецкіх воек да Нёмана супраціўленне гітлераўцаў узрастае. Воіны ішлі на прыступ апошніх варожых крэпасных умацаванняў на беларускай зямлі. Шырокія водны рубяж ракі ля Гродна, моцная і яго крэпасць. Гітлераўскае камандаванне разлічвала затрымаць прасоўванне савецкіх воікаў на гэтым рубяжы. Але фашысты і тут пралічыліся. Да 10 гадзін 14 ліпеня галоўныя сілы 31-й гвардзейскай стралковай дыві-

СТАРОНКА КУЛЬТАСВЕТНІКА

У артыкуле У. Калачыка «Патрэбны чараўнікі», змешчаным нядаўна ў «Літаратуры і мастацтве», ёсць правільная думка: дырэктар сельскага Дома культуры павінен быць, як кажуць у народзе, і жнец, і касец, і на дудзе ігрэц... Гэта не той выпадок, калі кіраўніку дастаткова ўмець выдаваць за-

сам даводзіцца чуць скаргі на гэтае самае тэлебачанне. Маўляў, адбівае яго людзей ад клуба.

Няпраўда гэта. Гледзячы — які клуб, або, у дадзеным выпадку, сельскі Дом культуры. На ўсіх нашых мерапрыемствах — тэматычных вечарах, урачыстай рэгістрацыі шлюбу, кан-

стаў культасветнікам. З дзяцінства захапляўся маляваннем. Памятаю, яшчэ ў школе, калі трэба было напісаць лозунг, плакат, аформіць насценгазету, ішлі да мяне. І ў час службы ў Савецкай Арміі (я праходзіў яе на флоце) таксама афармляў усю наглядную агітацыю. Вельмі падабаецца мне

— самы важны від у жыцці!» (?) Вось які..

Я не супраць кахання, вядома, але гэты малапісьменны лозунг зняў адроз. Пачаў з афармлення нагляднай агітацыі. Тут і лозунгі, і дошка паказчыкаў, і насценгазета.

Зусім іншы выгляд дом займае. Гляджу, і людзі пачалі заходзіць. Але ж адным плакатам каго зацікавіць? Наступным крокам была арганізацыя калгаснага хору. Нічога б у мяне, мабыць, з гэтым не атрымалася, калі б не іграў я яшчэ з дзяцінства на баяне. Праўда, на слях, але іграў.

Вось тут я хачу зрабіць адну заўвагу. Свой музыка ў клубе — палова поспеху. Вакол яго заўсёды будуць людзі. У нас жа чамусьці на гэта не звяжаюць увагі таварышы, якія адказваюць за падрыхтоўку кадраў культасветнікаў. Заканчвае, скажам, чалавек культасвету-чылішча па спецыяльнасці хараграфіі, накіроўваюць яго на работу ў сельскі Дом культуры. Інструментам ён, як правіла, не валодае. Ну, і што яму тут рабіць? Пад язык танцы развучаць?

Дык вось, пачаў я збіраць людзей у хор. Пайшлі, і маладыя, і старыя. Я падкрэсліваю — старыя — не выпадкова. Чамусьці ў нашай самадзейнасці кіруюцца часта толькі на моладзь, хаця ў вёсцы яе не так ужо і многа, а калі шчыра — дык і зусім мала. Але ж цягнуцца да мастацтва, жадаюць правяціць сябе ў ім і сталыя лю-

СЕЛЬСКІ ДОМ КУЛЬТУРЫ: ПРАКТЫКА, ПОШУК

І ЖНЕЦ, І НА ДУДЗЕ ІГРЭЦ...

гады. Тут надта няма каму і загадваць. Штат СДК — тры чалавекі. Калі сам не пазернешся, дык і не крыўдуй, што да цябе людзі не ідуць.

А цяпер пра наш Мураўскі сельскі Дом культуры. Знаходзіцца ён у самай што ні ёсць глыбінцы — за 30 кіламетраў ад раённага цэнтра. Калгас наш імя Калініна — нішто сабе гаспадарка: і ўраджаі добрыя, і малака-мяса няма дае. Людзі жывуць заможна. Зарабляюць добра. Скажам, механізатары — па 200 рублёў у месяц, амаль столькі ж даяркі. Зойдзеш у каторую хату — усё ёсць: і мэбля, і тэлевізар апошняй маркі, у двары матацыкл, а то і легкавушка стаіць.

Дарэчы, я тут пра тэлевізары ўспомніў. Дык вось, на розных нарадах, куды запрашаюць нашага брата-культасветніка, ча-

цэртах мастацкай самадзейнасці — зала заўсёды паўночкая.

Ёсць у нас і вялікі — у 90 чалавек — хор народнай песні і дзіцячы хор, вакальна-інструментальны аркестр, ансамбль баяністаў, драматычны калектыў. Працуюць гурткі па інтэрсах: фота, выяўленчага мастацтва, музычны. Па выніках работы за мінулы год мы завалалі першае месца ў раёне. Акрамя таго, маем прэмію Міністэрства культуры БССР за ўзорнае афармленне СДК.

Той-сёй прачытае гэтыя радкі і скажа: «Ну і хвалько гэты Чайкоўскі». Не, пахвальбы тут ніякай няма, проста мы ганарымся тым, што ў нас ёсць. Многае, вядома, яшчэ не зроблена, шмат праблем не вырашана, але аб гэтым крыху ніжэй.

Калі дазволіце, я крышку раскажу пра сябе, пра тое, як

гэта работа. Дзе, бывала, ні ўбачу цікавы шрыфт, — у часопісе, а то і проста на вулічным плакаце, — абавязкова перамаляю сабе ў бланот.

Дэмабілізаваўся, прыехаў на радзіму. Папрацаваў крыху шафёрам. Ды не лжала ў мяне да гэтага душа. Пайшоў у раённы аддзел культуры, папрасіў накіраваць на работу ў які-небудзь клуб. Так і апынуўся ў Мураве. Акурат сем гадоў назад. Помню, зайшоў да старшыні калгаса Канстанціна Аляксандравіча Ермака, а ён паглядзеў на мяне скептычна і кажа: «Вольту ў цябе няма, а бярэшся. Ці атрымаецца?». «Калі дапаможаце, — кажу, — дык атрымаецца».

Зайшоў у Дом культуры — няма на чым воку затрымацца. Вісіць адзін лозунг, які мая пераэдніца напісала: «Каханне

дзі. Колькі ў нас жанчын, якія ведаюць народныя песні, цудоўна спяваюць іх! Вось такія людзі і склалі касцяк хору».

Пелі мы спачатку ва ўнісон. Не было ў мяне волты хормайстра. А тут прапанавалі мне ехаць у Мінск на сямімесячныя курсы павышэння кваліфікацыі. Многае яны далі мне. Потым ноты проста з ліста пачаў чытаць. Па-іншаму загучаў наш хор. На чатыры галасы. Цяпер ён лепшы ў раёне, удзельнічаў у абласным фестывальным аглядзе.

Я казаў ужо, што ёсць у нашым Доме культуры і баяны ансамбль, і вакальна-інструментальны ансамбль, і розныя гурткі. Калегі мае, што прыязджаюць, бывае, у вёску, заўсёды зайздросцяць, што ёсць у нас шмат музычных інструментаў, апаратуры рознай — і магнітафоны, і прайгравальнікі з вялікім наборам грампласцінак, і праекцыйны апарат, і фотаапараты. Чуў я аб сабе такія размовы: маўляў, Чайкоўскі ў мёртвага возьме. Крыўдна гэта чуць, хаця, скажам, шчыра, калі будзеш у шапку спаць, дык ніхто табе на сподачку нічога не паднясе. Ідуць мне заўсёды насустрач у раённым адзеле культуры. Бо ведаюць там, што баян ці фотаапарат не будзе ў нас пыліцца, што дасць ён людзям карысць.

І ўсё ж такі скажу, што забеспячэнне сельскіх дамоў культуры розным абсталяваннем, матэрыяламі пакідае жадаць лепшага. Няма тут пэўнай

НА ПЯРЭДНІМ КРАІ

Дзейнасць амаль 8.000 журналістаў ГДР, прадстаўнікі якіх сабраліся ў канцы чэрвеня ў Берліне на X з'езд свайго саюза, распаўсюджваецца літаральна на ўсе куткі нашай рэспублікі: пры колькасці насельніцтва каля 17 мільёнаў чалавек у ГДР выдаюцца 39 газет, якія выходзяць штодзённа, агульным тыражом 8.108.000 экзэмпляраў, 31 штотыднёвая газета агульным тыражом 17.865.000 экзэмпляраў і 630 заводскіх газет агульным тыражом 2 мільёны экзэмпляраў. Гэта азначае, што кожная сям'я выпісвае ў сярэднім па 3 газеты або часопісы. Сюды ж уваходзяць амаль 100-працэнтны ахоп сем'яў тэле- і радыёвяшчаннем.

Перад гэтым магутным сродкам у руках журналістаў ГДР IX з'езд САПГ, які адбыўся ў 1976 годзе, паставіў у прынятай на ім праграме задачу «ўзброіць рабочы клас і ўсіх працоўных рэвалюцыйнымі ідэямі марксізму-ленінізму, растлумачваць ім палітыку партыі, развіваць іх сацыялістычнае мысленне, пачуцці і дзеянні, мабілізаваць на вырашэнне пастаўленых партыяй задач, узброіць супраць усіх уплываў імперыялістычнай і буржуазнай ідэалогіі».

На акруговых канферэнцыях, якія папярэднічалі з'езду журналістаў, а таксама ў час іншых мерапрыемстваў вядучыя прадстаўнікі САПГ адзначылі, што журналісты, якія працуюць у органах масавай інфармацыі нашай рэспублікі, пасляхова выконваюць гэтак даручэнне. Гэтая ацэнка мае тым больш вялікую палітычную вагу, што журналісты ГДР вымушаны працаваць у вельмі складаных умовах: ідэалагічнае супрацьборства з імперыялізмам ажыццяўляецца літаральна ва ўсіх сферах жыцця ва ўсякі час дня і ночы. Радыёперадатчыкі і тэлевізійныя станцыі ФРГ, дыверсійныя цэнтры іншых імперыялістычных краін, якія маюць велізарныя сродкі, могуць ахапіць практычна ўсю тэрыторыю ГДР, а сёй-той з 7,9 мільёна грамадзян несацыялістычных дзяржаў, якія наведвалі ў мінулым годзе нашу краіну, таксама спрабаваў выкарыстаць нашу гасцінасць для распаўсюджвання антысацыялістычных ідэй.

Асноўным напрамкам імперыялістычнай дыверсійнай дзейнасці супраць прагрэсу сацыялістычнай садружнасці, супраць поспехаў яго палітыкі міру з'яўляецца зараз скажэнне заключнага акта Наряды ў Хельсінкі, якое ажыццяўляецца ў масавай антысацыялістычнай кампаніі па пытаньні правоў чалавека, свабоды, дэмакратыі і г. д. Гэтую кампанію, як неаднаразова адзначалася ў ходзе падрыхтоўкі да з'езда журналістаў, таксама неабходна разглядаць у яе рэальных, дыялектычных сувязях. Яна зноў паказвае імперыялізм як лагер, які страціў гістарычную ініцыятыву. Успомнім: мінула амаль 70 гадоў, перш чым тое, што Маркс і Энгельс сфармулявалі ў Камуністычным маніфесте як будучыню чалавечага грамадства, змагло стаць рэальнасцю. Усе гэтыя 70 гадоў буржуазныя вучоныя і палітыкі «даказвалі», што ідэя Маркса і Энгельса (а пазней і Леніна) уяўляецца сабою «утопія» і «мары». А калі ўсё ж адбылося тое, што, на думку капіталу, не павінна было адбыцца, і ў Расіі была ўстаноўлена Савецкая ўлада, буржуазія ўжо так моцна запляміла свае аргументы супраць сацыялізму, што яна палічыла за лепшае ўзяцца за зброю.

З крушэннем мілітарысцкіх планаў, а менавіта з перамогай Савецкага Саюза ў Вялікай Айчыннай вайне, на прэрдні план выступіў новы варыянт антыкамуністычнай стратэгіі — эканамічны. Яго ядром быў паўтораны ў незлічонных варыянтах тэзіс, што сацыялізм не зможа пабудавана дзейную эканамічную сістэму. Але і тут імперыялізм не вельмі даяраў сваім уласным аргументам, ва ўсякім разе, ён не спыніўся на гэтым, а наладжваў накіраваны, усеабдымныя байкы сацыялістычнай садружнасці, праводзіў палітыку дыскрымінацыі сацыялістычных краін у гандлёвых адносінах і адкрыта дамагаўся свайго пастаяннага гонкаў узбавлення паставіць сацыялізм у эканамічным плане на калені. Але і гэта зброя прытупілася — сацыялізм усё больш і больш даказваў сваю перавагу і ў эканамічнай галіне. Як заявіў таварыш Брэжнэў на XXV з'ездзе КПСС, сацыялістычныя краіны выпусцілі, напрыклад, у 1975 годзе прамысловых тавараў у два з лішнім разы

больш, чым традыцыйна развітыя індустрыяльныя краіны Еўрапейскага эканамічнага таварыства, якія вось ужо некалькі гадоў ахоплены глыбокім крызісам. Да таго ж, у адрозненне ад таго, што было раней, калі імперыялізм мог абалірацца ў свайго барацьбе супраць сацыялізму на цэлыя класы і іх палітычныя арганізацыі ў саміх сацыялістычных краінах, сёння яму даводзіцца разлічваць у іх толькі на людзей, якія парвалі з усім грамадствам, душэўна хворых і крмінальных краінах, сацыялістычныя краіны не павінны неадзацэннаваць небяспеку і апошніх дыверсійных кампаній імперыялізму, нават калі ён і не знаходзіцца больш у гістарычным наступленні.

Да прапагандысцкіх падкопаў імперыялізму адносіцца таксама тое, што ад грамадзян несацыялістычных краін утойваецца ўсякая інфармацыя пра жыццё ва ўмовах сацыялізму, пра няўхільны рост дабрабыту, пра пастаяннае развіццё сацыялістычнай дэмакратыі. Дасягненні сацыялізму не «варты» таго, каб пра іх паводзілі «свабодныя» буржуазныя органы масавай інфармацыі. Свежы прыклад гэтага — замоўчванне праекта новай Канстытуцыі, які з'явіўся абмяркоўваецца ў СССР. Большасць буржуазных органаў друку, радыё і тэлебачанне або захоўваюць поўнае маўчанне наконт гэтай новай дэманстрацыі сацыялістычнай дэмакратыі, або глыбока скажваюць яе. І такія людзі хочучь вучыць нас, журналістаў сацыялістычных краін, што азначае свабода друку!

Сапраўдная свабода друку можа быць толькі ва ўмовах сацыялізму. Толькі ва ўмовах сацыялізму органы масавай інфармацыі сапраўды служаць інтарэсам народа. Як калектыўны арганізатар, агітатар і прапагандыст яны штодзённа непасрэдна сутыкаюцца з самім жыццём народа. Нельга ўявіць сабе такога становішча, каб органы масавай інфармацыі ГДР не адыгрывалі свайго вялікага ролі ў арганізацыі барацьбы за далейшую пабудову развітога сацыялістычнага грамадства, за ўсебаковае ажыццяўленне галоўнай задачы, сфармуляванай у рашэннях VIII і IX з'ездаў САПГ. Яны ўносяць, напрыклад, істотны ўклад у ажыццяўленне творчых лозунгаў працоўных у сацыялістычным саборніцтве, як «Працаваць, вучыцца і жыць па-сацыялістычнаму!».

Для нас, берлінскіх журналістаў, багаты матэрыял для журналісцкай дзейнасці даюць, акрамя іншага, велічныя перспектывы ператварэння Берліна ў сацыялістычную сталіцу. Прыкладом толькі адзін прыклад: у Берліне будзе цалкам пабудаваны новы гарадскі раён, дзевяты, які будзе мець велічыню акруговага горада.

Якія б задачы не вырашаліся ў штодзённай ідэйна-палітычнай рабоце — журналісты ГДР пастаянна кіруюцца непарывным адзінствам сацыялістычнага патрыятызму і пралетарскага інтэрнацыяналізму. У сучасны момант гэта знаходзіць сваё асаблівае выражэнне ў разнапланавай дзейнасці па дастойнай сустрэчы 60-годдзя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Шматлікія мерапрыемствы журналістаў накіраваны на тое, каб ператварыць гэтую вялікую падзею ў новую дэманстрацыю перамогі сацыялізму. Шматграннасць сумесных пачынанняў журналістаў Савецкага Саюза і ГДР сведчыць таксама аб усё больш цесных кантактах паміж нашымі абедзюмамі краінамі.

У бліжэйшыя гады аж да X з'езда САПГ у ГДР павінны быць вырашаны ў адпаведнасці з праграмай партыі многія новыя задачы далейшага будаўніцтва развітога сацыялістычнага грамадства і паступовага пераходу да камунізму. У гэты час будзе адзначана і 30-я гадавіна ўтварэння Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі. Трывалое замацаванне журналістаў ГДР у сацыялістычным грамадстве, іх прыналежнасць да вялікай сям'і змагароў за марксізм-ленінізм, што было яшчэ раз прадэманстравана на X з'ездзе журналістаў, ствараюць для нашых журналістаў трываламу аснову, якая дазваляе ім быць на вышыні задач часу.

Эрнст-Ота ШВАБЭ,
галоўны рэдактар штотыднёвіка «Гарызонт»,
старшыня Берлінскага акруговага праўлення
Саюза журналістаў ГДР.

Аляксандр Блок і Варшава

У жыцці і творчасці выдатнага рускага паэта Аляксандра Блока быў перыяд, які можна назваць варшаўскім. Паэт у снежні 1909 года правёў у польскай сталіцы ўсяго толькі 18 дзён, але і за гэты кароткі час вынес з горада на Вісла мноства ўражанняў. Пра іх ён пісаў у газетах, запісных кніжках, пісьмах. Ну і, вядома, знаходжанне ў Варшаве адлюстравана ў яго паэзіі. Адзін жа

з ранніх варыянтаў паэмы «Адплата» атрымаў падзагаловак «Варшаўская паэма».

У Варшаву паэта прывялі асабістыя справы. Тут жыў яго дзед Леў Аляксандравіч і паміраў адзінока бацька. Трыццаць разоў паэма «Адплата» і прысвечаны гэтай драматычнай у жыцці паэта падзеі — смерці бацькі ў бальніцы на Алеі руж.

Пра кароткатэрміновае знаходжанне А. Блока на берагах Віслы, яго творчасць, пра сям'ю Блокаў і яе сувязі з Польшчай захапляюча расказваецца ў кнізе Адама Галіса «18 дзён Аляксандра Блока ў Варшаве», якая толькі што выйшла тут. У кнізе змешчана шмат пісем, дзённікавых запісаў і фатаграфій паэта. Яна выпушчана выдавецтвам «Чытальнік».

А. ПАРОШЫН,
Варшава.

Гродна.

зі трывала замацаваліся на заходнім беразе ракі.

На поўнач ад Алітуса фарсіравалі Нёман часці 1-й гвардзейскай дывізіі. 192-я стралковая дывізія разам з танкавымі часцямі першай выйшла на дзяржаўную граніцу Савецкага Саюза.

Пасля трохдзённых настойлівых баёў 16 ліпеня войскі 3-га і 2-га Беларусках франтоў штурмам авалодалі буйным чыгуначным вузлом і важным умацаваным раёнам абароны праціўніка на подступах да Усходняй Прусіі — горадам і крэпасцю Гродна.

На якіх засталіся на п'едэстале гонару танкі ў Астрашчкім гарадку пад Мінскам, у Гомелі, Барысае, Бабруйску, Пухавічах, Слоніме, Ружанах, Езиршчы.

Для ўсяго савецкага народа 28 ліпеня стала знамянальным днём. Савецкія войскі поўнацю выгналі нямецка-фашысцкіх захопнікаў з беларускай зямлі.

Пройдуць стагоддзі, але народ ніколі не забудзе воінаў Савецкай Арміі і іх баявую машыну, створаную ўральцамі.

сістэмы. Каб ведаць, што табе ў гэтым годзе заплававана атрымаць тое і тое. Многае трыба, як кажуць, выбіваць, здабываць праўдамі і няпраўдамі. Я аднойчы ўвесь раён аб'ездзіў, каб набыць чырвонай матэрыі для лозунгаў.

Есць шмат і іншых праблем. Напрыклад: які ён, статус работніка сельскага Дома культуры. Лічымся ў сістэме Міністэрства культуры. Зарплату атрымліваем з мясцовага бюджэту, карацей — у сельскім Савеце. Такім чынам, фактычна ў нас два гаспадары. Прычым, другі — больш рэальны. Бо, як кажуць, хто плаціць, той і музыку заказвае. Дык вось, бывае, «музыка» гэтая ніякага дачынення да культуры не мае. «Мабілізуюць» нас, культработнікаў, то на перапіс жывёлы ў калгаснікаў, то на абмер прысядзібных участкаў, то яшчэ на якую-небудзь гаспадарчую справу. І не адмовішся, бо сабе даражэй — ва ўсім ты залежыш і ад старшыні сельсавета, і ад старшыні калгаса. Скажу больш, гэта прыводзіць да таго, што некаторыя культработнікі ставяцца да свайго прамых абавязкаў з прахалодцай. Чым нешта арганізуюць у клубе — а кожнае мерапрыемства адмае нямала сіл, патрабуе вялікага клопату — ён лепей пойдзе пералісваць

жывёлу. І апраўдацца тут лёгка: маўляў, заняты быў даручэннем сельсавета ці праўлення калгаса...

Я ў такіх выпадках думаю: ніхто ж не асмеліцца так паставіцца, напрыклад, да настаўнікаў, загадаць ім пайсці з уроку, каб запяўняць, скажам, гаспадарчыя кнігі. А адарваць культработніка ад справы, гэта — калі ласка. Хаця робім мы не менш важную справу — нясець культуру ў масы.

І апошняе, пра што хацелася б сказаць у гэтых нататках. У нас, вясковых культасветработнікаў, ёсць прэтэнзіі да архідэтару, якія преектуюць сельскія дамы культуры. Яны нас не задавальняюць. Вось хачу б узяць і наш. Галоўная нязручнасць у тым, што ён аднапавярховы, не мае пакояў для работы гурткаў, на сцэну — толькі адзін выхад. Усё гэта стварае шмат нязручнасцей. Калі, скажам, ідзе кіно, дык няма дзе праводзіць рэпетыцыю. Удзень жа артыстаў нашых не збярэш, яны на рабоце.

Адным словам, работа сельскіх культасветустаноў патрабуе самай пільнай увагі. І падтрымкі. І дапамогі.

А. ЧАЙКОУСКІ,
дырэктар Мураўнскага сельскага Дома культуры
Пружанскага раёна.

ВЫПРАУЛЕННЕ ПАМЫЛКІ

У мінулым нумары нашай газеты ў артыкуле П. Півеліча аўтарам музыкі на верш Г. Вураўкіна «Камісары» памылкова пазваны І. Лучаню. У сапраўднасці ж гэты верш паказаў на музыку Ю. Семіяна. Аўтар і рэдакцыя просяць у кампазітара і чытачоў прабаачэння за ненаўмысленую недакладнасць.

Рыгор ЛАЗУРКІН

КУРЫЦЕ НА ЗДАРОЎЕ!

Малодшы навуковы супрацоўнік Сцяпан Іванавіч Сыч закончыў складана-навуковы сказ, з палёгкай уздыкнуў і паставіў знак прыпынку.

«Ну, кропка. Цяпер можна і перакур зрабіць», — падумаў ён, адчуўшы стомленасць указальнага пальца, якім ужо каля дзвюх гадзін націскаў на аловак.

Тут Сцяпан Іванавіч мімаволі ўсміхнуўся. Пайшоў ужо другі дзень, як ён кінуў курыцы. Значыць, адпала неабходнасць ісці ў калідор, даставаць папярсы, зацягвацца, атручваючы ўласныя лёгкія дымам.

«Гэта вельмі выгадна, — з задавальненнем канстатаваў ён. — Па-першае, тое-сёе эканомлю за месяц. Па-другое, зберагу здароўе. І, па-трэцяе, не буду траціць рабочы час на перакур».

Малодшы супрацоўнік адкінуў галаву на спінку стула і, глядзячы ў столь, у думках хваліў сябе за такі карысны ўчынак.

У гэты час паходкай лёгкай і нячутнай, нібы вясенні вецер, у пакой зайшоў начальнік аддзела Марк Пятровіч Сухавей.

— Таварыш Сыч, што гэта вы зладзілі рукі? Ці ў вас работы няма? — строга спытаў ён.

Сцяпан Іванавіч уздрыгнуўся ад нечаканасці, нават ледзь не зваліўся са стула.

— Ды я вырашыў крышачку адпачыць, ра-развясца, — заківаючы і чырваняючы адказаў ён.

— Вы што, на работу адпачываць прыйшлі, развясца? А працаваць, напэўна, дома будзеце? Пад кіраўніцтвам жонкі?

Слухаючы дэкорлівыя словы, Сцяпан Іванавіч узяўся за справу, якая, між іншым, ужо не клеілася...

Назаўтра, адчуўшы стомленасць указальнага пальца, Сцяпан Іванавіч рашуча ўзяўся з месца і выйшаў у калідор. Дрыжачымі ад нецярпення рукамі ён ускрыў пачак «Беламору» і са смакам зацягнуўся. У гэтую мінуту лёгка і грацыёзна праходзіў начальнік аддзела Марк Пятровіч Сухавей.

— Курыце? — быццам не верачы сваім вачам, спытаў ён. І добразычліва дадаў: — Ну, курыце-курыце!

ВЫБРАНАЕ

З «КНИГІ КАРЫСНЫХ ПАРАД»

Кідай курыцы! На свеце ёсць шмат больш прыемных спосабаў скараціць сваё жыццё.

● Зважай на абставіны: будзеш глядзець у неба днём — абзавуць гультаям, паглядзіш ноччу — налічаць романтикам.

● Выкарыстоўвай да кожнага індывідуальны падыход — і ты знойдзеш з ім агульную мову.

● Калі ноччу ў цёмным завулку табе пранянуць: «Кашалёк або жыццё!», добра ўзваж варыянты, каб не прагадаць.

● І згінаючыся ў дугу, асцерагайся перагнуць палку.

● Не вярта імкнуцца быць донкіхотам. Дзе ты зараз знойдзеш вятрак?

М. МІРАНОВІЧ.

3

НЯМЕЦКАГА ГУМАРУ

ВАЛАСЯНАЯ ГІСТОРЫЯ

Заходзіць неяк да берлінскага дэрматолога Лазара адзін пацыент з правінцыі і просіць які-небудзь сродак супраць выпадзення валасоў. Той абследаваў яго ўважліва і выпісаў рэцэпт.

— Вам трэба будзе час ад часу прыходзіць да мяне.

— Гэта немачыма. Я жыву далёка ад Берліна.

— У такім выпадку прысылайце мне некалькі валасоў. Я абследаваць буду іх пад мікраскопам і наведваюць вам вынік.

Шчыра падзякаваўшы Лазара, задаволены пацыент паехаў дамоў і на працягу года прысылаў яму свае валасы па пошце. Нарэшце ў апошнім пісьме ён наведваў:

— Усё. Гэта апошні. Цяпер я поўнашчо аблысеў.

БЕЗ ПАЧУЦЦА ГУМАРУ

Вядомы венскі гумарыст, аўтар многіх камедый Нестрай трапіў аднойчы ў кампанію пісьменнікаў. Сярод іх быў яго калега, які надта зазнаваўся, і

КАРОТКІЯ ПАРОДЫ

УВАЖЛІВАСЦЬ

На кожным дрэве пад лісцем — суні...
Алесь БАЖКО.

Ішлі гады, праходзілі вякі,
Але, бяспрэчна, першым я прыкмеціў:
На кожным дрэве пад лісцем — суні
І гтушкі спорна гнёзды ўюць у вецці.

КАМАРЫ

Спаць доўга не давалі камары.
Я уставаў, запальваў я свечку,
Ганіўся з ручніком за камарамі.
Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Маё старанне ўсім вядома!
На працы, у дарозе, дома
І ўдзень пішу, і на зары.
З дзіцячых год я быў не ўломан.
І надалей бы мог без стомы
Ісці сцяжынаю знаёмай:
Я б выпуснаў штогод па тому, —
Калі б...
Калі б чэ камары!

ДЗВЕРЫ

Ах, дзверы — знак маёй бяды...
Пятрусь МАКАЛЬ.

Я поўны гарту, поўны веры.
Твару у меру і звыш меры.
Выходзяць вершы хоць куды!
А позірк скінецца на дзверы —
З-пад рук выслізгае папера,
Бо дзверы —
Знак маёй бяды!

Вяслаў БРУДЗІНСКІ

ПРЫДУМКІ

Спачатку быў крытык, у канцы быў крытык;
пасярод было месца для літаратуры.

● Маладымі ніколі не называюць вельмі старых пісьменнікаў і сапраўды маладых. Гэтыя апошнія маюць такі малы стаж, што яшчэ не паспяваюць прызычыцца да таго, што яны маладыя.

● Часам, калі рука карынатурыста дрыжыць ад страху, малюнак атрымліваецца больш смешным.

трапіў адразу на мушку. Пакрыўджаны драматург страшэнна абурыўся і, не развітаўшыся, дэманстравана пакінуў залу. Присутныя на момант разгубіліся і пашкадавалі, што так атрымалася.

Але Нестрай тут жа супакой іх:

— Вы маглі аб гэтым і раней здагадацца.

— Як гэта? — не ўцямілі тыя.

— З ягоных камедый. У іх жа няма ніякага гумару. Дык адкуль жа яму ведаць, што значыць жарт!

ВУШЫ

У вядомага венскага коміка Бэкмана былі надзвычай вялікія вушы. Адзін журналіст нахабна пажартаваў з гэтага.

— Безумоўна, — мірна згадзіўся Бэкман, — мае вушы для чалавека сапраўды вялікія. Але ж вы не будзеце парэчыць, што вашы вушы занадта малыя для асла.

Пераклаў з нямецкай
М. ЛЯНЧУН.

Георгій ЮРЧАНКА

ШЛЯХ ВЕРША

На белым аркушы паперы
Радзіўся верш у змроку шэрым...
Іван РАЛЬКО.

На белым аркушы паперы
Стварыўся верш без дай-намераў.
Ён ноччу белы выгляд меў,
А вось пад ранне пашараў.

МОЙ ВЫБАР

Кажух зялёны ці шчупак?...
Юрка ГОЛУБ.

Што тут выбраць?
Дайце рады.
Кожны думку хай нясе.
Я ж вяду без лішніх звады
Шчупака... у кажусе.

ХАДЗІЦЕ!

Пайшлі на луг пад вецар двое...
Юрась СВІРКА.

Хай пуцяводнаю зарою
Вам непаўгорны служыць міг:
Пайшлі на луг пад вецар двое —
Пад дзень вярнуліся ўтраіх.

ПРЫЧЫННЫЯ СУВЯЗІ

Слуп ёсць слуп і грыжа ёсць грыжа...
Кастусь ЦВІРКА.

Ці будзе каналатым, ці вогненна-рыжым,
Пішы ці паэму, ці оду, ці верш, —
Дык слуп — гэта слуп
І грыжа ёсць грыжа.
Іх сувязь бяссэнсіцый —
не назавеш!

●

Дзіця спачатку авалодвае ўменнем чытаць, пасля пісаць, нарэшце — думаць. Так бывае і з некаторымі пісьменнікамі.

●

Маладыя аўтары больш прывіляваныя ў параўнанні са старымі: пра іх пішацца больш — большасць з іх знаёмых крытыкаў яшчэ жыве.

●

Адзін пісьменнік атрымліваў незвычайную пошту: падзякі і абразы. «Ён гэта ўсё сам піша», — сказаў хтосьці. — «Падзяку?» — «Не, пасквілі. Таную агіду можна мець толькі ад самога сябе».

Пераклаў з польскай М. МІХАЙЛАУ.

Сябраўся шаржы К. КУКСО.

Алесь Разанаў.

Рыгор Семашкевіч.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга Друарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі

Индэкс 63856.

AT 04297

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэры — 23-77-65.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Алесь АСПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Барыс БУР'ЯН,

Анатоль ГРАЧАНИКАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ,

Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Ігар ДАБРАЛЮБАУ,

Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА,

Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдактара],

Уладзімір НЯФЕД, Віктар ПРАТАСЕНЯ,

Іраіда САНКОВА, Мікола ТКАЧОУ,

Юлія ЧУРКО, Віктар ШЫМУК, Рыгор ШЫРМА.

Адказны сакратар Мікола ГІЛЬ.